

Рівненський державний гуманітарний університет
Філологічний факультет
Кафедра практики німецької та французької мов

ДИПЛОМНА РОБОТА

Освітньо-кваліфікований рівень «магістр»

На тему

**«ВЕРБАЛІЗАЦІЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ КОНЦЕПТІВ ГРІХ ТА
СОРОМ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВНИХ КАРТИНАХ»**

Виконала: студентка VI курсу, групи ІМ - 62
спеціальності 014.02 Середня освіта.

(Мова і література (французька)).

Костенюк Д. М. _____

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент

Палій В. П. _____

Рецензент:

доктор філологічних наук, професор

Назарець В.М. _____

Національна шкала _____

Кількість балів ___ Оцінка ECTS ___

Рівне – 2020

АНОТАЦІЯ

Костенюк Д.М. Вербалізація морально-етичних концептів ГРІХ та СОРОМ в українській та французькій мовних картинах – Дипломна робота на правах рукопису.

Наукова робота на здобуття ступеня «Магістр» за спеціальністю 014. «Середня освіта. (Мова і література (французька))». – Рівне , РДГУ. – 2020.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Палій В.П.

В дипломній роботі досліджуються модальні, семантичні та структурні особливості морально-етичних концептів ГРІХ та СОРОМ у французькій та українській мовах.

Теоретично обґрунтовується поняття « концепт », розглядається синтаксичне і лексичне наповнення мовних одиниць ГРІХ та СОРОМ в українській та французькій мові.

Наукова робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. В роботі проведено порівняльний аналіз сприйняття світу через мову українського та французького народу з метою дослідження співвідношень етичних концептів, які порівнюються. Із дослідження практичного матеріалу можна побачити когнітивну структуру мовних концептів ГРІХ та СОРОМ, яка містить в собі рівні диктуму, модусу, що формуються на основі використання знаків інших концептів. На основі дистрибутивного й компонентного аналізу виділяють ці рівні та когнітивні ознаки, які формують будову концептів ГРІХ та СОРОМ. Мета роботи полягає у можливості застосування основних положень і висновків у курсах з лексикології, стилістики французької та української мови, у спецкурсах з проблем когнітивної лінгвістики.

Ключові слова : морально-етичні концепти, менталітет, мовна картина світу.

ANNOTATION

Kostenyuk DM Verbalization of moral and ethical concepts SIN and SHAME in Ukrainian and French language paintings - Thesis on the rights of the manuscript.

Scientific work for the degree of "Master" in specialty 014. "Secondary education. (Language and Literature (French)) ". - Rivne, RDGU. - 2020.

Scientific adviser: candidate of pedagogical sciences, associate professor **Paliy V.P.**

The thesis examines the modal, semantic and structural features of the moral and ethical concepts of SIN and SHAME in French and Ukrainian.

The concept of "concept" is theoretically substantiated, the syntactic and lexical content of the language units SIN and SHAME in the Ukrainian and French languages are considered.

The scientific work consists of an introduction, three chapters, conclusions, a list of references and appendices. The paper compares the perception of the world through the language of the Ukrainian and French people in order to study the relationships of syntactic concepts that are compared. From the practical material we can see the cognitive structure of the language concepts SIN and SHAME, which consists of levels of dictum, mode, formed on the basis of the use of signs of other concepts. On the basis of distributive and component analysis, these levels and cognitive features are distinguished, which form the structure of the concepts of SIN and SHAME. The application of the concept model as a mental-psychonetic complex is also considered. The purpose of the work is to be able to apply the main provisions and conclusions in courses on lexicology, stylistics of French and Ukrainian, in special courses on cognitive linguistics.

Key words: moral and ethical concepts, mentality, linguistic picture of the world.

ЗМІСТ

ВСТУП	с.5-9
РОЗДІЛ 1. ЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ КОНЦЕПТІВ «ГРІХ», «СОРОМ» У РІЗНИХ СОЦІУМАХ	
1.1. Вербалізація поняття «концепт».....	с.10-15
1.2. Морально-етичні концепції в мовних картинах світу.....	с.15-23
1.3. Особливості морально-етичних концептів в українській та французькій мовних картинах.....	с.24-32
РОЗДІЛ 2. ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА МОВНЕ ВИРАЖЕННЯ КОНЦЕПТІВ «ГРІХ», «СОРОМ» У ФРАНЦУЗЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВНИХ КАРТИНАХ.	
2.1. Вираження понять ГРІХ та СОРОМ мовними засобами в українській мові.....	с. 33-51
2.2. Особливості мовних одиниць з компонентами ГРІХ та СОРОМ у французькій мовних картинах.....	с. 51-63
РОЗДІЛ 3. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЛЕКСИЧНИХ ТА СИНТАКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ ЯКІ ВИРАЖАЮТЬ ПОНЯТТЯ «ГРІХ ТА СОРОМ»	
3.1 Семантичне наповнення мовних одиниць з поняттям ГРІХ та СОРОМ у французькій та українській мові.....	с. 64-84
3.2. Лінгвістична класифікація одиниць які виражають концепти ГРІХ та СОРОМ в обох мовах.....	с. 84-92
ВИСНОВКИ	с.93-97
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	с.98-108
ДОДАТКИ	с.109-118

ВСТУП

З кожним століттям, кожним роком людське суспільство удосконалюється та знаходиться у постійному процесі пізнання, але у кожній людській душі виникають проблеми у моральних та етичних особливостях життя людини. Отже, до кожної проблеми постають питання, якими задаються різні вчені, у яких викликає величезний інтерес до дослідження природи мовних одиниць, їх функціонування та здатність зберігати і транслювати через покоління їх культурну інформацію. Тому, в магістерській роботі виступає питання «Вербалізація морально-етичних концептів ГРІХ та СОРОМ в українській та французькій мовних картинах».

Людина завжди знаходиться в інформаційному потоці, маючи когнітивні здібності людина співвідносить вже здобутті знання із знаннями навколишнього середовища та станом речей, які зароджуються в реальній концептуалізації та категоризації. Останнім часом великий потік інформації надходить з оточуючого світу, кожна мова представляє певну систему концептів, за допомогою яких носії мови сприймають, будують, класифікують, розвивають. Концепти виступають лексемами, словосполученнями, фразеологізмами, синтаксичними структурами (реченнями). Вони представляють собою складні і багатоаспектні явища, про що свідчить великий фактичний матеріал, накопичений в науці на сьогоднішній день.

В основі антропоцентричної парадигми, яка утворилася в лінгвістиці протягом століть, досліджувалися психологічні, культурно-історичні, соціально-політичні та природно-географічні чинники, що сприяли на формування концептів ГРІХ та СОРОМ в українській та французькій мовних картинах світу. ГРІХ та СОРОМ представлені як морально-етичні концепти. Значну увагу приділяється релігійно-духовній сфері, яка є важливим кроком до розуміння специфічної логіки, притаманне носіям української та французької

лінгвокультури. ГРІХ та СОРОМ є етнокультурною специфікою концептів, що спричинила українського та французького індивідуалізму.

Як свідчить аналіз літературних джерел, концепти ГРІХ та СОРОМ досліджували різні вчені у своїх мовозначих працях з української мови (Колодій А. Ф., Кульчицький О., Мацьків П., Кочерган М. П., В. І. Кононенко, Красовська К. В., В. І. Карасик, Грушевський М. С., Вдовиченко Н. В., М. В. Піменова, Голубовська І. О., М. Н. Бушакова, Іващенко В.Л, О. О. Селіванова, Сковорода Г.С., Лисиченко Л. А., Маслова В.А, Т. В. Радзівська, Н. Д. Арутюнова, Єрмоленко С. І. та ін.), і французької мови (Гак., В. И., Барт Р., Кагановська О. М., Arnaud Bevilaqua, J. Picoche, Pierre Bréchon, Arnaud Colin).

Актуальність дослідження магістерської роботи визначається тим, що на сьогоднішній день національна самосвідомість населення дуже зростає, моральні цінності набирають високу соціальну значущість. Концепти ГРІХ та СОРОМ є одні з основних цінностей в етнічній аксіології. Дослідження цих концептів є важливим для розбудови суспільства та для вдалої міжкультурної взаємодії у сучасному світі, а суспільство хоче зберегти національну самобутність. Концепти ГРІХ та СОРОМ як складники мовної картини світу, представляє фразеологія, пареміологія, лексикографія, художня проза й мовна свідомість носія, що відображено в мові людини.

Мета дослідження – дослідити національну специфіку мовних засобів вербалізації морально-етичних концептів ГРІХ і СОРОМ які відображені в мовних картинах світу.

Визначена мета передбачає вирішення таких **завдань**:

- теоретично обґрунтувати поняття «концепт» та морально-етичні концепції в мовних картинах світу.

- довести різнобічний характер морально-етичних концептів ГРІХ і СОРОМ у національній лінгвоментальності;

- розкрити специфіку мовних концептів ГРІХ і СОРОМ в українській та французькій лексиці та фразеології, знайти їхнє вербальне зображення у текстах художньої літератури;

- розглянути семантичне наповнення мовних одиниць з поняттям ГРІХ та СОРОМ у французькій та українській мові;

- дослідити семантику слів, що виражають концепти ГРІХ і СОРОМ;

- проаналізувати когнітивну будову концептів ГРІХ та СОРОМ, що відображається у свідомості носія мови.

Об'єктом вивчення є вербалізація морально-етичних концептів ГРІХ та СОРОМ, що вжиті у лексичних та фразеологічних засобах української та французької мови.

Предметом дослідження є організація концептів ГРІХ та СОРОМ в українській та французькій мовній картині світу.

Для визначення комплексного та системного аналізу французьких та українських мовних одиниць було вжито загальнонаукові **методи дослідження** (індуктивний та дедуктивний методи). Індуктивний метод дозволив узагальнити одиничні факти та провести систематизацію матеріалу дослідження, дедуктивний метод дозволив підсумувати характеристики досліджуваних мов, зіставно-типологічний метод дозволив встановити спільні та відмінні структури та семантику французьких і українських мовних одиниць.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що в ній:

- обґрунтовано співвідношення концептів ГРІХ та СОРОМ в українській та французькій мовній картині світу;

- з'ясовані можливі співвідношення лексико-синтаксичних конструкцій неспоріднених мов;

- показані можливості вираження концептів в французькій та українській мовах різними видами мовних одиниць: синтаксичними структурами, лексемами, фразеологізмами та пареміями.

Практична цінність роботи полягає у можливості застосування її основних положень і висновків у курсах з лексикології, стилістики французької та української мов.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що :

- вперше зроблено порівняльний аналіз концептів ГРІХ та СОРОМ на матеріалі французької та української мови з метою дослідження співвідношень синтаксичних концептів мов, які порівнюються ;

- зроблено опитування носіїв французької мови щодо досліджуваних концептів;

- виявлено відповідність конкретних мовних одиниць української мови одночасно до двох типів концептів у французькій мові таких як вираження гріха «порушенням морально-релігійних настанов» та вираження поняття сорому «що, виявляється наслідком гріха».

Матеріал дослідження становлять різножанрові французькі та українські художні тексти та лексикографічні джерела. Загальний обсяг практичного матеріалу складає **328** проаналізованих та опрацьованих одиниць.

Апробація результатів дослідження. Теоретичні положення та результати дослідження були висвітлені на науково - практичних конференціях:

1. «Особливості вербалізації етнічно-моральних концептів ГРІХ та СОРОМ в українських та французьких мовних картинах» - Міжнародна науково

– практична конференція «Розвиток філологічних наук: європейські практики та національні перспективи», 23-24 жовтня 2020 р., Одеса. – С.38-42.

2. «Вербалізація концептів ГРІХ та СОРОМ у мовних картинах світу» – Міжнародна науково – практична конференція «Розвиток філологічних наук: європейські практики та національні перспективи», 23-24 жовтня 2020 р., Одеса. – С.43-47.

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури, додатків, викладена на сторінках. Список використаних джерел містить найменування вітчизняних та іноземних авторів , додатки містять діаграму та таблицю. Загальний обсяг роботи складає 118 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ МОРАЛЬНО - ЕТИЧНИХ КОНЦЕПТІВ ГРІХ ТА СОРОМ У РІЗНИХ СОЦІУМАХ

1.1. Вербалізація поняття «концепт»

На сьогоднішній день визначають два основних підходи до вивчення поняття «концепт» в сучасній лінгвістичній науці: когнітивний та лінгвокультурологічний. Загальним для цих підходів є зв'язок мови і культури; розбіжністю слугує баченням ролі мови у формуванні концепту.

Лінгвокультурологія є новим напрямком в системі сучасного знання, несе в собі теоретико-методологічну базу, що знаходиться на стадії становлення. Вона досліджує взаємодії мови, культури та людини, яка створює цю культуру, користуючись мовою.

Концепт, будучи одним з центральних понять лінгвокультурології, має безліч інтерпретацій і визначень. Концепт об'єднує в собі значення, сенс і форму породження цього змісту і значення. У комунікації концепт може бути представлений як вербально, так і невербально. Внутрішня форма, ядро і актуальний шар складають структуру концепту.

Існує кілька підходів до визначення «концепту». Для аналізу специфіки концепту слід відзначити сам понятійно-термінологічний метамовний апарат, виявити спільне та відмінне у визначеннях і інтерпретаціях терміна і поняття «концепт».

А. Шопенгауер визначав концепт (concept), як абстракцію, створену нашим інтуїтивним сприйняттям речей [76].

Е. Кант виділяв три способи створення концепту: порівняння, обдумування (reflection), абстракція. Він говорив, що уявний образ може стати концептом завдяки порівнянню, обмірковуванню та абстрагуванню. Тому, ці три логічні операції є необхідною умовою створення концепту [59, С. 314].

Видатний німецький філософ Г. Фреге також займався питаннями розуміння концепту. Г. Фреге був одним з перших, хто говорив про те, що концепт - це сенс. У статті «Сенс і денотат» Г. Фреге розмежовував «сенс» і «поняття». У його розумінні сенс не тотожний поняттю [73, С. 68]. Поняття завжди пов'язане з базовими значеннями слова. Сенс же залежить від контексту і спостерігача, він виключно суб'єктивний. Філософ говорить про те, що в ідеальній знаковій системі кожному вираженню повинен відповідати тільки один певний сенс, але природа мови є такою, що це неможливо, і рідко буває, щоб одне слово завжди мало один і той же сенс у різних контекстах [73].

Розвиваючи ідеї Г. Фреге, Н.І. Жинкин визначає концепт як «властивість імені, яка реалізується в назві речей». Тут концепт розуміється як властивість імені, що реалізуються в назві денотата. Якщо значення імені є сталою і статичною, то сенс імені, навпаки, «... є те, що передається і приймається в повідомленні як інформація і при застосуванні повинно бути зрозуміле». Сенс виникає в ході комунікації, сенс імені динамічний, він знаходиться в становленні. Таким чином, мовний концепт - це сенс імені або групи імен, що виникає в процесі комунікації, в контексті [53, С. 18].

На думку Баррі Сміта, концепти є результатами людського пізнання. Концепти можуть бути абстрактними або конкретними, простими або складеними, справжніми або вигаданими. Отже, концепт може описувати завдання, функції, дії, стратегії і т.д. На думку, Стівена Лоренса та Еріка Марголіса, концепти – основною структурою в теорії мислення. [12].

М. Хайдеггер вважає, що концепт несе в собі певне семантичне розуміння, що характеризує специфіку певної етнокультури. Отже, по М. Хайдеггеру, концепт відображає етнічний світогляд, визначає етнічну мовну картину світу [74].

Концепт також визначається ментальністю певного народу (в роботах М. Джонсона, Р. Лангакера, Дж. Лакофф), як абстрактна одиниця логічної

семантики (в роботах І. Зальтена, А. Коффі, К. Пікок) і як перспектива мислячої особистості (в роботах Р. Брендона, М. Дамметта) [61].

Як зауважує С.Г. Воркачов, найбільш значущою внутрішньою позицією концептів є їх протиставлення як когнітивних і культурних одиниць, тобто як лінгвокогнітивних і лінгвокультурних концептів. Розглядаючи концепт зі сторони когнітивної лінгвістики, рух відбувається від людини до культури, а зі сторони лінгвокультурології - від культури до людини [47, С. 38].

Узагальнюючи визначення, можна зробити висновок про те, що концепт - це щось абстрактне, що зберігається у свідомості людини і знаходить своє вираження в мові і культурі. Роздумуючи про концепт, представники різних наукових напрямів підкреслюють багатоаспектність концепту, його комплексний характер дослідження і його інтегруючу роль в науці. Як відзначає Г.Г. Слишкін, концепт являє собою одиницю, яка пов'язала наукові дослідження в галузі культури, свідомості людини та мови певного етносу, так як концепт пов'язаний і з культурою народу, і з його мовою і належить свідомості [69].

Концепт включає в себе не тільки смислове і понятійне, а й винятково суб'єктивне сприйняття. Завдяки концепту можна зрозуміти ментальність того чи іншого народу, зрозуміти окремого індивіда. Концепти зберігаються в свідомості людей і виражаються не тільки за допомогою мови, а й невербально, за допомогою жестів і міміки.

Існують різні класифікації концептів, в основі яких лежать певні принципи. Але основний поділ концептів побудовано за принципом вираженості концепту, сенс може бути представлений як вербальним, так і невербальним чином. В ході комунікації в системі «культура» концепти отримують вербальне і невербальне вираження. Вербально виражені концепти можуть виражатися словом, словосполученнями з різним ступенем стійкості, фразеологізмами та текстами або мікротекстами.

Дуже часто можна спостерігати, що концепт-символ стає назвою твору. Символічну назву направляє очікування читача, привертаючи увагу до ідеї твору [54, С. 73]. Наприклад, концепт «Три мушкетери» - роман А. Дюма, навколо якого будується роман і є однією з провідних тем твору.

На сьогоднішній день існують класифікації концептів, де вони групуються за такими ознаками: тематичним, за типом дискурсу, з точки зору їх лінгвістичного оформлення. Н.А. Красавський пропонує виділяти психологічну, геометричну, фізіологічну, емоційну концептосфери [60]. Класифіковані за тематичною ознакою концепти можуть утворювати також текстову, на думку Г.Г. Слишкіна [69], і освітню концептосфери, як вважає О.В. Толочко [71].

Можуть виділятися концепти, що функціонують в тому чи іншому вигляді дискурсу: як виділяють різні вчені - педагогічному та релігійному (В.І. Карасик [58]), політичному (Є.І. Шейгал [77]).

З точки зору лінгвістичного оформлення, концепти можуть бути лексичними, фразеологічними (А.П. Бабушкін [39]), лексичними і граматичними (А. Вежбицька [48]). Існують також і інші класифікації концептів. За кількістю носіїв мови концепти бувають індивідуальні, колективні, національні, міжнаціональні, загальнолюдські.

Кількість компонентів, що виділяються лінгвістами в змісті концепту, і їх термінологічне визначення варіюється подібно до того, як варіюються переліки компонентів семантики слова. Так, на думку В.І. Карасика і Г.Г. Слишкін, структура змісту концепту трьох компонентів і включає в себе образний і ціннісний елементи [58], [69].

Структура змісту концепту може бути представлена й у вигляді периферії. Периферія визначається ступенем «яскравості», чуттєвої конкретності, наочності, або, іншими словами, ознаками для носіїв мови. На периферії концепту знаходяться більш абстрактні ознаки, що виникають на основі

конкретних, предметних ознак. До периферії концепту відносять різноманітні культурно-обумовлені, асоціативні, оціночні елементи [10].

За працями В. Маслової, З. Попової, Й. Стерніна, концепт складається з компонентів (концептуальних ознак), тобто окремих ознак об'єктивного чи суб'єктивного світів, що відображається у свідомості диференційовано за рівнем абстрактності. М. Піменова ці ознаки вважає необхідними для ідентифікації предмета чи явища і класифікує їх як мотивувальні, образні, поняттєві й ціннісні [63, с. 60; 64, с.60], В. Карасик – як ціннісні, образні, поняттєві [58, с.91], а В. Маслова – і фактуальні елементи, і те, що робить його фактом культури: вихідну форму (етимологію), згорнуту до основних ознак історію, сучасні асоціації, оцінки, конотації [62, с.60]. П. Мацьків пропонує розрізняти предметні (вербалізовані словами з конкретним значенням), концепти-гешталти (об'єктивовані абстрактною лексикою), типологічні (репрезентовані лексикою з просторовим значенням), емоційні концепти (їх презентують назви почуттів та емоцій) [25, с.17]. Класифікацію концептів обстоює М. Піменова, розподіляючи всі репрезентовані у мові концепти на три поняттєві класи: базові концепти, концепти-дескриптори та концептирелятиви [64, с.81]. Базові – космічні, соціальні та психічні (духовні) – формують основу мови й усієї картини світу.

Оскільки концепт є ментальним відображенням мінливої дійсності, зміст концепту може зазнавати змін в процесі його функціонування: з одного боку, окремі його ознаки трансформуються з часом, з іншого - в його структуру можуть включатися нові ознаки. Отже, повністю уявити зміст концепту з усіма його складовими досить важко [28].

Варто відзначити, що при всій варіативності у визначенні структури концепту, простежується сталість ряду компонентів: так чи інакше представники різних напрямків в лінгвістиці говорять про образну і понятійну складову змісту концепту і додаткову асоціативно-оціночну складову.

Отже, когнітивна лінгвістика вивчає мову як когнітивний механізм, яка відіграє роль в кодуванні і трансформації мови. Мета когнітивної лінгвістики - зрозуміти, як здійснюються процеси сприйняття, категоризації, класифікації та осмислення світу, як накопичуються знання, які системи забезпечують різні види діяльності з інформацією. Лінгвокультурологія - комплексна наукова дисципліна, що виникла у поєднанні лінгвістики і культурології, вона вивчає взаємозв'язок і взаємодію культури і мови в його функціонуванні та досліджує цей процес як цілісну структуру одиниць в єдності їх мовного і позамовного змісту. За допомогою системних методів та орієнтацію на сучасні пріоритети відображають нову систему цінностей. Тому, можна підкреслити, що концепт є предметом вивчення у когнітивній лінгвістиці та в лінгвокультурології.

1.2. Морально-етичні концепції в мовних картинах світу

На сучасному етапі розвитку мовознавства дуже важливим є дослідження та обґрунтування поняття «мовна картина світу», яка пов'язана з ментальністю. Це пояснюється тим, що у кожного народу є своя власна культура, традиції, менталітет, які неможливо зрозуміти чи сприйняти тільки через мову, оскільки вони закладені у стійких словосполученнях, мовних знаках культури, концептах, які перекласти іншою мовою досить важко. Мова – це не тільки засіб людського спілкування, але й відображення національної культури. З цієї точки зору особливий інтерес становлять мовні знаки культури, дослідження яких допомагає зрозуміти національну культуру, звичаї та вірування українського народу.

У наші дні проблема національного менталітету стає все більш актуальною. Розбудова української державності нагально вимагає глибокого та об'єктивного вивчення особливостей нашого народу. Знання базових рис конкретної нації виконують прогностичну функцію, дозволяють, придивившись глибше до себе, зазирнути у майбутнє, адаптуватися до нього. Ментальність – це

спосіб сприйняття і відображення світу, характерний для певного національного колективу, який виражається через настрої, установки певного індивіда, формується в залежності від традицій культури, соціальних структур, в яких живуть люди. Мова стає посередником між світом предметів, що їх людина пізнає, та індивідуумом, який прагне пізнати.

У науковій літературі розмежовують поняття «ментальність» і «менталітет». Якщо ментальність – це спосіб бачення світу взагалі, то менталітет – це внутрішня організація ментальності, складу розуму, складу душі народу, яка охоплює емоційний, інтелектуальний та духовний рівні й характеризується колективністю, неусвідомленістю та сталістю. Природне й культурне, раціональне (інтелектуальне) й підсвідоме (інтуїтивне), суспільне й індивідуальне “перетинається” та постійно взаємодіє на рівні менталітету й проявляється в культурі, мові, поведінці, створюючи історично й культурологічно марковану національну картину світу.

Дослідження й розуміння ментальності / менталітету пов’язано з етнічною культурою й самосвідомістю як цілого народу, так і окремої особистості. Відповідно, етнічний менталітет можна вважати явищем гетерогенного порядку, що включає елементи, відмінні за цивілізаційними, регіональними та етнічними принципами, а його носії відрізняються за віком, статтю, статусом, походженням.

В основі таких переконань лежить запропонований І. Кантом опис національного характеру як тенденції до афектації певних рис, що визначає своєрідність поглядів і поведінки різних груп людей. Якщо транспонувати цю ідею на МКС, то можна побачити, що вона постає як вибіркова акцентуація логосвідомості на тих чи інших категоріях буття, що виявляється у вербально-когнітивній конденсації – тенденції лексикалізувати найбільш затребувані колективом, ціннісні для нього «пучки ідей» [40, с.9], які у процесі функціонування експлікують широку палітру інформації про звичаї, побут, моральні цінності, історію народу.

У науковий обіг увійшов вислів «мовна картина світу». Це поняття стало одним із концептуальних у теорії пізнання. Під мовною картиною світу звичайно розуміють зафіксовану в мові і специфічну для конкретного мовного колективу схему сприйняття дійсності; за допомогою цього поняття з'ясовують специфіку буття людини, народу.

Мовна картина світу – це комплекс мовних засобів, у яких зафіксовано особливості світосприйняття цілим етносом чи окремими його представниками. МКС має безпосередній зв'язок з процесом мислення носія мови. Концептуальна картина світу масштабніша від мовної, оскільки не обмежена мовними засобами інтерпретації, а навпаки – містить і мовну, і позамовну інформацію. Вивчення МКС бере початок від ідей В. фон Гумбольдта про внутрішню форму слова, а також від гіпотези Сепіра-Уорфа про кореляцію між особливостями мови та способом пізнання реальності її носіями [67, с.9].

Сьогодні дослідники наголошують на взаємозв'язку концептуальної та мовної картин світу (А. Белова, О. Корнилов, О. Огуй). А. Белова вибудовує нерозривний ланцюг: концептуальна система етносу – концептуальна картина світу – мовна картина світу [41, с.18]. Національна концептуальна картина світу відображається у відповідній мовній картині світу, яка, у свою чергу, створюється в процесі номінації, а її ключовим елементом є слово. Саме мовний образ світу виступає засобом експлікації знань, що створюють концептуальну картину світу. У мовній картині світу знаходять відображення наукові, донаукові та примітивні знання, вона є важливою складовою національної культури. МКС відображає цілісне світосприйняття, а не лише, скажімо, логічні знання, як це робить наукова картина світу [41, с.20]. Мовна картина світу (МКС) виходить далеко за межі об'єктивних реалій, відображаючи категорії, які існують в уяві людини [41, с. 17]. Вивчення МКС – це аналіз номінативної діяльності людини (одиниць лексичного рівня) у рамках когнітивних досліджень.

Національна мовна картина світу (НМКС) – це «вербалізована мовним соціумом інтерпретація світовідчуття і світорозуміння етносу, навколишнього

світу та себе самого в цьому світі». Когнітивна діяльність «орієнтує людину на побудову власної мовної картини світу, що складає основу для її раціональної та усвідомлюваної поведінки» [42, с.57]. Концепти акумулюють не лише групові, але й індивідуальні знання про навколишній світ, і реалізуються через усне та письмове мовлення. Зрозуміло, що будь-яка індивідуальна мовотворчість підкоряється законам загальнонаціональної мови, тому письменник актуалізує ті окремі загальномовні значення мовних одиниць, що становлять особливу вагу для нього особисто. Через індивідуально-авторські асоціації відбувається «нашарування індивідуальних смислів на загальномовні (об'єктивно-мовні) значення, шукаючи нові форми (образи), письменник розкриває взаємодію загальномовних та індивідуально-авторських значень у слові» [42, с.98].

Як зазначає Н. Мочалова, у художньому ідіолекті особливу роль відіграють ті одиниці мови, які передають світосприйняття автора, його ставлення до тих чи інших реалій, або здатні донести його позицію щодо цих реалій. Письменник відбирає із загальномовного фонду засоби, які допомагають йому створити певні образи та передати авторську цільову настанову [26, с.98]. Науковці зазначають, що у НМКС та ІМКС зберігається лінгвістичний матеріал носіїв мови, який підтверджує національну специфіку світосприйняття [58, с.75-77]. Саме тому вони стали об'єктом дослідження мовознавців сучасності.

Найдієвішими повідомленнями є не нові, а вже зафіксовані в масовій свідомості поняття, тобто стереотипи. Досліджуючи мовну ментальність як спосіб представлення світу, учені-мовознавці в центр дослідження ставлять фольклор, бо саме в ньому концептуалізовано знання про мовну картину світу, яку вивчає етнолінгвістика. Етнолінгвістика як напрям мовознавства, пов'язаний з дослідженням мови через призму духовної культури етносу, остаточно сформувалася у працях етнографа Ф. Боаса і мовознавця та етнографа Е. Сапіра на основі вивчення мови і культури американських індіанців. Зв'язок мови і культури уявлявся як чітко детермінований: тип мови залежить від типу культури і навпаки. З'ясовано, що відображений у мові зв'язок понять, уявлень

повторюється у різних виявах культури – обрядових текстах, дійствах, ритуалах, народному мистецтві, що зумовлює проєкцію історії мовних одиниць, їхню етимологію та явища культури і навпаки [83, с.324].

Ідея картини світу з'являється на початку ХХ століття. Дослідник О. Шпенглер зазначав, що «кожній культурі притаманний індивідуальний спосіб бачення та пізнання природи... Так само у кожній культурі..., у кожній окремої людини, є свій неповторний вид історії...» [75, с.54]. Картини світу структуровані категоріальними, класифікаційними схемами, які і повинні вивчатися історією ментальності.

М. Фуко вважав, що у людини існує, «мережа уявлень» – скелет картини світу. Сукупність та перетинання «мереж» складають ментальність. Картина світу, як мозаїка, складається з концептів та зв'язків між ними, її іноді називають концептуальною картиною світу [72, с.85]. Мовна картина світу – прояв реальності у свідомості людини крізь призму мовних та культурно-національних особливостей.

Мовна картина світу представлена мово-країнознавчими відомостями про слова-поняття, крилаті вислови, ті словесні образи класичної літератури, що стали надбанням української національної культури, що являють собою мовні знаки культури. Вони реалізуються в певних образах-символах: зоря, місяць, соловейко, зозуля, кінь, верба, калина. Групування всіх мовних знаків культури, фразеологізмів за тематичними полями допомагає сформувати у свідомості носіїв української мови системне уявлення про мовну картину світу.

Таким чином, мовна картина світу українців формується за допомогою: художньої системи українського фольклору, зокрема, народно-поетичної символіки, що вказує на її етнічну означеність, національну специфіку; основних літературно-культурних, історичних понять, що входять до свідомості освіченої людини – князь Ігор, Запорізька Січ, Полтавська битва, «Заповіт» Т. Шевченка тощо. До джерел формування мовних знаків культури належить також наукова література, публіцистика, побутові реалії. Мовна картина світу вивчається

етнолінгвістикою, а також пов'язана з етнопсихологією, мистецтвом, релігією, вивченням духовної культури етносу, звичаїв та традицій українського народу.

На сучасному етапі часто вживають терміни *філософська, художня, релігійна* картини світу, хоча найбільш універсальним поняттям є концептуальна картина світу, пов'язана з усіма знаннями про світ, і мовна картина світу як засіб вираження цих знань. Мовна картина світу розглядається як характер відображення в мові концептуальної картини світу і мовні засоби вираження знань про неї. Саме в мовній картині світу виявляється своєрідність членування концептуальної картини світу у різних народів. Концептуальна картина світу є підґрунтям мовної картини, однак концептуальна картина світу універсальніша і є спільною для народів з однаковим рівнем знань про світ, водночас мова відображає досвід кожного народу і виявляє не тільки спільні знання, а й своєрідність бачення світу [18, с.120].

Для мовної картини світу важливі три явища, тісно пов'язані між собою: людина – світ – мова. Саме людина виступає на першому місці, є вихідною точкою, оскільки вона пізнає незалежний від неї світ і створює засоби фіксації та передачі знань про нього іншим людям і для власного пізнання. Відповідно для побудови мовної картини світу ключовою є постать людини.

Отже, у мовознавстві розрізняють картину світу концептуальну і мовну. Першій як одиниці відповідають поняття, другій – значення слова. Однак для розуміння явищ і процесів, що відбуваються саме в мовній картині світу важливим є ще й третій складник – домовна картина світу, уявлення про світ, що не мають мовного вираження, але є джерелом для нього. У структурі мовної картини світу важливе її перебування у тричленній парадигмі картин світу: домовної, тобто психічної, концептуальної, тобто логічної та мовної – власне лінгвальної.

Трьом рівням відповідають три наукових терміни: концепт як мовне уявлення про явище, який супроводжується у свідомості численними ознаками і асоціаціями, поняття як мовно-логічна одиниця, що є наслідком узагальнення

найсуттєвіших із погляду мовця рис концепту, що супроводжується мовним вираженням, і значення слова, яке містить поняттєву основу й ускладнюється ознаками, пов'язаними в свідомості носіїв мови з цим концептом та з внутрішніми зв'язками.

Концепт характеризується як психоментальна підоснова значення, а не саме значення, тому концепт передається в мові не окремим значенням слова, а певним лексико-семантичним мікрополем. Домовний рівень знання може збагачуватися не тільки за рахунок безпосереднього спостереження, а й за рахунок знань, здобутих за допомогою мовних засобів. Так, наприклад, майже ніхто не бачив на власні очі кенгуру, але кожен представник нашої культури чітко уявляє собі цю тварину завдяки тим знанням з літератури чи інших засобів інформації, які отримав протягом свого життя за допомогою мовних засобів. Здобуті таким шляхом знання у свідомості асоціюються з певними ознакам і уявленнями, що існують у нас на домовному рівні [18, с.121].

Результати домовної розумової діяльності в мовній картині світу передаються певними значеннями слова, у свою чергу у процесі мовлення значення можуть зазнавати змін, що впливають і на інші попередні домовні уявлення, і на зміст понять, що є основою лексичного значення, тому зміни в лексичній системі на рівні мовної картини світу можуть приводити до змін у концептуальній системі і до переінтеграції ознак у домовних уявленнях. Іноді висловлюється думка про незмінність мовної картин світу, але це не так, оскільки в мовній картині світу часто відбувається переінтеграція значень, спостерігається поява поряд зі старими елементами нових слів, які відбивають сучасне уявлення про світ. Прикладом можуть стати наведені Л.Лисиченко словосполучення схід сонця та захід сонця.

У сучасній науковій картині світу відомо, що сонце не сходить і не заходить у нашому розумінні слова, проте ці слова зберегли давнє бачення та розуміння людиною цих процесів. Не випадково розрізняють мовну картину світу сучасного суспільства і архаїчну, причому архаїчність може

зумовлюватися і динамічними процесами в суспільстві і в свідомості за невеликий відрізок часу, а не обов'язково за тисячоліття.

У процесі розвитку концептуальної картини світу спостерігається відставання загальної мовної картини світу, а нові концепти можуть мати вираження у вузькій сфері функціонування мови і тільки з часом поступово впливатися у загальномовну картину світу. При цьому загальномовна картина світу може відбивати відповідні концепти більш спрощено в семантичному плані, ніж у терміносистемі.

За певних культурно-історичних і суспільно-політичних умов може виникати розбіжність між прогресивною концептуальною картиною світу та архаїчною мовною картиною світу. Картина світу складається з концептів та зв'язків між ними, тому її ще називають концептуальною картиною світу.

Концепти, що регулюють відносини між людьми з погляду норм та принципів, які діють у певній мовній спільноті, одержали назву морально-етичні [18, с.122].

Морально-етичні концепти належать до сфери деонтології (від гр. δέου – необхідне та λόγος – слово), яка вивчає проблеми морального належного, та аксіології, що досліджує моральні цінності. Деонтологічні засади в поглядах на морально-етичні концепти беруть початок з ідей І. Канта, вони відображені також у працях стоїків та кініків, М. Лютера, С. К'єркегора та ін., аксіологічні – пов'язані з ідеями епікурейців, Лукреція, Т. Гоббса, Д. Юма, французьких та англійських матеріалістів XVIII ст., Л. Фейєрбаха, Б. Рассела та ін.). На думку Н. Арутюнової, «у деонтологічних теоріях етики і в логіці оцінок первинним вважається концепт цінності, добра, а поняття обов'язку є похідним від нього» [36, с.130–131].

Сукупність концептів, що розглядаються в аспекті цінностей, утворюють ціннісну картину світу. За визначенням Філософського енциклопедичного словника, цінності – це термін, що позначає належне та бажане, на відміну від реального, дійсного [88, с.707]. Шкала цінностей виражається у формі

нормативних уявлень про добро і зло, призначення людини, її ідеали та принципи (моральні цінності). Цінності визначають соціальний устрій суспільства та індивідуальні переваги його членів, поведінку окремих його індивідів, оцінку, яку дають члени певного соціуму тим чи іншим діям, подіям, і зумовлюються культурою та ідеологією нації, «своїм» та «чужим» простором. Цінності, що приймаються всіма або більшістю народів, націй, культур, є універсальними. В основі цінностей лежить онтологічно універсальна категорія оцінки, під якою ми розуміємо закріплене вербально ставлення мовця до предмету мовлення з точки зору протиставлення – добре / погане.

У лінгвістиці розрізняють дескриптивне й оцінне значення, які відповідно фіксують об'єктивні властивості предмета оцінки, приписувані йому суб'єктом, і суб'єктивне ставлення до об'єкта дійсності на основі своїх власних почуттів, переживань, емоцій.

Н. Д. Арутюнова інтерпретує оцінне значення як реляційне. Людина оцінює лише те, що має для неї вагу і що пов'язано з ідеалізованою картиною світу, до якої входить те, що є і те, до чого вона прагне. Відповідність об'єкта ідеалізованій моделі світу одержує оцінку добре, невідповідність характеризується як погане. Реляційні предикати *добрий і поганий* виражають загальну оцінку об'єкта і несуть інформацію про наявність аналогу даної властивості в ідеалізованій моделі макро- чи мікросвіту, тим самим знімаючи питання про елементарні властивості об'єктів, що становлять референт оцінних предикатів [36, с.182]. Відповідно етичні концепти є узагальнювальними словами, назвами класів об'єктів, які визначають зміст етичної оцінки і служать когнітивною основою для її формування. Етична оцінка орієнтована на норму, зразок, дотримання певних кодексів і приписів, які існують у суспільстві і і характеризуються мінливою стійкістю та варіативністю.

1.3. Особливості морально-етичних концептів в українській та французькій мовних картинах

Етичні категорії є сьогодні об'єктом вивчення не лише психології, філософії, соціології, але й лінгвістики. Саме слово «етика» походить від давньогрецького «ethos», яке спочатку означало місце перебування, спільне житло, а згодом набуло значення: звичай, вдача, характер, темперамент. Слово «мораль» латинського походження. Утворено воно від *mores*, що, подібно до етосу, означало характер, вдачу, звичай, а також припис, закон, правило, порядок.

Термін «етика» у значенні галузі пізнання, котра вивчає мораль, першим почав використовувати Аристотель. За лексико-семантичною характеристикою, етика:

«1. Наука про мораль, її походження, розвиток і роль у суспільному та особистому житті людей;

2. Норми поведінки, сукупність моральних правил якого-небудь класу, суспільної організації, професії і т. ін. [84, с.490].

Мораль визначається, як «1. Система норм і принципів поведінки людей у ставленні один до одного та до суспільства; етика (у 2 знач.)» [84, с. 799]. У загальнокультурній лексиці поняття «мораль» і «етика» вживаються як синонімічні. Концепти, що регулюють відносини між людьми з погляду норм та цінностей, одержали назву «морально-етичні».

Моральні норми – це правила поведінки, орієнтовані на відповідні моральні цінності. Моральні цінності (ідеали) виникають у результаті осмислення людиною значенності для неї тих чи інших духовних об'єктів. Цінності, властиві будь-якій культурі, є універсальними, або загальнолюдськими.

Морально-етичні концепти характеризують мовну особистість та відповідну їй мовну картину світу і належать до універсальній культурі, оскільки забезпечують зв'язок Людина – Соціум. Вони не можуть виникнути в

індивідуальній свідомості самостійно, не спираючись на узагальнені знання соціуму.

У цьому випадку ми говоримо про взаємодію з «культурним знанням» (Лангакер), так як розуміння цих одиниць обумовлене культурою. У древніх греків найвищою метою світобудови визнавалася людина і увага до внутрішнього «місцеперебування» людської волі і духовності була не меншою, ніж до навколишнього світу. Тому у давньогрецькій філософії уявлення про мораль та етику пов'язувалося з уявленням про людину та упорядкований космос (гр. *kosmos* означає порядок), частиною якого вона є, і який визначає специфіку її соціального буття.

Для древніх греків мораль проявлялася насамперед як якісна характеристика душі особистості, сукупність чеснот, які вони виводили з природи людини (Демокрит, Аристотель) або трансцендентного джерела (Геракліт, Платон). Сутність чесноти проявляється у практичній діяльності людини. Метою людської діяльності є вище благо (щастя) (Аристотель) або спрямованість на (щастя) (Сократ).

На думку Аристотеля, благо могло знаходитися в душі («арете», тобто етичні цінності), тілі (здоров'я, краса) або зовні (багатство, влада, пошана). Чесноти, або етичні цінності, у свою чергу, поділяються Аристотелем на мислинневі (такі як мудрість, кмітливість, розсудливість) і моральні (мужність, щедрість, великодушність, величавість, честолюбство, справедливість, правдивість, лагідність, помірність, люб'язність, дружелюбство), згідно з його протиставленням розумної і пристрасної частин душі [34, с.77].

За словами Аристотеля, перші наявні в душі кожної людини і їх потрібно лише виявити та розвинути шляхом навчання, що й повинне здійснювати громадянське суспільство, а другі можна сформувати шляхом виховання навичок свідомо й послідовно здійснювати справедливі і шляхетні вчинки. У традиції моральної філософії категорію чесноти стали розглядати і в другому значенні – як узагальнений показник характеру, тотожний моральності.

На протилежному полюсі знаходиться порок, категорія, що трактується як аморальність. Чеснота і порок – це аксіологічні категорії культури, що вказують на особистісний аспект моралі і виступають гіпонімами універсальних аксіологічних категорій «добро» і «зло».

У середньовічному суспільстві відбувається перехід від розуміння моралі як сукупності чеснот до її розуміння як системи надіндивідуальних норм. Історично цей перехід виявився пов'язаним із релігійним осмисленням моралі [50, с.200] та формуванням християнської системи цінностей. Безпосередня фіксація середньовічних уявлень, пов'язаних із категорією норми, відображена у концепті «закон».

У філософсько-етичній концепції християнства він представлений у Законі Божому й існує у вигляді 10 заповідей Мойсея (Старий Заповіт) [87, с.2–17] (хоч, як зазначає Ю. Степанов, посилаючись на інше місце в Біблії, заповідей насправді більше, що свідчить про їхнє більш давнє історичне походження, яке слід шукати в культових приписах, що регулювали життя племені [66, с.639]), які стали складовою частиною моральних канонів християнства й ісламу, загальнолюдською основою моральності, та дев'яти заповідей, вказаних Ісусом Христом у Нагірній проповіді (Новий Заповіт) [43, с.3–12]. Заповіді втілюють божественну правду, що діє у чітко визначеному статичному моральному просторі, вихід за межі якого є моральним злочином. Старозавітна етика закону базується на концепті справедливості, а новозавітна – на концепті любові і милосердя. Останні є моральним джерелом для практичного виконання конкретних настанов. Заповіді Любові, зафіксовані в Новому Заповіті, є «ядром християнської моральної доктрини» (Ж.-М. Обер) і разом із золотим правилом («(Не) чини щодо іншого так, як ти (не) хотів би, щоб інші чинили щодо тебе») прямо чи опосередковано зустрічаються в текстах всіх культур, за винятком ранніх. Релігійному дискурсу притаманна особлива система цінностей: визнання Бога, поняття гріха, чесноти, спасіння душі та ін., які кардинально змінюють ідею блага (добра). Фома Аквінський стверджує, що все суще є благо, так як

причиною всього є Бог. У субстанційному розумінні зла немає взагалі, злом може бути тільки несуще: «...Немає єдиного первинного начала зла в тому розумінні, в якому є єдине первинне начало блага» [93, с.841].

Пояснення проблеми блага і зла, пропоноване Фомою Аквінським, є типовим для християнських мислителів і близьким до неоплатонівської традиції в розумінні зла як браку добра. За визначенням філософського енциклопедичного словника, «зло – категорія, що охоплює усе ціннісно-негативне (у практичному відношенні), протилежне щодо блага і добра [87, с. 227], тобто концепт тлумачиться на основі антитези до ціннісно - позитивного в аксіологічному плані, не сумісного з благом і добром у плані логічному. Опозиція «добро – зло» разом з іншими опозиціями: «життя – смерть», «істина (правда) – обман», «божественне – земне» складає ціннісну картину релігійного дискурсу.

У зв'язку із проблемою добра і зла постає ідея вибору (саме так представлено у Біблії подію первородного гріха), що передбачає дію внутрішніх вольових зусиль людини і визначає «протилежність моральних якостей людини, а також протилежність користі і шкоди, насолоди і відрази» [44, с.128]. Тому «пізнання добра і зла», на думку М. Бубера, – це пізнання протилежності всього людського буття, яка в ранніх писемних текстах позначалися цими двома поняттями [44, с.130]. Християнські етичні концепти складають основу християнської моралі, що є найдовершенішою і найуніверсальнішою щодо часу і місця. У кожному наступному епоху ідеали, вищі цінності та імперативи фіксуються, пояснюються та обґрунтовуються згідно з ідеологією, соціальними інтересами, віруваннями та потребами.

Світогляд людини епохи Ренесансу пройнятий вірою в гармонію Всесвіту, центром якого є людина, її права і свободи, рівність, обов'язок. Основними моральними концептами цієї епохи залишаються добро і зло, сутність яких визначається по тому, куди вони ведуть: до миру чи, навпаки, спричиняють чвари [51, с.318]. Пошуки миру у «війні всіх проти всіх» призвели до появи теорії

суспільного договору і відкриттю Т. Гоббсом «першого і основного закону природи» – люди повинні відмовитися від окремих своїх прав на користь держави, закони якої є всезагальним мірилом добра, а моральним суддею – його законодавець.

Отже, Гоббс розглядав моральні настанови як найважливішу умову переходу від природного дикунства до цивілізації. У Новий час у світовій культурі активно формується думка про самоцінність людської індивідуальності, яка втілюється у формі категоричної заборони на насилля. Ненасилля означає відмову від того, щоб ставити свою волю вище за волю іншої людини. Цим самим концепт «ненасилля» апелює до концепту «справедливість», який має надчасовий характер. Думка про людину як головну цінність суспільства вперше була висловлена Бернаром де Мандевілем в 1714 р. у його роботі «Басня о пчелах, или Частные пороки – общественное благо». Мандевіль показував, що соціальний порядок можна забезпечити лише завдяки громадянському суспільству, в яке об'єднуються вільні громадяни на базі права, демократичних свобод, недоторканності приватної власності, політичного плюралізму.

Вищою цінністю, на думку Б. Спінози, є людська досконалість, яка полягає в тому, щоб піднятися над своїми пристрастями і керуватися у вчинках розумом [93, с.276]. Тільки розум, вважає Б. Спіноза, зможе допомогти людині досягти свого щастя, яке полягає у самозбереженні та прагненні власної користі. Уявлення про добро включає у себе ідею корисності, цінності матеріальних благ у працях І. Бентама та Дж. Ст. Мілля. На думку І. Бентама, основою людського щастя і джерелом моральності є користь, яка має стати метою і нормою поведінки людини. При цьому користю він вважає все, що приносить задоволення та успіх. Обов'язком морального життя людини є «найбільше щастя найбільшій кількості людей», яке може бути досягнуто шляхом «моральної арифметики», тобто шляхом розрахунку і накопичення користі за складеною нею «шкалою задоволення і страждання».

В етико-філософських концепціях І. Канта домінує концепт обов'язку. І. Кант вважає, що мораль і обов'язок є сферою «речей в собі». Вони регламентують поведінку людини незалежно від будь-якої мети. Чесноту він розглядає як силу у виконанні обов'язку [59, с. 379]. Трактування І. Кантом чесноти як узагальненого вираження характеру співзвучне аристотелівському розумінню: чеснота – це внутрішній порядок або склад душі, якого свідомо набуває людина шляхом цілеспрямованих зусиль. Концепт «порядок», визначальний для античної філософії моралі, стає домінуючою ідеєю людської цивілізації.

Зміст світоглядних позицій суспільства протягом ХХ ст. зумовила стрімка динаміка життя й підвищенням рівня його техногенності, що призвело до перегляду деяких етичних заборон, трансформації усталених уявлень та переконань. Етичні концепти цієї доби характеризуються тим, що базуються на прагматично орієнтованій свідомості сучасної людини. Як зазначає Річард Рорті, для нормальної людської поведінки не потрібні ніякі «універсальні принципи». Критерієм моральності є практична користь.

Національна концептосфера формується концептами, які завдяки своїй пріоритетності та неповторній взаємоорганізації створюють самобутність етнічної культури. Вивчення способів вербалізації концептів, ступінь їх словникової (культурної) та словотвірної розробленості, частотність вживання, повторюваність в емоційній або етичній мовних сферах засобами мови (чим значиміший концепт, тим більш детально він «картований») є критерієм «культурної завантаженості» концепту і віднесення його до слівконцептів, що мають «ключовий» характер для духовності певного лінгвокультурного ареалу. Це стає можливим за умови набуття концептом ціннісної складової, релевантної як для окремої мовної особистості, так і для лінгвокультурної спільноти в цілому. Ціннісні орієнтири культури, закріплені в системі семіотичних знаків, що одержують статус ключових, значною мірою впливають на семантичні та

функціонально-стилістичні відмінності в словниковому складі мов, поведінку носіїв відповідної лінгвокультури, їх самооцінку та оцінки з боку інших.

Фахівці з різних галузей науки відзначають, що український етнос не є однорідним, уніфікованим утворенням. Він включає різноманітні етнічні спільноти, які, починаючи з XIV і до середини XX ст., розвивалися в контексті двох геокультурних спільнот, кожна з яких характеризується специфічними для неї орієнтаціями – західноєвропейською та російською. Безперечно, це позначилося на мовно-культурних, соціально-політичних, релігійно-духовних і почасти морально-етичних характеристиках їх представників і вплинуло на формування концептосфери української мови. Однак, попри істотні розбіжності, які мають глибоке історичне коріння, регіональні етнічні утворення об'єднують істотні ментальні ознаки, які в подальшому можна використати як чинники посилення єдності нації. Визначальною складовою світогляду українців, відповідно до якої необхідно розглядати концепт ГРІХ, є глибока самобутня християнськість з основоположною ідеєю духовної свободи.

Емоційно-міфологічний елемент національного характеру став вирішальним у виборі князем Володимиром греко-візантійського християнства, як такого, що найбільше гармоніює з нашою ментальністю. В українській ментальній культурі ДУША і СЕРЦЕ як вмістилища емоцій є безпосередніми джерелами формування національної специфіки концепту ГРІХ: *«Так як би гріх із душі зняв»* (І. Франко).

Отже, ментальність народу, яка виникає на перших етапах формування етносу, в ході історичного процесу не залишається постійною. Проте в цій «рухливості психоповедінки» зберігається певний інваріант, який дає народу можливість зберегти національну ідентичність і ядро морально-етичної концептосфери.

У французькому семантичному просторі відбувається, на думку Р. Барта, інтеграція «комунікативної й поетичної» мов: «Якби в слова був лише один

смысл, той, що зазначений у словнику, якби друга мова не розшарувала саму думку про вірогідність мови, не було б і літератури [45, с.107].

У лінгвістиці положення про різносмисловість, двошаровість мови інтегроване в понятті подвійності, стереоскопічності світу художньої літератури. Стереоскопічність стає тим важелем, що впливає на глибинність семантики художнього тексту і сприяє дослідженню її як явища, знаковий характер якого визначає його імпліцитний характер. Звернення до текстових концептів, з одного боку, зумовлене внутрішньою логікою художнього тексту, з іншого – їхньою винятковою роллю в експлікації фактів, що полягає в «поясненні руху, при якому текст немовби розгортає світ перед самим собою»

Текстові концепти витлумачують цілком різнопланово – як засоби своєрідного програмування з огляду на те, що метою текстового аналізу має бути не те, що автор хоче сказати, а реально сказане, незалежне від намірів автора; інакше кажучи, об'єктом інтересу стає сам художній текст. У розгортанні текстових концептів особливу концептовірну роль виконують дієслова, дієвий стан яких виступає рушійною силою у визначенні наративного рівня й відповідного оповідного типу художніх творів. На текстовому рівні динамічна природа дієслів маркує їх у когнітивному й комунікативному планах.

У розгортанні текстових концептів особливу концептотвірну роль виконують дієслова, дієвий стан яких виступає рушійною силою у визначенні наративного рівня й відповідного оповідного типу художніх творів. На текстовому рівні динамічна природа дієслів маркує їх у когнітивному й комунікативному планах, що дозволяє розглядати їх у плані відображення «певного шару людського досвіду».

Дієвість дієслів імплікує зв'язки логіко-семантичного плану, характерно, що до них залучена вся ієрархія текстових концептів – від мегаконцептів до концептуальних складників. Будучи структурою, укладеною в конкретну форму, дієслово, з одного боку, передає зміст, виражений як мовними, так і немовними засобами, і, з другого, формує уявлення про світ художнього твору з певної

нарративної позиції. У цьому аспекті дієслова постають як «ментальні предикати», що виконують функцію засобів вираження стану-ставлення суб'єкта до певного мисленнєвого змісту, який є предметом висловлення [30, с. 107]. Створюваний за допомогою дієслів діяльнісний світ сприяє полісемії, окреслюючи цілісність поверхневої структури і багатоелементність глибинної структури. Діяльнісна природа дієслів, їхня корелятивність з різними часовими планами неминуче пов'язані з фактором руху (розумового чи фізичного), що свідчить про наявність розумово відтворюваного сліду. Відбиваючи імпліцитно знання мовця, дієслова засвідчують його нарративну позицію.

РОЗДІЛ 2. МОВНЕ ВИРАЖЕННЯ КОНЦЕПТІВ «ГРІХ, СОРОМ» У ФРАНЦУЗЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВНИХ КАРТИНАХ

2.1. Вираження понять ГРІХ та СОРОМ мовними засобами в українській мові

Мовна персоніфікація концептуальної картини світу та вираження мовних засобів розуміння її слід оглядати як мовну картину світу. Ці картини світу є відзеркаленням у взаємозв'язаних формах, формі пізнавальної діяльності та формі мови. [21, с.37]

Сьогодні існує такий мовознавчий напрям як когнітивна лінгвістика, яка займається проблемами дослідження мовної картини світу, взаємозв'язок рідної мови з іншими мовами, мова та її зв'язок з різними етапами розвитку суспільства зв'язок мови та людини, її бачення на світ через мову. Представники, що досліджують та проводять аналіз мови пропонують таку структуру в системі «людина- світ-мова».

У сучасній лінгвістиці мовна картини світу відзначається різними відмінностями: приближення мовної картини світу і концептуальної картини світу, їхнє уявлення про світ у кожній мові. Концептуальна картина є основою мовної картини, але концептуальна картина є більш універсальною та спільною з іншими народами, що мають однакові знання про світ. Мова відображає досвід кожного народу, виявляє спільні знання та бачення світу. Мовна картина світу несе в собі уявлення про реальний світ, яка зафіксована в системі значень мови, у лексико-семантичній підсистемі, у тлумачних та енциклопедичних словниках, у мовленні, в індивідуальному спілкуванні та в текстах різних типів, видів, жанрів [31, с.89].

Можна зазначити, що концептуальна та мовна картина світу є універсальним та національним мовним явищем. Реальний світ виражений перш

за все у мові, його образ, модель (як мовна, так і концептуальна, тобто сам світ, його втілення в мові), на думку Кочергана М. П., є чимось єдиним [14, с.23]. Концептуальна та мовна картина світу між собою пов'язані, але мають деякі відмінності. Концептуальна картина світу визначається сенсорно-моторними, символічними, логічними етапами сприйняття, а у мовній картині світу - знання, фіксується словами, словосполученнями, реченнями, текстами. Мова виступає предметним уявленням про навколишнє оточення, завдяки чому людина опредмечує світ, а мовна картина світу реалізується у свідомості людини, сприйняття реальності через мовні, культурно-національні особливості та тлумаченням світу за загальнолюдськими концептуально-структурними і національними твердженнями. Концептуальна та мовна картини світу – це модель існуючого реального світу, яка формується у людині мисленнями, поняттями, концептами, і відображається у мовному (вербальному) просторі людського досвіду [33, с.1-2].

У монографії В. Кононенка «Рідне слово» наголошується: «Традиційний спосіб життя невіддільний від народу, а тому знати народні звичаї, обряди, вірування, самий характер національного буття має кожен, хто вважає себе українцем... Відомо, що рідна мова виступає могутнім чинником відображення дійсності в її національному виявленні. Засобами національної мови створюється система понять, на ґрунті якої зрештою формується картина світу, тобто виражена в мовних категоріях сукупність уявлень і суджень про позамовну дійсність. У процесі оволодіння національно-мовним арсеналом, що відтворює спосіб життя, світобачення українця, розвивається національна самосвідомість» [15, с.51].

Вербалізація концепту ГРІХ виражені етнокультурними особливостями, що відображає ментальність певного народу. Ментальність народу визначається географічними, соціопсихічними, культурно-історичними, геополітичними чинниками, що сформували структуру української душі. Якщо йти за В.

Гумбольдтом, О. Потєбнею та їх пізнішими послідовниками-етнолінгвістами, які вбачають у мові не стільки засіб спілкування, скільки знаряддя і спосіб світобачення та світотворення («мова народу-це його дух») [27, с.69].

Дослідження деяких фахівців зазначають, що український етнос не утворився самотійно. Він розвивався з різними етнічними групами які, починаючи з XIV і до середини XX ст., представлені у двох геокультурних спільнот - західноєвропейській та російській [4,5,16,20,23]. Звичайно, це відображається у мовно-культурній, соціально-політичній, релігійно-духовній і морально-етичній характеристиці, що зумовило на реалізацію концептосфери української мови. Регіональні етнічні утворення формують ментальність народу, що вплинуло на посилення єдності нації. Світогляд українців супроводжується з християнськими поглядами та ідеями духовної свободи, тому є актуальним розглядати концепт ГРІХ у нашому дослідженні. Початок української релігійності доцільно шукати в антеїзмі – духовний зв'язок з рідною землею. Як зазначає О. Кульчицький, «вслухання в безкраю далечінь степу розбуджує любов до безконечного, недосяжного й абсолютного» [15, с.57]. М. Костомаров говорить: «Бачачи в природі красу, українець думає про Творця її. А оскільки краса стала й постійна, то це породжує відчуття Божої всеприсутності» [55, с.375]. Отже, Бог займає важливе місце у житті українців. Як стверджує М. Номис: «Перед Богом гріх, а перед людьми сміх». З Богом асоціюється святість і праведність, а з людина – гріх.

У нашому дослідженні ми хочемо звернутися до такого лінгвістичного напрямку як етимологія. Ми можемо побачити відображення етимології в народних звичаїв, вірувань, обрядів, традицій українців, що гарно висвітлено у книзі О. Братка-Кутинського «Феномен України». У цій книзі вміщено глибокі і пророчі біблійні слова: «А слово було напочатку, і слово було Богом». Цей аспект слова, поряд з інформаційним, живе й досі, на жаль не для кожного. У грецькій мові відповідний термін «логос» позначає слово, розум і Боготворця. Цей

містичний аспект дає змогу зрозуміти функцію самопізнання, пізнання світу, пізнання Бога. У тісній взаємодії з іншими факторами етнотворення мови формує національний менталітет, національну культуру і духовність нації. Основний словниковий склад української мови, як писав наш Кобзар, йде від Бога, від його імені та імен його аспектів і атрибутів. Етимологія є одна з істин Логоса, істин Слова Божого [2, с.64-65]. Можна звернути увагу ще на одну річ, яку замовчували дослідники. У книзі Буття (2. 19-20) сказано: «І вчинив Господь Бог із землі всю польову звірину, і все птаство небесне, і до Адама привів, щоб побачити, як він їх кликатиме. А все, як покличе Адам до них, до живої душі - воно ймення йому. І назвав Адам імена всій худобі і птаству небесному, і всій польовій звірині. Але Адамові помочі він не знайшов, щоб подібна до нього була». У «Катехізисі» наголошується: «Цей багатозначний сюжет Біблії говорить перш за все про те, що людині була надана здатність бачити сутність речей» [17, с.151]. Євген Трубецької говорив: «Тут ім'я не порожній звук, а оболонка смислу: тому називання імені тварини людиною у наведених словах набуває значення містичного. Людині випадає нагода назвати перед Богом всяку живу душу, тому що вона знає те слово, яке виражає божественний смисл кожного створіння. Людина називає тварину і владарює над нею як носій всесвітнього смислу, як істота, що вміщує у своїй свідомості ідею всього існуючого» [70, с.212].

Релігійна свідомість з давніх давен давала можливість людині відчувати космічні витоки її земного буття. Людина одвічно почувалася дитиною не лише Землі, але й Космосу. Ф.М. Достоевський у своєму романі «Брати Карамазови» говорить вустами Зосими: «Багато чого на землі від нас приховане, але замість того подаровано нам таємне чуття живого зв'язку нашого зі світом іншим, зі світом горнім і високим, та й коріння наших думок і почуттів є не тут, а в світах інших... Бог узяв насіння з світів інших і зростив сад свій, і зійшло все, що могло зійти, але зрощене живе лише почуттям причетності своєї до таємничого світу

іншого; якщо слабшає або знищується в тобі це почуття, то помирає й те, що зрощене в тобі. Тоді станеш до життя байдужим і навіть зненавидиш його.» [7, с.114]. Через релігійну свідомість людині відкривається можливість пізнавати буття вищої реальності, яка закрита для всіх живих істот, крім неї.

Центральною персоною в українських християн є Бог. Його ім'ям зветься найвища сила, з точки зору віруючих, що володіє світом і спостерігає за всесвітнім, соціальним і моральним порядком. Бог для віруючих- всесильний і благий володар. Він стримує світ і соціум від тотального руйнування та загибелі таємних і очевидних, зовнішніх та внутрішніх впливів. Бог у релігійній свідомості людини визначається першим фундаментальним принципом порядку, що поєднує рівні космічного (природного), соціального й духовно-морального буття. Для релігійного світосприймання Бог є творцем природного світу. Він протиставляє хаосу, руйнуванню, деградації стан рівноваги. Стосовно соціального порядку, Бог постає як законодавче начало, від якого є похідними всі інші принципи та норми людського буття. Заперечуючи свавілля, Він не дозволяє соціальному життю втратити гармонійні форми. Таким чином Він відіграє роль вихователя й учителя людського роду.

Встановлюючи, на думку віруючих, духовно-моральний порядок, Бог являє собою вищу, абсолютну досконалість, втілення того морального ідеалу, до якого має прагнути людина. Як абсолютна особистість Бог є втіленням абсолютного ступеня моральності українського народу. Він уособлює для релігійної душі все найсвітліше, найдобріше й розумне, надихає буття людей, утверджує в них прагнення дотримуватися вищих моральних заповітів. Ідея Бога як вищого морального законодавця несе в собі важливий соціокультурний сенс: закони моральності виступають як об'єктивні форми соціальної гармонії, що також відчутно у ментальності народу. Ці закони люди не мають права змінювати, припасовувати до свої інтерсів, тому що це є сфера, над якою вони не мають влади. Зневажання цих законів веде за собою розплату- або в цьому, або

в потойбічному світі. В історії суспільної думки неодноразово виникали ідеї, що втрата релігійних абсолютів спричиняє моральний занепад мас. Моральні закони проникають у людську душу і набувають вигляду механізмів моральної саморегуляції. За їх участю людина пристосовує своє існування до високих етичних вимог, які йдуть від Бога. «Будьте досконалі, як є досконалий Отець наш небесний», - вчить Священне писання (Мф., 5, 48). Будь-яке порушення його заповітів має вести за собою СПОКУТУ, бо воно є ГРІХОМ.

Отже, для релігійної свідомості неможлива ситуація зневажання заповітів Бога, які мають абсолютний і загальний характер. Їх дотримання є сприянням для існування Всесвітнього порядку, який встановлений Творцем. Релігійна традиція сприймається, як культурне джерело, що породило етичні засади українського народу. У ієрархії цінностей українців, такі вчинки, як вбивство, крадіжка, зрада, брехня є ЗЛО [9, с.219-221].

В українській мові відбитий житейський погляд на ГРІХ. Гріхом вважали відмову в милостині жебраку, збиткування над тваринами, руйнування пташиних гнізд, нешанобливе ставлення до батьків, гостей, плювання в криницю, інтимні зв'язки дівчини з парубком до заміжжя, відмову в проханні вагітній жінці тощо. Незаслужено нанесена душевна травма сприймалися також як тяжкий гріх, «спокутувати який могла людина щирим каяттям і вибаченням». Тут ми можемо вбачати концепти СОРОМУ та СПОКУТИ. Для цього,- вказував В. Скуратівський, - були в ужиткові найрізноманітніші форми. Найосновніша – передсмертне прощання...Приходячи на ПРОЩЕННЯ, один одному казали: « Я согрішила (согрішив) перед тобою, в тому щиро каюсь. Вибач мені за содіяне!» «Пробачаю тобі..., але й ти вибач мені, може, і я согрішила (согрішив) перед тобою, в тому щиро каюсь» «Пробачаю тобі..., але й ти вибач мені, може і я согрішила (согрішив) перед тобою злим словом, необдуманим вчинком». Тричі повторивши такі чи подібні діалоги, люди наостанок цілувались. У багатьох сучасників ці дії можуть викликати посмішку. Але не будемо засуджувати їх –

усе це від незнання нашої давньої звичайності. Адже саме в такий спосіб люди знаходили можливість залагодити конфлікти, а отже, і вибачити одне одно чого, на жаль, бракує нам нині.

Описаний звичай прощення мав глибоко священний зміст. По - перше, він відповідав християнським заповідям, очищав душу. По - друге, колись число *три* було сакральним. У фольклорі фігурували три сини, дороги, брати, царства тощо. В обрядодіях - триразове їх повторення. Число три фігурує в обрядах, пов'язаних з весіллям, народженням, похороном, під час лікування хвороб тощо. Трійця - це Бог-Отець, Бог-Син, Бог-Дух Святий. У язичників існували Троян, Триглав, Стрибог, Тризуб - одвічний священний знак-символ тощо. Якщо ж розглядати семантику прощального поцілунка, то він у міфопоетичній системі символізував злиття людських душ, а отже - ДОБРО, ПРИМИРЕННЯ. Близько до етнокультури слов'ян пояснює етимологію слова прощати М. Фасмер. Він зближує слова прощати, проща, простой. Зокрема, проща — це «прощення гріхів», «чудесне зцілення» (давньоруське проща < *prostia «избавление») [8, с.118-119].

Таким чином, прощаючи одне одному, ми отримуємо «чудесне зцілення» душ, «прощення (власних) гріхів». Етимологія підтверджує вірування. Водночас учений виводить слово прощати із «давньоруського прост'я «прямий, відкритий, вільний, простий», зіставляючи з болгарським прост «простий, прямий», сербохорватським прост «простодушний, прощений». Обряд прощення — це щирий, простодушний акт примирення, звільнення душ від гріхів [94, с. 380, 387].

ГРІХ у віруючих українців асоціюється і з чортом, який є джерелом будь-якого зла у світі і спокусника всього людства. Концепт ЧОРТ походить ще з язичницької віри наших предків, що відобразилося в українській народній культурі. Чорт співвідноситься з християнською вірою в диявола як реальну

надприродню істоту. У міфології чорт виступає в протидії “добру – зло”, що будує для українців ціннісну картину світу. У свідомості українців сформувалося точне уявлення про тісний зв'язок між гріхом і чортом: Відхрестися від дідька, а збудеся гріха (М. Номис).

ЗЛО, що є гріхом, у релігійному християнському світогляді виступає передусім як ГОРДІСТЬ, ПОГОРДА. Гордість – визначальна риса Люцифера, бунтівного підданого Бога, котрий, бажаючи самоствердження, постав проти свого володаря, порушив цілісність божественного універсуму, за що був скинутий у пекло. Повстання і покарання Люцифера християнство розглядає як жахаючий приклад для кожної людської душі, здатної впасти в гріх ПОГОРДИ, стати на шлях ЗЛА. Чинниками формування концепту ГРІХ у ментальності нашого народу є ДУША і СЕРЦЕ: ...християнство дало людині високу духовність, а без всесильної його дії в серці людському, в якому проростають лиш тернії гріхів, не можуть появитися любов, радість, мир, довготерпіння, благість, милосердя, віра, кроткість, воздержання (П. Загребельний). Так як би гріх із душі зняв (І. Франко). СОВІСТЬ є частиною душі українця: на моїй совісті великий гріх (І. Роздобудько). Совісні українці тяжко переносять гріх у своїй душі та серці, і звертаються за очищенням до Бога, щоб спокутувати свої гріхи [3].

Характер українського індивідуалізму ми може побачити у працях Г. Сковороди та П. Юркевича «Філософія серця». П. Юркевич вводить серцю особливе місце в своїх філософських пошуках, вважаючи його осередком усіх сутнісних сил людини. У Г. Сковороди «філософія серця» розглядає людину як центр Всесвіту. Багато дослідників розглядали «філософію серця» та її місце у філософії і культурі України. Н. Кохан зазначає «філософію серця» як парадигму українського менталітету. Вчені по-різному аналізують цю філософію. Емоціоналізм є головною рисою в українській психології, що надає велику увагу почуттям, баченню природи, її краси та злиття з нею. Образ серця ми можемо

знайти в українців Княжої доби, він відображений в народних піснях, казках, приказках. Києво-руська культура сформувалася у візантійському християнстві та у слов'янській міфології, вже тоді, серце як орган розуміння є центром, що поєднує в собі думку, віру та волю. У «Слові про закон та Благодать» Іларіон писав: «Коли князь Володимир вирішив ввести Християнство на Русі, в серці його «засіяв розум» [32, с.137]. Після прийняття християнства серце розглядається як орган, яким ми сприймаємо Бога і через який Бог спілкується з людиною, є також центром морального життя і духовності людини. Російський письменник М. Гоголь як і Г. Сковорода також вважає, що душа є серцем, глибоким для пізнання [10]. П. Юркевич показує більше 120 цитат з Біблії, де автори Святого Письма розглядають серце як центр духовного життя, як особливий орган для сприйняття Бога [24, с.175].

В епоху відродження та Нового Часу на Західну Україну дуже вплинула католицько-протестантська культура, що змінило релігійний світогляд мешканців західноукраїнського регіону. Найважливішими компонентами стали раціоналізм, що започаткувалися ще в античній філософії, та індивідуалізм. Ця культура позначилися на ментальності українців та змінили форми поведінки та світосприйняття українців. Отже, на відміну від інших раціоналізованість, організованість та упорядкованість душі є більш характерною для мешканців Західною України . Тому, реформаторські та протестантські рухи того часу дуже вплинули на духовність західних українців [6].

Деякі вчені наводять три значення концепту ГРІХ, перше - це порушення релігійно-моральних догм, настанов, друге – це якийсь поганій вчинок, недолік, помилка, третє – це непорядно, недобре, недозволено. Релігія і мораль постають як дві світоглядні парадигми у яких відбувається дія порушення, порушення – догма, настанова. У кожному суспільстві, де розвиток життя проходить на вищому рівні існує ідеологія, право, політика, філософія, наука, релігія постає їхнім спільним системотворчим духовним підґрунтям.

Релігійні догми, настанови представляють засади віровчення та виконують функцію у відносинах між людиною й Богом, а також містять основні норми моралі, права та звичаю, які регулюють відносини між людиною та соціальними групами, суспільством, державою.

Мораль та право є найважливішими різновидами соціальної регуляції. І мораль, і право як форми суспільної свідомості необхідні, перш за все, для ціннісної орієнтації людини в складному, різноманітному, багатому на протиріччя світі міжлюдських стосунків, допомагають індивіду усвідомити своє місце в них, стати вольовою та відповідальною особистістю. Як соціальні норми вони вказують, як потрібно поводити себе людям у різних життєвих ситуаціях, у стосунках людей між собою. І мораль, і право є продуктом цивілізації та культури, створюються в результаті свідомої діяльності людей, їх спільнот та соціальних інституцій. Так, правові норми приймаються спеціально уповноваженими державними органами парламентом та іншими правотворчими суб'єктами. У нормативній формі мораль відображають прагнення до врегулювання між учасниками суспільних відносин, впорядкованості соціального життя. Моральні та правові норми відображають врешті-решт досягнутий рівень соціального та духовного розвитку суспільства і людини.

Мораль і право виступають як загальні правила поведінки людей, тобто формулюються у вигляді зразків, масштабів, відповідно до яких потрібно себе поводити тим, кого ці правил стосуються. Вимоги норм моралі та норм права адресуються не певній конкретній особі, а всім тим суб'єктам, які виконують дії, що ними передбачені. Нормативність моралі та права означає, крім того, що їх норми застосовуються не одноразово, а кожного разу при виконанні відповідної ситуації на відміну від індивідуальних приписів та вказівок.

І право, і мораль зорієнтовані на свободну волю людини та її відповідальність. Але між ними, як різновидами соціальних регуляторів, є

суттєві відмінності. Перш за все, норми моралі відображають уявлення людей і суспільства про ДОБРО і ЗЛО, ЧЕСТЬ і ГІДНІСТЬ та інші моральні цінності і є відповідно їх нормативним виразом, тобто їх своєрідною мірою. А норми права відображають узгоджену суспільством і підтриману державою міру соціальної рівності й свободи у стосунках між учасниками суспільних відносин й заснований на цій мірі формально визначений і забезпечений державою порядок. Тому, якщо право виступає як соціальний інститут, як форма, перш за все, практичного освоєння соціального буття, то мораль більш тісно зв'язана з духовністю, зі світоглядом людини, зі ставленням як до людей, до світу в цілому, так і, врешті-решт, до самої себе [12].

Норми моралі базуються на фундаменті віковичних традицій та звичок, що передаються людьми з покоління в покоління і тому мають з ними тісний зв'язок. Так, потрібно зауважити, що першою історичною формою права для всіх народів було звичаєве право, тобто звичай, якому безпосередньо надавалося юридичне значення. Що стосується норм права, то їх формулювання належить до компетенції спеціально уповноважених державних органів. Але і за сучасних умов законодавець не є винахідником правової норми, його роль виявляється в тому, що він аналізує, зважає кілька варіантів поведінки, правових вимог, вибирає той, який вважає за найкращий за конкретних історичних обставин і надає йому формальної визначеності та загальнообов'язкового характеру. Якщо норми моралі існують тільки у свідомості людей та реалізуються в їх поведінці, то норми права завжди мають документальне, формально визначене відображення в законах, указах, постановах тощо. Остання обставина надає праву значної соціальної динаміки - правові норми відносно легко можуть встановлюватись, змінюватись правотворчими суб'єктами, тоді, коли мораль є більш стійкою і навіть може бути консервативною (кровна помста тощо).

У свою чергу, мораль опосередковує ті суспільні відносини, які не можуть бути врегульованими правом через неможливість здійснювати за ними зовнішній

контроль. До сфери морального регулювання входять міжлюдські стосунки, обмежені внутрішнім світом людини, а тому прямо не чіпають суспільні інтереси, не мають безпосереднього зовнішнього вияву. У моральних відносинах людина виступає, перш за все, як індивід, як наділена неповторними рисами і прагненнями особистість. Мораль не тільки визначає межі зовнішньої свободи людини, а й вимагає внутрішнього самовизначення свободи [22, с.225].

Таким чином, через релігійні, соціальні та правові норми суспільство здійснює соціальний контроль над поведінкою людей. Релігійні норми є вічними і незмінними.

Концепт СОРОМ визначається в етнокультурних особливостях українського народу. СОРОМ є феноменом самопізнання і позначається у формах вияву самосвідомості. Через сором людина оцінює себе, свої вчинки, свою поведінку. Людина оцінює себе як особисто, так через стандарти, які встановлені у суспільстві. В українській культурі важливою ланкою є моральне самоусвідомлення свого власного Я, що призводить до створення малих інтимних груп-спільнот, що характеризуються розвиненою рефлексією, зверненою у власне нутро [15, с.54]. Чітко визначені форми правил людської поведінки зменшували ризик для людини опинитися в незручному становищі, стати предметом висміювання або бути осудженим.

Дослідники вважають, що вираження емоцій залежить і від типу культури. Люди більше схильні до емоцій у колективній групі, які підключаються у соціальний взаємозв'язок, а у індивідуальній групі виражаються більше як дистанцію та незалежність [15, с. 22]. З іншого боку, українці зосереджені на собі, вони здатні відчувати сором перед Богом, а з другої сторони залежать від оцінок свого оточення. Українці завжди накручують у собі такі думки, як «що про мене подумують», «що скажуть люди», вони є під впливом думки

суспільства, це є результатом того, що індивідуальність в українській культурі залежить від колективності.

Страх бути осоромленим стимулює нас бути більш обережними, думати про наші вчинки, думати, те що ми говоримо, щоб не виставити себе на посміховисько, своїми діями і не образити наших ближніх. Віруючі українці мають страх і перед Богом, кожному християнину дуже тяжко нести почуття сорому перед Ним, те, чим вони згрішили, проявляються такі почуття як страх та сором. Християнам завжди важливо чи Він простить їх. Українці заглиблюються в свою душу, там усвідомлюють свої гріхи які хочуть посповідати, прагнуть до очищення та прагнуть ставати кращими, жити добросовістно. Тому, якщо б ми не мали почуття СОРОМУ, ми б постійно грішили, оскільки людина не може бути досконалою, як наш Господь, то через почуття сорому, ми усвідомлюємо свої вчинки та стараємося жити так, як заповів нам Бог.

Для українців СОРОМ протягом століть є важливим фактором соціального контролю. Встановленні суспільством етичні норми, неприйнятні дії людини підлягали громадському осуду і публічно карались. Покарання в Україні були всюди однаковими. Наприклад, дівчина яка мала інтимні відносини із чоловіками та народжувала дитину не в шлюбі вважалася «нечистою», «блудницею», її вважали небезпечною для оточення. Їй обрізували волосся, обмазували двері дьогтем, понижували в статусі (обряд «покривання»), а її дитину «байстрюка» притискали в правах [7, с.89].

В українських сільських громад СОРОМ регулював на рівні «грумада-людина» і «грумада-грумада». Грумада забезпечувала гарну репутацію убогим людям (людям похилого віку, сиротам, немічним тощо), їм забороняли ходити жебракувати по іншим селам. Злодіїв публічно піддавали на висміювання, щоб грумаду інші села ні в чому не звинувачували, злодія змушували ходити по селу вигукувати своє ім'я та повторювати свій скоєний злочин. [36, с.241-243]. Тому,

сором був у видимій формі, здійснюючи «громадський» вирок привселюдного приниження.

Ті, хто дозволив собі перелюбство чи «содомський гріх», хто вкрав, вбивав будь – який злочин, ганебно карали, зневажали та нехтували ними. У часи козаків винного садили на дерев'яну кобилу, прив'язували до «ганебного стовпа», якого ставили на січовій площі біля дзвіниці, щоб кожен, хто походив, міг насміхатися, осуджувати, знущатися з нього так карали тілесно. У козацькій громаді били киями, а не палицями чи різками, як у росіян, татар чи монголів. Д. Яворницький пише: «Покарання різками не гармоніювало з честю запорізького «лицаря» [37, с.192]. У XVII – XVIII ст. честь і безчестя публічно виставляли, віддавали до страт та катувань по всій Європі.

У релігійній етиці СОРОМ позначався порушенням норм щодо роботи та відпочинку. Праця у свята було гріхом. Це вважалося десакралізацією священного часу. Віддавати більшу важливість свого «Я» (своєї правди) над «ми» (традиціями спільноти). Неправильна поведінка засуджувалася громадою і штрафувалося. Вища релігійність була на Західній Україні, тому покарання відступника було більш суворим ніж на Сході.

СОРОМ виконує важливий вплив на становлення моральності людини: моральний спосіб поведінки є значимим лише тоді, коли людина вміє відчувати свої погані вчинки як щось таке, що її принижує. Святе Письмо вчить що, СОРОМ є основою людського способу життєдіяльності. У філософії християнства СОРОМ має два значення: перше - це почуття неповноцінності, недосконалості людини (сором – перше почуття, яке людина відчула, скуштувавши плоди із Дерева пізнання), друге – важлива форма розкаяння у гріху (сором як сила, що очищає). Почуття сорому, що пізнали праотці після гріхопадіння є ознакою, що відрізняє людину від тварини, яка не грішила, тому й не знала сорому. Августин Аврелій вважав, що СОРОМ є «наслідком

порушення заповіді, покаранням за гріх». Отже, за християнським вченням, сором – це велике благо, стримуюче начало, що дане грішному людству для спасіння. Схожі думки можна зустріти і в І. Канта, який зазначав, що СОРОМ зустрічається в тих, хто має почуття честі та має божественне походження.

Дослідник В.Соловйов, який вважав, що СОРОМ є людською рисою закладеною з народження, першим природним чинником моралі. Почуття, такі як сором, жалість і благоговіння перед вищим авторитетом свідчить про особисту мораль людини. Російські філософи «срібного віку», такі, як В.Соловйов, Є.М.Трубецької вважали совість проявом сорому у соціальному просторі. Присутність цих двох почуттів в людини свідчить про наявність над матеріальної складової людської сутності [70].

СОРОМ є вираженням моральної самооцінки людини, що можемо побачити у системі етичних відносин, провідними формами якої є сором і совість. Вони проявляться у моральній самооцінці та самоконтролю особистості, ці два почуття об'єднують, але відображають різні рівні їх становлення і прояву.

Моральна самооцінка проявляється в процесі розвитку як в історії суспільства, так і в ході індивідуального становлення індивіда. В історії нашого суспільства першою з'являється колективна самооцінка, коли суб'єктом були рід і плем'я. На ранньому етапі СОРОМ виступає одним основних форм її вираження, разом зі страхом суспільного гноблення, ніяковіння, тривогию та ін. На більш високому рівні розвитку домінуюча роль у моральній самооцінці переходить до совісті, розкаяння та інших форм. Процес розвитку моральної самооцінки має основні риси як в історичному, так і в індивідуальному розвитку людини [6].

Можна відзначити, що СОРОМ не є якістю закладеною з народження, а виникає під впливом суспільства. Наприклад, в процесі соціалізації дитини прояв совісті у дитини виникає пізніше за відчуття сорому, воно відбувається на основі

розвитку її свідомості та мислення. Виникнення совісті зв'язане з формуванням світогляду людини та наявністю системи моральних переконань.

Дослідники вважають, що СОРОМ все таки має відмінність між емоціями та почуттями. Почуття сорому проявляється знаннями соціальних норм і вимог та втіленням їх у життя. СОРОМ є силою, що спрямована від особистості до соціуму. СОРОМ розглядається не лише як почуття, а й як переживання. У ньому приймають участь усі внутрішні чинники буття індивіда – емоції, воля, свобода, свідомість тощо. СОРОМ є довготривалим переживанням. Людина може відчувати СОРОМ і після закінчення тієї ситуації, що спричинила її. Переживання сорому робить людину самокритичною, після чого виникає чуття відповідальності, що визначає вибір поведінки.

Можемо побачити також співвідношення сорому та провини, що є важливими для моральної поведінки людини. Однак вони є різними почуттями: СОРОМ формується на ранньому етапі життя людини, коли дитина усвідомлює що вона – індивідуальність, має потребу в батьківській любові і може це втратити, то провини появляється на пізньому етапі, коли людина усвідомлює, що вона має особисті соціальні обов'язки так, щоб не втратити любов близьких, вона повинна відкинути свій егоїзм. Через почуття сорому людина може втрати самоповагу, тоді як винуватець може виправити свої помилки.

В етиці християнства формується метафізичне значення провини, за яким людина є винуватою через первородного гріха Адама і Єви. Проте сором і провини несе важливе позитивне значення, наприклад в людині появляється почуття приналежності до соціуму, і в той же час – самостійності. Люди звикли вважати, що сором і провини – це почуття слабких, але це зовсім не так, ця думка є помилковою. Навпаки, цими характеристиками має бути наділена кожна особистість. Ці почуття повинні бути у кожної здорової моральної людини, з одного боку, якщо людина дуже вразлива і сприймає все близько до серця, вона

буде себе пригнічувати, а якщо людина сприймає життя спокійно та врівноважено, то ці характеристики стають внутрішніми орієнтирами у взаєминах з людьми [35, с. 279-285].

Дослідники С. З. Агранович і Є. Є. Стефанський стверджують, що розуміння про *страм* є генетично більш раннім порівняно з розумінням про *стид*. *Страм* вони відзначають як “іраціональний психофізіологічний стан, поєднаний із страхом порушення табу, який завжди несе смерть”. На основі неусвідомленого страху пізніше будується поняття первородного гріха: “порушення табу – страх, пов'язаний з цим, (який тут уже набуває предметності), викликаний цим станом страм (ще не сором) – покарання (уже не смертю, а смертністю)” [3] .

Ми дослідили, що концепт СОРОМ має негативні і позитивні сторони, але це залежить від сприйняття людини, хтось сприймає це трагічно, замикається в собі та винить себе у всьому, а хтось приймає це як благо для удосконалення свого життя. Через негативні ситуації, слідує позитив. Наприклад, СОРОМ може зробити людину емоційно сприйнятливою до судження оточуючих. Він обмежує егоцентризм й егоїзм і, таким чином, прагне до створення позитивних стосунків з іншими людьми, оптимізує свою самокритику «Я – Інший».

Людина яка прагне розвиватися та вчитися, проходить різні ситуації свого життя. Наприклад, якщо ми зазнали невдачу ми відчуваємо СОРОМ, ОБУРЕННЯ, НЕЗРУЧНІСТЬ, навіть ГАНЬБУ тощо. Тоді вона кидає все та перестає йти вперед, оскільки вона не хоче знову відчувати почуття недосконалості. Тому, не варто сприймати це все так трагічно, оскільки людина не народжується зразу із знаннями і можливостями. Людина протягом всього свого життя вчиться, досліджує, розвивається, вона ставить цілі, мету і хоче йти до неї і тому, проходить всі негаразди та невдачі, які можуть бути у її житті. Але можна також відзначити, що людина може унаслідувати ці характеристики від

своїх батьків. Тоді людині важко подолати в собі ці почуття, таким людям треба допомагати, давати поштовх до розвитку та ніколи їх не засуджувати, приймати такими якими вони є. Отже, не потрібно нехтувати цими почуттями, а слід прислухатись до них, тому, що це нас навчає бути кращими.

Людина завжди знаходиться у взаємодії із суспільством, на думку сучасних дослідників аксіологічна значимість сорому виявляється у якості морального чинника ціннісної поведінки людини. Існують різні види сорому, починаючи від простої пристойності й закінчуючи ганьбою як вищим ступенем засудження за аморальні вчинки, за порушення суспільних норм і вимог. Основні форми прояву сорому є такі, як *ніяковіння, соромливість, сором'язливість, статевий і нестатевий сором, істинний і помилковий, зовнішній і внутрішній, ганьба*. В історії суспільства значущість сорому змінюється і відрізняється звичаями, обрядами, традиціями, нормами поведінки, а також зміною етичних правил у ставленні до суб'єктів моральних відносин.

СОРОМ відзначається страхом перед громадським засудженням і жалем щодо ситуації, яка утворилася, а збентеження і зніяковіння – легкою розгубленістю. Сором виникає у людей з достатньо розвиненим моральним почуттям, а сором'язливість, збентеження і зніяковіння – у боязких і нерішучих, комплексами які людина в собі тримає.

Перший ступінь прояву сорому – коли СОРОМ зовні мало відрізняється від страху. Етимологія слова “стид” пов'язане з відчуттям холоду, який сковує рухи і дії людини. Ідентичний вплив відтворює й страх, коли він досягає високого рівня. СОРОМ у цьому випадку означає як страх перед зовнішнім засудженням, плітками тощо. Виходячи з цього СОРОМ є різновидом страху. Страх і сором є формами координації поведінки людини. Другий ступінь – відчуття сорому перед іншими стає соромно перед самим собою.

Отже, концепт СОРОМ є одним із характеристик людини в українській мовній картині та ціннісній картині світу. СОРОМ проявляється в різних способах людського буття у світі та в різних кризових ситуаціях. Людина відчуває почуття сорому за здійснені нею або її оточенням вчинки, якщо розуміє, що вони не припустимі морально-етичним нормам і суспільстві. На сучасному етапі нашого життя, відбуваються кардинальні зміни, що відбуваються у житті суспільства. Із швидким розвитком глобалізації, сором зберігає свою присутність як пилінка, неперервність, яка трансформується стосовно до соціально-історичних та культурних обставин, зберігаючи інваріантне ядро морального регулятора.

2.2. Особливості мовних одиниць з компонентами ГРІХ та СОРОМ у французькій мовних картинах

Вираження концепту – це цілісність мовних і немовних засобів, які прямо або вторинно ілюструють, уточнюють і розвивають його зміст. Концепти можна вважати первинними культурними утвореннями, вираженням певного змісту слів, які мають смисл і тому входять у різні сфери буття людини, особисто у сфери переважно понятійного (наука), образного (мистецтво) й діяльнісного (повсякденне життя) осягнення розумом світу. За способом мовного представлення концептів відображаються ментальні утворення, які відтворюють мовне вираження у лексичній та фразеологічній системах мови, а також ті, що мають граматичне вираження.

Мова є, так би мовити, арбітром між світом предметів, що їх людина пізнає, та індивідумом, який прагне пізнати. Так і увійшов в науку вислів “мовна картина світу”. Це поняття є одним із концептуальних у теорії пізнання. Зв’язок між ментальними рисами народу та мовними знаками культури можна простежити у двох напрямках: ідучи від ментальних рис, знайти їх відображення у мовних знаках культури, і навпаки – за допомогою аналізу мовних знаків

культури виявити ментальні риси, характерні для народу-носія мови. Вчені дослідили, що краще осмислюється й засвоюється той матеріал, який частіше зустрічається у побуті, що зв'язаний зі щоденною практичною діяльністю, який емоційно відчутний і – що дуже важливо – відповідає національному способу мислення [22, с. 135].

Наприклад, англійці й американці краще осмислюють логічно просто побудовані міркування, французи люблять оригінальні ідеї, емоційно забарвлені повідомлення, китайці – образні вислови, німці – систематизовані відомості, подані традиційно. Найдієвішими повідомленнями є не нові, а вже записані в масовій свідомості поняття, тобто стереотипи [1]. Досліджуючи мовну ментальність як спосіб представлення світу, учені-мовознавці у центр дослідження ставлять фольклор, бо саме в ньому концептуалізовано знання про мовну картину світу, яку вивчає етнолінгвістика. Взаємозв'язок мови і культури відзначається як чітко детермінований: тип мови залежить від типу культури і навпаки. З'ясовано, що у мові відображається зв'язок понять, уявлень у різних виявах культури – обрядових текстах, дійствах, ритуалах, народному мистецтві, що зумовлює проекцію історії мовних одиниць, їхню етимологію та явища культури і навпаки [18, с.120].

Останнім часом закономірно зростає інтерес дослідників до проблем міжкультурної комунікації, лінгвокультурології, національного менталітету і комунікативної поведінки, оскільки значна частина комунікативних процесів в світі припадає на міжкультурне спілкування. Важливу роль в цьому процесі має співвідношення мови і культури: «Мова не існує поза культурою». Поняття «мовна картина світу» було введено в наукову термінологічну систему Л. Вайсгербера в першій половині ХХ ст. «Мовна картина світу» - це «взяте в усій сукупності, весь концептуальний зміст даної мови». Мовна картина світу існує в своєрідній самосвідомості мовної спільності і передається наступним

поколінням через світогляд, правила поведінки, спосіб життя, закріплені засобами мови [52, с.7-18].

У французькій мові, як і в будь-якій іншій, категорія володіння є, безумовно, дуже значущою. Ця категорія тісно пов'язана як, з реальними фактами життя народу, так і з його внутрішнім духовним світом. Тому поняття володіння є одним з основних в культурі тієї чи іншої нації. Воно дуже яскраво ілюструє уявлення про світ, в даному випадку і у французів. Наприклад, французи переважно вживають присвійні прикметники замість означеного артикля, або іншою особливістю лексики французької мови є те, що в ньому є іменники тільки чоловічого і жіночого роду, а середній рід відсутній, при цьому рід неживих іменників в українській і французькій не збігається, так склалося історично. Наприклад, слово «стіл» в українській мові чоловічого роду, а «la table» у французькій - жіночого. Жодна культура, жодна мова не розвивається в ізоляції, будь-яка національна культура і мова є плід внутрішнього розвитку та взаємодіє з культурами інших народів [13].

На сьогоднішній день у світі загальне число людей, які розмовляють французькою мовою, складає не менше 500 млн. людей. Французька мова зберігає достатньо сильні позиції, як мова міжнародного спілкування. Популярність цієї мови пояснюється дуже просто. Французька мова неймовірно красива і мелодійна. І не дивно, що французька мова завжди була і є мовою культури і мистецтва, вільного і невимушеного культурного спілкування. Адже в будь-якій європейській мові ви знайдете масу запозичень з французької мови, що відносяться до архітектури, живопису, культури, театру, танців, кулінарії і моді [100].

Французька мова - мова великих філософів (Вольтера, Дідро, Руссо, Сартра і Камю), знаменитих учених (Декарта, П'єр і Марі Кюрі, Пастер) і великих письменників (Мопассана, Віктора Гюго, Еміля Золя, Жюль Верна, Олександра

Дюма, Мольєра). Крім того, це мова гуманістичних ідеалів, сформульованих філософами епохи Просвітництва, які сприяли поширенню поняття про права людини по всьому світу. У 1635 році за ініціативою кардинала Рішельє була створена Французька академія, завдання якої входило створення словника, граматики, риторики і поезики. Перший словник Академії вийшов у світ в 1694 році. Колись прем'єр-міністр Франції, Ліонель Жоспен висловив думку, що якщо англійська мова залишиться мовою міжнародного спілкування, то французька мова назавжди залишиться мовою еліти.

Самі французи вкрай шанобливо і дбайливо ставляться до своєї мови, вважаючи її частиною культури і національної історії. Вони пишаються своєю мовою, виявляючи в цьому аспекті значну частину патріотизму. Французи з найбільшою симпатією ставляться до туристів, які висловлюються ламаною французькою, а ніж до тих гостей країни, які говорять ідеальною англійською. Протягом всієї історії Франції влада і громада приділяли велику увагу становищу і розвитку своєї мови, сьогодні французи визначають терміном «мовне облаштування». Для більшого розуміння слід зупинитися на основних етапах мовного законодавства.

Саме у Франції в 813 році було прийняте перше в Європі лінгвістичну постанову. Церковний Собор в місті Турі ухвалив, що проповіді в церквах відтепер будуть читатися не латиною, мертвою мовою, незрозумілою для простого народу, а на «народній романській мові». Цей факт незаперечно свідчить про народження французької мови, про його повноцінне і повноправне сприйняття окремо від латини. Встановлення французької мови, як мови письмового спілкування, відноситься до 842 року. У цей рік для французької лінгвістики була складена «Страсбурзька клятва» - документ, який закріпив політичний союз між онуками Карла Великого. Другим важливим історичним етапом стало царювання Франциска I. Цей період характеризується розвитком, зміцненням і централізацією монархічної влади і розширення територіальних

володінь короля. У 1539 король видав указ, згідно з яким всі офіційні документи ділової переписки та судочинства будуть складатися віднині на «рідній французькій мові і ніяк інакше». Еталоном французької мови був визнаний варіант Іль-де-Франса. Французька мова стає офіційною державною мовою країни [79].

Положення французької мови ще більше зміцнилося за часів Великої французької революції. За вказівкою Установчих зборів в 1790 році аббат Грегуар здійснив мовний перепис першу в історії Європи, розіславши по всіх департаментах соціолінгвістичну анкету. Виявилось, що з 28 мільйонів жителів країни 12 мільйонів не володіють французькою мовою і говорять на діалектах.

Французьке мовне законодавство було і залишається одним з найбільш послідовних і активних в світі. Найважливішою мовною інстанцією у Франції є Вища рада французької мови, очолюваний Головою Ради міністрів. Він розглядає питання, пов'язані з використанням мови у Франції, його поширенням за кордоном, відповідає за забезпечення захисту французької мови в світі [49, с.80].

У міжнародному плані роль французької мови зміцнюється завдяки діяльності міжурядових та громадських організацій. Перш за все, мова йде про досить специфічну і цікаву міжнародну організацію - Франкофонію. Це асоціація п'ятдесяти франкомовних держав. Проте, ця асоціація виникла не у Франції, а за кордоном. Франкофонія - це певна манера сприйняття світу, культурний альянс, який є підтримкою альянсу політичного. Його єдність базується на мовній спільності і служить збереженню миру, солідарності, поваги прав людини, дотримання його фундаментальних свобод. Франкофонія відкрита для діалогу, співпраці і партнерства. Французька мова не менше ніж англійська, є мовою сучасності, і, безперечно, у нього блискуче майбутнє [102].

Картина світу французів, та будь-якої національності, позначається в їхній культурі, ментальності, у релігійних та соціально-політичних поглядах. Концепти ГРІХ та СОРОМ позначаються релігійними поняттями, пов'язане з Богом, з компонентами «добро та зло» та моральними цінностями людини. Ментальність французького народу позначається в їхній релігійності, адже учення кожної релігії впливає на світосприйняття людини та на її духовність.

Дослідження показують, що французи запевняють, що вірить у Бога. Результати опитування, проведені щодо еволюції французьких цінностей (робота, сім'я, політика тощо) за період 2008-2018 рр., опубліковані в книзі “La France des values” (Франція цінностей) ілюструють парадоксальну наполегливість релігійних настроїв у Франції. Опитування про цінності французів підтверджує падіння належності та релігійної практики, але в той же час ілюструє певну відкритість до духовності. Якщо 50% французів заявляють, що є віруючими, то лише 42% заявляють, що належать до тієї чи іншої релігії. Опитування також виявляє, що чверть людей, які заявляють, що не слідує релігії, вірять у Бога.

Дослідники стверджують, що 12% людей, які є людьми не релігійними, відвідують релігійну службу принаймні раз на місяць. Крім того, значна частка французів свідчать про існування певних вірувань на межі усталених релігій. Таким чином, серед нерелігійних людей 35% вірять у потойбічний світ, 27% у рай та 17% у пекло. Крім того, 20% людей, які моляться щодня, ніколи не відвідують богослужіння.

Французи- католики, які відвідують богослужіння хоча б раз на місяць, зараз становлять лише 7% дорослого населення (на два пункти менше порівняно з 2008 роком). За даними опитування, серед віків 18-29 років лише 15% заявляють, що вони католики, порівняно з 13% мусульманами. Крім того, дослідження релігійності 16-29-річного віку з Паризького католицького

інституту та Британського католицького університету Св. Марії в Твікенхемі показало, що 64% молодих французів заявили, що вони нерелігійні проти 23% католиків та 10% мусульман [78].

Після закону 1905 р., що стосується поділу церкви і держави, Франція зазнала великого релігійного різноманіття. Визнанням чотирьох культів у 1905 р. (католицизм, реформатський та лютеранський протестантизм, іудаїзм), Франція представляє географічно та історично нові релігії. Таким чином, іслам, буддизм або навіть православ'я тепер мають своє місце у французькому релігійному ландшафті. Як результат, Франція є країною в Європі з найбільшою кількістю мусульман, євреїв та буддистів [101].

Ментальність французького народу відчутна їхніми цінностями. Дослідник соціо-політичних наук П'єр Брешон проводить результати дослідження європейських цінностей. Основні цінності, які сьогодні структурують французьке суспільство - це спочатку сім'я і робота. Потім друзі, стосунки та своє хобі. Політика та релігія стоять на задньому плані. Важливо наголосити на тому, що сімейні цінності французів дуже змінилися. Сьогодні цінується сім'я, яка базується на почуттях і стосунках набагато більше, ніж сім'я, задумана як договір. Раніше сім'я була договірною базою, стабільністю, що забезпечувалась, зокрема, шлюбом. Сьогодні сім'я заснована насамперед на індивідуальних почуттях, що пояснює, чому сім'я буває не міцною, закінчується розлученням.

Нарешті, ми знаходимо в сімейному домені рух індивідуалізації, який характеризує еволюцію цінностей французького суспільства у всіх сферах. Слід розрізняти індивідуалізацію та індивідуалізм. Індивідуалізм - це егоїзм, замкненість в собі. Індивідуалізація буває різною: це особисті цінності та принципи, адаптована до її близьких стосунків та середовища. Французи були першими з точки зору свободи та індивідуалізму, наприклад німці віддавали

перевагу порядку та колективізму. Такі характеристики глибоко вплинули на французьке суспільство. Сучасні чесноти індивідуальної свободи та особистого успіху замінили старі біблійні ідеї прихильності, відданості та сімейної відповідальності. У церкві французький індивідуалізм також є великою проблемою. Пасторам важко об'єднати церкву у спільному баченні. А ще складніше об'єднати церкви різних конфесій. Коли людина виявляє, що справи йдуть не так, як хотілося б, або їхня перспектива не врахована, вони залишають церкву і знаходять іншу. Або ще гірше - він створює власну церкву, що є протестантизмом [80, с.273].

Отже, повернемося до нашого дослідження концептів ГРІХ та СОРОМ, оскільки концепт являє собою інноваційну ідею, яка містить в собі творчий сенс. Концепти ГРІХ та СОРОМ, як об'єкти дослідження, можна зустріти у прислів'ях, фразеологізмах, у творах французьких письменників, філософів, що яскраво позначаються у своїх наукових працях про буття людини, її моральні цінності, її світобачення та світосприйняття, та в звичайному буденному житті французів.

Концепти ГРІХ та СОРОМ має особливу значущість для французької лінгвістичної культури. Цим і зумовлені множинні втілення цього концепту як в діяльності носіїв мовної французької культури, так і в формуванні між її представниками комунікацій. Вивчення концептів ГРІХ та СОРОМ має велике практичне значення, концепт включається в себе великий обсяг інформації, яка відображає національно-культурний характер французького народу. Інтерпретація цих концептів змінювалася в міру формування культурної системи.

У французькій універсальній енциклопедії (*Encyclopédie Universelle*) розуміння концептів ГРІХ та СОРОМ позначається досвідом і уявленням про те, що стосується порядку зла, які є дуже різноманітні: від більш-менш усвідомленого почуття сорому, нечистоти чи провини до найдосконалішого

морального судження совісті, що проходить через порушення закону (закон соціальної групи, закон розуму чи природи) або переконанням, що скоєний вчинок спричиняє певний розлад або завдає шкоди людині, певній групі або світу. Як досвід гріха, так і поняття гріха є особливо релігійними; вони можуть збігатися з усім досвідом чи поняттями, але тоді вони позначають своє посилення на божественний принцип або Бога і висувають на перший план значення цих вчинків, оскільки це посилення стає найважливішим з усіх тих, що можуть бути використані для оцінки їх моральних цінностей.

Тому можна сказати, що немає місця для досвіду або для поняття гріха, коли немає посилення на божественний принцип, їх зміст варіюється від однієї релігії до іншої відповідно до їх концепцій божественності і положенням, відношенням до Бога кожної людини і людства в цілому, будь-яка зміна цих концепцій тягне за собою зміну того, що ставиться під слово *гріх*.

Це надзвичайне різноманіття, ідентичне представлення божественності та стосунків із людьми, неможливо представити тут усіх релігійних концепцій гріха, навіть обмежуючись християнськими концепціями, що пронизували західну культуру. Також неможливо представити різні уявлення про гріх, які в даний час можна побачити в католицизмі та в православних чи протестантських церквах, або ті уявлення, які можна виділити в різні епохи християнства. Отже, розуміння концепту ГРІХ впливає з поточного консенсусу різних християнських конфесій. Певні сучасні культурні зміни неминуче впливають на уявлення людини та Бога, що лежать в основі цього концепту [99].

СОРОМ - почуття приниження, приниження, яке є наслідком нападу на честь і гідність. Зганьбити когось. Відчуття скоєння негідного для себе вчинку або страх перед необхідністю зазнати несприятливих суджень інших, почервоніння від сорому. Почуття збентеження через сором'язливість, відсутність впевненості, страх насмішок тощо, що перешкоджає відкрито

проявляти свої дії, думки і почуттів: «Не соромитися визнати свої почуття» (*N'avoir aucune honte à avouer ses sentiments*) [99].

ГРИХ та СОРОМ (LE PÉCHÉ et LA HONTE) ми можемо зустріти у різних цитатах відомих французьких письменників та мислителів тих чи нинішніх часів. Кожен письменник, літературний, соціальний або політичний діяч представляє свою культуру іншим народам, презентує своє світобачення через свою творчість, оскільки кожна людина розкриває свою душу та думки завдяки своїм творчим здібностям, і хоче передати своє світосприйняття та ознайомити людей менталітету різних народностей та їхніми моральними цінностями висловлюючись у своїх творах, цитатах тощо. Наприклад так, як в цих висловах:

«Немає нічого ганебного в тому, щоб надати перевагу щастю», - Альбер Камю (*«Il n'y a pas de honte à préférer le bonheur»*, - Alber Camus) [95].

«Не догоджайте Богові чи його найсвятішим ангелам, якщо через мене Франція втрачає свою славу. Краще смерть, а ніж сором» - Пісня про Рональда (*«Ne plaise à Dieu ni à ses très saints anges que par moi la France perde sa gloire. Plutôt la mort que la honte»*- La Chanson de Roland).

«Моя гордість була пофарбована фіолетовою ганьбою» - Жан Жене. (*«Mon orgueil s'est coloré avec la pourpre de ma honte.»* - Jean Genet).

«Це свого роду ганьба бути щасливим перед обличчям певних страждань.» - Жан де Ла Брюйєр (*«Il y a une espèce de honte d'être heureux à la vue de certaines misères.»* - Jean de La Bruyère)

«За цей меч я маю біль і муки. Краще померти, ніж залишити все язичникам. Боже, Отче Наш, врятуй Францію від цього сорому!» - Пісня про Роланда. (*«Pour cette épée, j'ai douleur et tourment. Mieux vaut mourir que de la laisser aux païens. Dieu, notre père, préservez la France de cette honte !»* - La Chanson de Roland)

«Слава смерті яка **ганьбить** нас.» - Корнель. «La gloire d'une mort qui nous **couvre de honte.**» - Corneille

«Я заявив про свою **ганьбу** прямо в очі мого переможця.» - Расін. «J'ai déclaré ma **honte** aux yeux de mon vainqueur.» - Racine.

«**Сором** - це не завжди усвідомлення зла, яку ми завдаємо, це скоріше усвідомлення зла, яку нам завдають.» - Поль Моранд. («**La honte** n'est pas toujours la conscience du mal que nous faisons, elle est souvent la conscience du mal qu'on nous fait.» - Paul Morand [103].

«**Гріх** – це хотіти більше не залежати від Бога, стверджувати, що наша доля виконана тільки нашими зусиллями, без Божої допомоги. Стверджуючи що, **гріх** для того, щоб розрізнати тільки те, що добре, від того, що зло, і що можна отримати порятунок самостійно.» - Абат П'єр («**Le péché** c'est vouloir ne plus dépendre de Dieu, affirmer que notre destinée se réalise par nos seuls efforts, sans l'aide divine. C'est prétendre discerner seul ce qui est bien de ce qui est mal, et que l'on peut accéder au salut par soi-même.» - Abbé Pierre).

«Католицизм залишає язичницьку красу оголеною, повертає голову і каже: «Не дивись на неї, це **гріх**». Протестантизм запихає її в мішок.» - Ремі де Гурмон («Le catholicisme laisse nue la beauté païenne, détourne la tête et dit : « Ne la regardez pas, c'est **un péché** ». Le protestantisme la fourre dans un sac.»- Rémy de Gourmont).

«Правда в тому, що грішна людина осквернена різного ступеня **гріха**. Деякі з них все ще досконалі, але інші не піддаються спокути. Вони уособлюють зло, ось і все.» - Жан-Кристоф Рюфен. («La vérité est que l'homme déchu est souillé d'une proportion variable de **péché**. Certains sont encore perfectibles mais d'autres sont au-delà du rachat. Ils incarnent le mal, voilà tout.»- Jean-Christophe Rufin.) [95].

«Стан невинності містить в зерні весь майбутній **гріх**.» - Олександр Арну («L'état d'innocence contient en germe tout **le péché** futur» - Alexandre Arnoux)

*«Зазіхати на свободу свого ближнього здається мені злочином проти людства; це **гріх** проти природи.»* - Вольтер. *«Attenter à la liberté de son prochain me paraît un crime contre l'humanité ; c'est **le péché** contre nature.»* - Voltaire

*«Християнин, ти занадто багато знаєш про різницю смертних та прощених **гріхів**! Що, хіба, не буде достатньо спільної назви **гріха**, щоб змусити вас ненавидіти один одного? Ти знаєш, що ці гріхи лише здаються легкими, проте вони стають смертельними через їх численність?»* - Боссюет, *«Chrétien, tu sais trop la distinction **des péchés** véniels d'avec les mortels ; quoi ! le nom commun de **péché** ne suffira pas pour te les faire détester les uns et les autres ? sais-tu que ces péchés qui semblent légers deviennent accablants par leur multitude ?»* - Bossuet [103].

*«Жодна релігія, яку ми б не вчили, що людина народжується в **гріху**, жодна секта філософів не сказала цього; ніхто не сказав правди.»* - Паскаль. *«Nulle religion que la nôtre n'a enseigné que l'homme naît en péché, nulle secte de philosophes ne l'a dit ; nulle n'a donc dit vrai.»* - Pascal.

*«Винуватцем був не той, хто вчинив **гріх**, а той, хто його затьмарив.»* - Віктор Гюго *«Le coupable n'est pas celui qui y fait **le péché**, mais celui qui y a fait l'ombre.»* - Victor Hugo [95].

Отже, мовна картина світу письменників, філософів, різних діячів вирізняється кількістю номінативних одиниць, змістом їх значень, іншими мовними явищами, що виражають концептуальну картину світу. Вони створюють як особливе уявлення про світ, так і власну мовну картину, яка відповідає їх досвідові, умовам життя й особливостям психічного складу, інтелектуальному розвитку й естетичним вподобанням. Індивідуальний мовний світ знаходить вираження у мовленні окремого автора, тобто конкретному письменнику властива система мовних засобів, що відображає індивідуально-авторську картину світу [19, с. 162].

Концепт в сучасному розумінні - це щось миттєве, що миготить в свідомості і визначає конкретні думки, що дає, так би мовити, ґрунт для розумової діяльності. Анцупов А. Я. пропонує розглядати концепти в якості самостійної інформаційної структури. З одного боку, в концепті відбивається знання народу про якийсь предмет або явище. З іншого боку, концепт складається в результаті отриманого досвіду людини [96].

Ця інформаційна структура використовується в розумовій діяльності і в той же час є складовою частиною структурованого знання. Березін С.В в своєму дослідженні пише про те, що концепт є основою як в культурі, так і в менталітеті. Між тим, деякі дослідники розглядають концепт як інструмент повсякденної філософії [91]. На розвиток концептів і їх поширення впливають кілька факторів. Йдеться про вплив релігії і фольклору, сформованих національних традицій. Дудьєв В.П пропонує розглядати концепт як знання, яке використовується в комунікаціях і відносинах між носіями культури і мови [92].

РОЗДІЛ 3. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЛЕКСИЧНИХ ТА СИНТАКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ ЯКІ ВИРАЖАЮТЬ «ГРІХ ТА СОРОМ»

3.1 Семантичне наповнення мовних одиниць з поняттям ГРІХ та СОРОМ у французькій та українській мовах.

Мова має дивовижну властивість – це його основна одиниця - слово - може зберігатися тисячоліттями, але в його семантичній структурі в різні епохи можуть відбитися різні картини світу. Розкрити ці картини світу дозволяє не тільки еволюція самого слова, а й його родичі - однокореневі слова, а також лексичні одиниці в складі єдиного семантичного поля [46, с.437-441].

Поняття ГРІХ входить в число тих ключових ідей української культури, які здавна визначають її духовну еволюцію. Сформувавшись в руслі релігійно-християнського, православного світогляду, це поняття багато в чому обумовлює специфіку ставлення українців до світу, їх системи цінностей і життєвих установок. Однак сучасний етап розвитку української національної свідомості характеризується виразною десакралізацією релігійних концептів.

Лексема «**гріх**» як ключовий знак української лінгвокультури характеризується високим прагматичним потенціалом, негативною символічністю, широким асоціативним функціонуванням, наявністю системи імпліцитних смислів, образністю, експресивністю. Вербальними операторами концепту ГРІХ в релігійному фрагменті української мовної картини світу виступають такі найбільш частотні слова, як «*злочин*», «*беззаконня*», «*вина*» (перед Господом), «*непослух*», «*борг*» (перед Богом), «*образу*» (Бога), «*перешкода*», «*зло*». Лексема «**гріх**» характеризується словотворчою активністю, яка формує її синонімічний ряд.

Вербалізація поняття **гріха** в сакральних текстах характеризується особливою метафоричністю («духовна проказа», «чорне сонце пекла», «сатанинське свято», «змій в серці» та ін.), що відображає спрямованість мовної

концептуалізації гріха на формування образного ряду переважно релігійної сфери. Релігійно-культурний концепт «Гріх», спочатку формується на основі десяти Заповідей, у вербалізованому вигляді являє собою складне чотиришарове утворення, що має високу значимість для української релігійно-православної культури, як 7 універсальні, так і національно-специфічні аспекти, що відображають міфолого-релігійну і соціально-історичну зумовленість формування православно-культурної сфери буття і мовної картини світу українського народу. У структурі концепту ГРІХ крім понятійного, образного і ціннісного значення, містить і характерне для нього - релігійно-сакральне. Фундаментальна властивість концепту ГРІХ – антиномія мирського і сакрального.

Концепт ГРІХ («Злочин проти Божих заповідей») в релігійній та культурологічній картині світу протиставлений релігійно-православному поняттю ЛЮБОВ («Бог є любов») і ЗАКОН («Закон Божий»). Системоутворюючий фрагмент релігійної картини світу, концепт ГРІХ несе в собі етичні поняття, уявлення, образи, установки, пріоритети, стереотипи і оцінки, пов'язані з феноменом гріха і відображають специфіку національного менталітету і світосприйняття, систему релігійно-культурних відносин, православних традицій, звичаїв і основоположних життєвих цінностей, характерних для української культури [37].

Відповідно до поділу християнства на гілки сповідання - православ'я, католицизм і протестантизм вважаємо за доцільне виділити як складову частину цілісної релігійної картини світу: релігійно-православну картину світу, яка формується українською мовою і властива культурно-історичному світобаченню українського народу. Її основними морально-етичними поняттями, як і української культури в цілому, виступають *душа, віра, соборність, гріх, святість, любов*, оскільки саме православна віра визначила духовне обличчя українського народу.

Православна картина світу ґрунтується на основі релігійної свідомості української православної людини, що є основою української культури і духовності (фрагмент української релігійної картини світу, пов'язаного з православною ментальністю і світоглядом). Концепт ГРІХ пов'язаний з такими актуальними релігійними поняттями, як «віра», «каяття», «сповідь», «чеснота», з розгляду яких починається майже кожне вчення Церкви і її святих подвижників. Все це дозволяє трактувати концепт ГРІХ як концепт релігійний [38].

На нашу думку, лексико-семантичні і культурні особливості концепту ГРІХ та СОРОМ як етичні доміанти української та французької картини світу є лінгвістичними механізмами формування поняття «гріх», «сором», концептуальна деривація феноменів «гріх» та «сором» вивчається як і в українській, так і у французькій мовах. У нашій роботі ми вивчаємо лексико-семантичну своєрідність концепту ГРІХ та СОРОМ (на матеріалі сакральних текстів, синонімії, антонімії, фразеології, паремії, результатів анкетування). Слово «гріх» та «сором» не має єдиної загальноприйнятої етимології, і на сьогоднішній день існує безліч точок зору на його походження.

ГРІХ — походить від праслав. **grěxъ**. М. Фасмер вважав, що швидше за все, слов. **grěxъ** пов'язано з основою "*grīmu*" з первинним значенням "печіння (совісті)"; За "Етимологічним словником слов'янських мов" під редакцією О. Н. Труباحова, вказують про гіпотезу значення слова "**grīx**" спочатку означало "*пече совість*". Ще визначають це слово поруч з латиш. **grēizs** и литов. **graizas** — кривий, косий. **groikso** — або **groiso** — «вигин, кривизна».

Греки позначали **grīx** словом "*амартіа*" що означає «*похибка, провина*», іудеї — словом «*хата*» — ненавмисний гріх. Також і в інших слов'янських мовах: болг. **грехът**, сербохорв. **гријех**, словенск. **grēh**, чешск. **hřích**, словацк. **hriech**, польск. **grzech**, в.-луж. **hrěch**, н.-луж. **grěch** [68].

СОРОМ - псл. ***sormъ** «сором»; споріднене з ав. **fšarəma-**, согд. **šš'r(m)**, перс. **šarm** «тс.», дісл. **harmr** «турбота, досада, образа», двн. **har(a)m**, днн. **harm**, дфриз. **herm**, дангл. **hearm** «тс.», лтс. **sērmelis** «жах, страх» і далі, можливо, з лит. **šarmá** «іній»; іє. **kōrmo-** «мука, біль»; виведення з іє. ***sormo-** «червоний колір» (Būga RR II 586) помилкове; р. [*сорóm*] «сором», бр. *сóрам*, др. *соромъ*, п. нл. **srom**, болг. м. *срам*, схв. *сра̂м*, слн. **srám**, стсл. **срамъ** «тс.»;

СРАМ «сором» запозичення з церковнослов'янської мови; цсл. стсл. **срамъ** «сором» відповідає укр. *сóром*; р. *срам*, [*страм*], бр. [*страм*, *страмнік*], др. **срамъ** «сором, ганьба; образа, паплюження».

СРОМО́ТА «срамота» запозичення з польської мови; п. *sromota* «сором» є похідним від *srom* «тс.», що відповідає укр. *сóром* (див.); бр. [*сромóтний*] [68].

За академічним тлумачним словником української мови «Словник української мови» (1970—1980) семантика слова **ГРІХ** – це:

1. Порушення релігійно-моральних догм, настанов.

«З нас кожен і без сповіді простив би вину супроти нього. Я питаю про гріх супроти бога» - Леся Українка.

«Молода, небесної краси черниця у пустелі десь замолює свої гріхи» - Яків Качура (II, 1958, 22).

«Він не бачив його [сина] ніколи, не цікавився ним, ненавидів його, як гріх, як помилку» - Іван Франко (IV, 1950, 39).

2. Поганий, непорядний вчинок; якийсь недолік, помилка, недогляд.

«Чула ж вона, що він взагалі охочий зводити дурненьких дівчат і вже не один такий гріх має на своєму сумлінні» - Василь Козаченко (Сальвія, 1956, 258).

«Трактористів гріх — на полі огріх» (Українські народні прислів'я та приказки, 1955, с. 368).

3. У знач. присудк. сл. **Непорядно, недобре; недозволено.**

«Це ж просто гріх з Вашого боку, що про себе ані словечка» - Михайло Коцюбинський (Ш, 1956, 392) [85, с.171].

СОРОМ – це:

1. Почуття сильного збентеження, зніяковіння через свою погану поведінку, недостойні дії, вчинки і т. ін.

«У кого совісті нема — нема й сорому» (Українські народні прислів'я та приказки, 1955, 165); *«Бжеський почервонів: навіть на самоті не міг він згадувати цього ганебного випадку без жагучого сорому»* - Зінаїда Тулуб, (Людолови, I, 1957, 12); *«Як тільки в її уяві малювалася картина, що ось вона, Олена, вночі крок за кроком крадеться за своїм чоловіком.., то гарячий сором заливав її з ніг до голови»* - Григорій Тютюнник, (Вир, 1964, 108);

Почуття моральної відповідальності за свою поведінку, вчинки і т. ін.

«Чи тобі висилають «Вісник»? Мені — ні. Писав тричі, але вони сорому не мають» - Михайло Коцюбинський, (Ш, 1956, 431);

Почуття ніяковості, сором'язливості. *«Ходили [мешканці Олімпу] голі без зазору, Без сорому, на кшталт циган»* - Іван Котляревський, (I, 1952, 262); *«Забула сердешна [Леся] на той час і стид, і дівочий сором: затулила йому хусткою глибоку рану, а сама так і впала на його; плаче, голосить, серденьком називає»* - Пантелеймон Куліш, (Вибр., 1969, 108).

2. Недобра слава, безчестя; ганьба. *«Раптом зброя заблищала, І гукнуло військо хором: — Ми готові йти до бою! Краще смерть, ніж вічний сором!»* - Леся Українка, (I, 1951, 377); *«— Вам це байдуже, а для дівчини — один сором і людський поговор»* - Михайло Стельмах, (I, 1962, 402);

Ганебний вчинок. *«Насилу вліз [п'янений сотник] у хату та й ліг собі тихенько спати, щоб Настю, бачте, не збудить та сором не наробить»* - Тарас Шевченко, (II, 1963, 199).

3. у знач. присудк. сл. Те саме, що соромно. *«Схаменусь, то аж сором, яка з мене господня...»* - Марко Вовчок, (I, 1955, 281); *«Йому було сором дивитися людям в очі»* - Гнат Хоткевич, (II, 1966, 178). **Сором сказати; Сид і сором.**

4. у знач. виг. Уживається для вираження осуду чиєї-небудь поганої поведінки, недостойних дій, вчинків і т. ін. *«— Сором! сором! з грецької мови — трійка!»* - Агатангел Кримський, (Вибр., 1965, 331).

5. розм. Зовнішні статеві органи людини. *«Галчан поривався першим увійти в хату, але молодіці не пускали його, бо він мужчина і йому не слід дивитись на дівочий сором»* - Михайло Коцюбинський, (I, 1955, 282) [86, с. 464].

Лексичні одиниці ГРІХ та СОРОМ є і в складі фразеологічних одиниць, що вживаються носіями мови завжди у звичному, усталеному оформленні. Картина світу українців дуже чітко висвітлено у фразеологізмах, саме вони передають дух і красу мови, яку створив народ протягом віків для потреб спілкування в усній та писемній формах. Оскільки мова, як і кожне суспільне явище, постійно розвивається, разом з нею збагачується і її фразеологічний фонд.

За фразеологічним словником української мови ГРІХ це:

1. брати гріх на душу, гріх (нічого, нема чого і т. ін.) Бога гнівити. Нема підстав, не варто марно нарікати на щось, бути незадоволеним чимось. [Матушка-ігуменя:] *«У тебе чоловік недобрый?»* [Кнуриха:] *«Гріх бога гнівити»* (П. Мирний); *«Тобі нема чого гнівити бога»* (М. Стельмах); *«Тобі Мар'яно, гріх бога гнівити. Хіба ти нещаслива?»* (С. Васильченко).

2. гріх (слово, слова) сказати. *«Нема підстав нарікати, скаржитися на що-небудь. — Не знають, де й ділася [Христя]. А шкода, добра була робітниця,*

добра, гріх слова сказати! – пожалів Рубець» (П. Мирний); «- Ні, гріх сказати, в нас, - загомоніли всі разом. – Семен не такий. Він своїх жінок жалував» (М. Коцюбинський); «- Ні, гріх сказати, в нас не б'ють» (Л. Українка).

3. наводити на гріх; не впасти в гріх; не гріх. Можна, дозволено. *«Не гріх і так, - ще находжуся колись по-бабськи», - казала Дарка» (Л. Українка); «- Приходьте ж взавтра до мене на свіжину. Неділя, то не гріх і посидіти» (М. Зарудний).*

4. підводити на гріх; положити гріх на душу; сміх і гріх; як (мов, ніби) на гріх. Як навмисне, як на зло, як на нещастя. *«Їй довго не спалося, ... а геть далі їй так їсти захотілося. Вона аж здивувалася... Ніколи сього зроду не було, а се – як на гріх» (П. Мирний); «У кого нікуди було ховати [худобу], ...той просто спускав до стіжка розлигану, не без потайної надії, що, може, таки забреде кудись геть із обійтися. Але худоба, як на гріх, гнулась попід стіжками в затишку, мов на припоні» (А. Головка); «Досі дні стояли теплі, сонячні... а сьогодні, мов на гріх, задощило» (П. Гуріненко).*

5. як смертний гріх. Поганий, гидкий. Дуже, у великій мірі. *«- Скажіть, як вам здається тая Girod? Правда ж, вона погана, як смертний гріх?» (Л. Українка)*

6. ГРІХА: відійти від гріха; далі від гріха; доводити до гріха; набратися гріха; не боятися гріха; ніде гріха дівати; нічого гріха таїти; призводити до гріха.

7. ГРІХОВОДИТИ: гріховодити язиком (грішити).

8. ГРІХОМ: з гріхом пополам; не розминутися з гріхом.

9. ГРІШИТИ: грішити (гріховодити) язиком. Говорити зайве, базікати. *«- Доводиться самому поменше грішити язиком, - сміється отець Миколай» (М. Стельмах). «- Годі язиками гріховодити! – обурився управитель» (М. Стельмах)*

10. **ГРІШНА:** грішна вода.

11. **ГРІШНЕ:** грішне діло.

12. **ГРІШНИМ:** грішним ділом; переплутувати праведне з грішним; світити грішним тілом.

13. **ГРІШНУ:** покидати грішну землю; як чорт за грішну душу [89, с. 198-199].

СОРОМ:

1. **сором заливає, залив обличчя (лице)** кому, чис. Дуже червоніти від сорому. *«Параскіца зашарілась вся. Сором гарячою хвилею заляв їй лице»*

(М. Коцюбинський)

2. **сором їсть очі** кому і без додатка. Хтось мучиться, страждає від докорів совісті, кому-небудь соромно. *«[Гнат:] Одну хвилину мені жаль Софії і сором їсть очі, а другу... другу – вся душа, всі думки у Варки»* (К.-Карий).

3. **сором криє очі** кому і без додатка. Кому-небудь дуже соромно. *«Як дізнатися, бува? Ото дівка? З паничем цілуватися?! Матінко!... І Христя чує, як її обличчя горить-палає, як її очі сором криє»* (П. Мирний).

4. **без СОРОМУ** (рідко **без сорома**):

- Не засуджуючи своєї поведінки. *«За нею козаки ходили, Поки вдова без сорома Дочку породила»* (Т. Шевченко).

- Непорядний, безсовісний. *«Натуру мав він дуже бридку. Кривив душею для прибутку, Чужесє оддавав в печать; Без сорому, без Бога бувши... Чужим пустився промишлять»* (І. Котляревський).

5. **без сорому казка; згоряти від сорому; не знати, куди дівати очі від сорому; нема ні сорому, ні честі, ні сумління; не мати сорому; ні стида ні сорому нема.**

Протягом життя світобачення українців на речі дуже вплинуло на різноманіття української мови, що спричинило утворенню нових та різних слів, цьому слугувало виникненню синонімів, слова різних за звучанням та написанням, але близькі або тотожні за лексичним значенням [89, с.844].

За синонімічним словником української мови:

1. **ГРІХ** - (порушення релігійно-моральних настанов), **ГРІШОК** ірон., **ПРОГРІШЕННЯ** заст. «– З багатого хоч я візьму, Убогому даю; А так гроші розділивши, Гріха я не маю» (пісня); «- Що ж не завадить змити грішки! – голосом старійшини промовив Корон, веди хлопців до лазні» (П. Автомонов); «Панотець Павло промову почав з того, що прощати погрішення – заповіт Господа Бога нашого» (О. Полторацький).

2. **гріх** (вина, непорядно), **гріховний** (грішний), **гріховода** (розпусник), **гріховодити** (розпутничати), **гріховодник** (розпусник), **гріховодницький** (розпусний), **гріховодниця** (розпусниця).

3. Слово **ГРІШ** (дуже мала грошова сума) **КОПІЙКА**. Від слова **ГРІШ** утворилося слово **ГРІШИТИ**, **ЗГРІШИТИ** (чинити гріх), **ПРОГРІШАТИ** розм., **ПРОГРІШАТИСЯ** розм., **СОГРІШАТИ** заст. «Висповідавшись, пришла вона з церкви і, щоб не грішити, лягла мершій спати» (П. Мирний); «[Солоха:] За віщо таке лишенько на мене? Чим я провинила, чим согрішила?» (М. Кропивницький); « - Ми прогрішилися, Марійко! ...Нам було прийняти сиротя Михайлове» (О. Кобилянська); «- Що день, що час ми тяжко согрішаєм перед Господом нашим» (Г. Квітка-Основ'яненко). **Грішка** (непорядно), **грішна вода** (горілка).

4. **ГРІШНИЙ** (який порушує релігійно-моральні настанови або суперечить їм), **НЕПРАВЕДНИЙ**, **НЕЧИСТИЙ**, **ЛУКАВИЙ** заст., **ОКАЯННИЙ** заст., **НЕЧЕСТИВИЙ** книжн., заст., **ГРІХОВНИЙ** заст., **БОГОМЕРЗЬКИЙ** заст. (про життя, вчинок, думку й т. ін.). «[Маруся:] З того

таланного дня,.. як уздріла я його, мучать мене помисли лукаві, у три ряди облягли грішні думки» (П. Мирний); «Неправедне життя; Немила тобі розкіш неправедна» (М. Зеров); «Жадна нечиста думка не засмітила їй серця» (М. Коцюбинський); «[Панас (пада перед іконою навколішки):] Согрішив я, окаянний!» (М. Кропивницький); «Я знаю: нечестиве те кохання» (А. Кримський); «[Меропія:] Що ж то скаже отець Модестій, як, борони Боже, довідається про це гріховне гульбище» (І. Нечуй-Левицький). – Пор. аморальний.

5. **ГРІШНИК** (той, хто грішить), **ГРІШНИЙ**, **НЕЧЕСТИВЕЦЬ** книжн., заст. «Кожну хвилину я дожидаю, що ось-ось Бог покарає мене, такого великого грішника» (С. Васильченко); «- Перш було, як який грішник попаде сюди [в пекло], то навдивовижу, та й то бували все то душогубці» (Г. Квітка-Основ'яненко); «Сідала [Матушка Раїса] біля дівчинки і... повчала..., як люто карає Боженька тих нечестивців, котрі їдять у піст скоромне» (О. Донченко); «[Годвінсон:] Розмова з нечестивим і праведні уста споганить може» (Л. Українка). ГРІХ має антоніми праведність, благочестя, моральність, прощення, невинність, благодать, святість [81, с.377-378].

1. **СОРОМ** (почуття сильного збентеження, зніяковіння через свою поведінку, вчинки), **СТИД**, **СОРОМОТА** розм., **СТРАМ** розм., **СТРАМОТА** підсил. розм., **СТРАМОВИЩЕ** підсил. розм., **СТРАМОВИСЬКО** підсил. розм., **СРАМ** заст., **СРАМОТА** заст., **УСТИД** (**ВСТИД**) діал., **ПУБЛІКА** діал., **ОСОРОМА** рідше. «Від сорому у неї й вуха почервоніли – не тільки щоки» (П. Мирний); «Колєжанку застала за миттям барабуль... і сільська дячиха застидалась. Витирала руки об запаску і, вся почервонівши від стиду, просила гостю до хати» (Г. Хоткевич); «Кужелина не порядна, ти робото моя, Я к я тебе не випяду, соромото моя (коломийка); - Бач які Адами та Єви, - кидає невдоволено Вовкодав. – В місті такого страмовиська собі не дозволили б, а тут кого їм соромитись? Людей нема» (О. Гончар); «Жінка до мене: «Ти сякий, ти

такий, ...ти лайдаку, ти пияку», ну – паплюжить. Публіка на все село» (Лесь Мартович); «Шкода за минулим, річ вдома, Та й теперішнє колись мене... Але хай поб'є тих осорома, Хто весну зимою проклене!» (М. Рильський).- Пор. збентеження.

2. сором, ганьба, соромно.

3. **СОРОМИТИ** (докоряти кому-небудь, викликаючи в нього почуття сорому, зніяковіння), **ПРИСОРОМЛЮВАТИ**, **СТИДИТИ**, **СТИДАТИ** розм., **СРАМИТИ** заст., **УСТИДЖАТИ (ВСТИДЖАТИ)** розм., **УСТИДАТИ (ВСТИДАТИ)** розм., - Док.: присоромити, посоромити, постидити, постидати, пристидити, усоромити (всоромити) розм., пристрамити, устидати (встидати). «Чудин став на соромити» (Ю. Яновський); «Кузьма присоромив дочку: хіба годиться отак нерозумно поводитись на поважних зборах» (Я. Гримайло); «Вирівнює бабуня спину, В них віднімає хворостину, Стидає мокрих пустунів» (М. Шпак); «Почав дід совістити старост» (М. Стельмах); «Ріже Василь прямо у вічі Йосипенкові правду, перед людьми страмить» (П. Мирний); « - А ти школяр та й цього не знаєш, - встидала мене бабуся» (С. Васильченко) [81, с.648-649].

4. соромити, ганьбити.

5. **СОРОМИТИСЯ** (відчувати сором, незручність перед ким-небудь за когось, щось), **СТИДИТИСЯ**, **СТИДАТИСЯ** розм., **ЧЕРВОНІТИ**, **СОВІСТИТИСЯ** розм., **СТРАМИТИСЯ** розм., **СРАМИТИСЯ** заст., **УСТИДАТИСЯ (ВСТИДАТИСЯ)** розм., **ВАРУВТИСЯ** розм., **ГАНЬБИТИСЯ** діал. – Док.: засоромитися, посоромитися, постидатися, постидитися, поганьбитися. «[Оленка:] Я ж тебе люблю, несамовито люблю, люблю й не моромлюсь говорити перед людьми (І. Нечуй-Левицький); «Вона ніби не слухає, соромиться, відвертається; він хапає її за руку (Н. Кобринська); «- А може, пішов би з нею? Щось пошептав би коло вуха...- Роман знову червоніє, а Юрко з перебільшеною жалістю зітхає» (М. Стельмах) «Бачу, хоче щось оповістити і

варується» (Марко Вовчок). – Пор. **збентежитися, розгубитися, соромітний, безсоромний, непристойний, соромітник, безсоромник, сороміцький.**

6. **СОРОМЛИВИЙ** (здатний соромитися, ніяковіти), **СОРОМ'ЯЗЛИВИЙ, ДИКИЙ** підсил. розм., **КУНФУЗЛИВИЙ** розм., **УСТИДЛИВИЙ (ВСТИДЛИВИЙ)** розм. «*Небо на Сході яснілося до них, як соромлива дівчина*» (О. Гончар); «*Вже до кінця танців Йон не відступавсь від Гашици, а дика спочатку дівчина дедалі рахманішала*» (М. Коцюбинський). *Соромний, ганебний.*

7. **СОРОМНО** присудк. сл. (про відчуття сорому), **СОРОМ, СТИДНО, СТИД, СОВІСНО, ПОСОРОМНО, СОРОМОТА** розм., **СТРАМНО** розм., **УСТИДНО (ВСТИДНО)** діал. «*Дмитрові стало соромно за свою гарячковість*» (М. Стельмах); «*[Горпина:] Чи се ж тобі не стид та не сором обніматись з хлопцями?*» (І Нечуй-Левицький); «*Стидно було б мені, якби я брехала перед Вами?*» (Л. Українка); «*[Петро:] Не зловлять. Хіба що ти не викажеш. [Орина:] Петре, як не совісно...*» (В. Собко) [81, с. 648-649].

Поняття СОРОМ має свої антоніми: *гордість, самовдоволення, зухвалість, самовпевненість, безсоромність*. Особливими мовними одиницями, які закріпили досвід пізнання світу народом, є прислів'я і приказки. Вони являють собою багатий пласт мовної системи, століттями зберігають в собі народні спостереження, умовиводи і уявлення про світ, людину, етичні та естетичні норми, відомості про спосіб життя, традиції та звичаї народу. У прислів'ях і приказках також позначився досвід господарювання, стосунків між людьми в макро- і мікросоціумі, в тому числі і в сім'ї. Прислів'я грають велику роль в створенні мовної картини світу, вони закріплюють в мові досвід пізнання світу нації. Ментальна природа прислів'їв і приказок пов'язана з позамовними знаннями носіїв мови, з їх практичним досвідом, з культурно-історичними традиціями народу. Прислів'я та приказки створюють культурно-національну картину світу, в якій відображаються побут і звичаї, звичаї і поведінку людей,

їхнє ставлення до світу і один до одного. Паремії виступають як інтерпретаційне поле культурних концептів.

Отже, у нашому дослідженні показано, що концепти ГРІХ та СОРОМ передаються в значній мірі пареміями про взаємини особи й колективу, про світогляд народу, Бога, церкву, релігію та духовенство.

Концепти ГРІХ та СОРОМ у приказках і прислів'ях української народної творчості, наведемо декілька прикладів:

1. *В менших літах, в менших гріхах* (Фр., II, 2, 357).
2. *Всяк чоловік не без гріха* (Ном., 2).
3. *Гріх гріхом, сміх сміхом* (Фр., 1,2, 459; Прип., 82).
4. *Гріх не йде до рота, а з рота* (Н. ск., 1971, 251).
5. *Гріх по дорозі біг та до нас плиг* (Ном., 2)
6. *Гріх неспасенний їсти тиріг немащенний* (Прип., 82).
7. *«Не роби так, бо гріх!» - «Е, гріх у міх, а спасеніє в торбу, а хто буде на перешкоді того і в морду!»* (Фр., 111, 1, 21).
8. *Гріши, гріши, а решту лиши* (Прип., 315).
9. *Де гріх, там і покута* (Ном., 3).
10. *Не мішай грішне з праведним* (Прип., 203).
11. *От хороша, як горіх, так і просить ся на гріх* (Н. н., Київщ.).
12. *Рада б душа в рай, та гріхи не пускають* (Зак. пр.,35).
13. *Самі в гріхах, як в реп'яхах, а ще й людей судять* (Шиш. -1л., 65; Ном.,
14. *Хто спить, той не грішить* (Кулж., 25).
15. *Від ганьби не сховаєшся* (Фр., 1, 2, 313).
16. *Най би ганьбили, аби не били* (Фр., 1, 2, 315).
17. *Легше ганьбити, ніж самому зробити* (Фр., 1, 2, 315).
18. *Ні стиду, ні сорому.* (Про людину, що визулась з чести, на яку не робить ніякого впливу її негідне поведення, бо стратила почуття сорому.)
19. *Сором людям показатися на очі.* (Стид спілкуватися з людьми.)

20. *Сором очей не виїсть.* (Оправдування безсоромних.)
21. *Чи сором, чи два, піду до нього сама.* (Рішучість дівчини жадати у парубка, щоби посватав її.)
22. *Сором від смерти страшніший.* (Для чесних людей сором є найстрашнішою бідою.)
23. *Живи так, щоб ні від Бога гріха, ні від людей сорому* [29, с.313].

Для дослідження обраних концептів у французькій мовній картині світу ми проаналізували матеріал французьких словників, та провели опитування у носіїв французької мови для з'ясування різниці у міжкультурних світоглядах французького та українського менталітету.

Отже, французькі словники (le Robert) і (Larousse) визначають ГРІХ та СОРОМ (le péché et la honte). ГРІХ (le péché - latin (лат.) peccatum, de peccare, pécher) означає порушення заповідей Бога і Церкви. Первородний гріх - це гріх наших перших Отців, який заразив усю людську природу. Казуїсти розрізняють поточні гріхи як смертних, які спричиняють втрату благодаті Божої, і як веніальні, які легко прощаються, що є гріхами немічності. Це слово походить від іврити «*pechan*», що означає те саме. Великим гріхом є перелюб, розпуста, *тілесний гріх*, що грішать проти природи. Ті, хто грішить проти Святого Духа - це ті, хто не прощається ні в цьому, ні в тому світі. Кожен гріх має певний ступінь злоби. Сума гріхів Бенедикти [98].

Transgression consciente et volontaire de la loi divine, des impératifs religieux: Commettre un péché (Свідоме і добровільне порушення Божого закону, релігійні імперативи: Вчинення гріха). *Situation où se trouve la personne qui a commis un péché grave (mortel)* (Ситуація де знаходиться людина, яка вчинила тяжкий (смертний) гріх) [96].

СОРОМ (la honte – francisque (франський) *haunira, de même radical que honnir) означає неприємністю в душі, страждання певною розгубленістю, деякою

зневагою до людей, і яка дає зовнішні сліди її почервонінням, що з'являється на обличчі. Сором'язливість - це свого роду сором, який є виправданим. Сором, це певна сором'язливість, але немає ганебності, не слід соромитися звинувачувати себе у найбільших гріхах на сповіді.

СОРОМ позначається як образа, яку ми отримуємо, ганьба якою ми страждаємо. *«Краще померти, ніж зганьбитися і бути рабом», «Дівчина, яка втратила свою честь, повинна померти від сорому, повинна почервоніти від сорому», «Йому було соромно, що його викликали до аудиторії, звинувачували і дорікали».* Також говориться про злу людину, таку як Нерон чи Геліогабал, що це ганьба століття, що він народився на сором людству, сором для свого дому, який він ганьбить своїм батькам. СОРОМ, також, коли говорять про нерівність в деяких речах. *У цієї жінки дуже гарна фігура, але обличчя її ганьбить. Наймолодший ганьбить свого старшого, бо він більш обізнаний за нього. Маленькі діти, які соромлять дорослих, буржуа, які соромлять панів, які кращі за них* [98]. Наприклад: *Sentiment d'abaissement, d'humiliation qui résulte d'une atteinte à l'honneur, à la dignité: Couvrir quelqu'un de honte* (Відчуття приниження, яке є наслідком нападу на честь, гідність: *Покрити когось соромом*).

Sentiment d'avoir commis une action indigne de soi, ou crainte d'avoir à subir le jugement défavorable d'autrui: Rougir de honte (Відчуття вчинення негідного для себе вчинку або страх перед необхідністю зазнати несприятливих суджень інших: *Почервоніння від сорому*)

Sentiment de gêne dû à la timidité, à la réserve naturelle, au manque d'assurance, à la crainte du ridicule, etc., qui empêche de manifester ouvertement ses réactions, sa manière de penser ou de sentir: N'avoir aucune honte à avouer ses sentiments (Почуття збентеження через сором'язливість, природний запобіжник, відсутність невпевненості в собі, страх насмішок, тощо, що перешкоджає відкрито проявляти реакції, спосіб мислення чи почуттів: *Не соромтеся*

визнавати свої почуття) [96]. Наведемо декілька прикладів вираження ГРІХ та СОРОМ (expressions) у французькій мові :

Péché de jeunesse (гріх молодості) - *faute imputable à l'inexpérience de la jeunesse* (виною тому, що молодість не має досвіду).

Familier. *Péché mignon* (de quelqu'un) (розм. солодкий гріх (чийсь))

У французькій мові слово гріх (le péché) іменник має омоніми, через що можна переплутати значення слів та не зрозуміти співрозмовника, слово «*pécher*» (verbe) означає грішити (дієслово), «*pêché*» (nom masculin) означає рибалка (іменник чол. роду) і «*pêcher*» (verbe) означає рибалити (дієслово) [82].

À la (grande) honte de quelqu'un (на сором) - *à sa grande confusion, en provoquant son discrédit, son déshonneur* (до великої розгубленості, спонукаючи дискредитацію, безчестя)

Avoir honte (соромитися) - *éprouver un sentiment de honte du fait de telle chose, de telle personne ou de telle situation : Avoir honte de sa conduite* (відчувати почуття сорому через яку-небудь річ, через якусь людину чи ситуацію: Соромитись своєї поведінки).

Avoir perdu toute honte ou, dans la langue littéraire, *avoir toute honte bue* (втратити весь сором або, у літ. мові, соромитись) - *être insensible au déshonneur ; avoir oublié toute pudeur, tout respect de soi-même* (бути нечутливим до безчестя; забути всю скромність, усю повагу до себе).

C'est une honte !, Quelle honte ! (Це ганьба!, Яка ганьба !) - *c'est une chose indigne, révoltante* (це негідна, огидна річ).

Être la honte de (соромитися, бути ганебними) - *être une cause de honte, de déshonneur : Être la honte de sa famille* (бути причиною сорому, безчестя: бути ганьбою своєї родини).

Faire honte à quelqu'un (соромити когось) - *être un sujet de honte, de grave mécontentement pour quelqu'un ; sa conduite fait honte à tout le monde ici ; fais-lui honte de son attitude* (бути предметом сорому, серйозного невдоволення для когось; його поведінка ганьбить усіх тут; змусьте його соромитися свого ставлення).

Fausse honte (помилковий сором) - *embarras, gêne, remords éprouvés par scrupule ou timidité pour ce qui n'est nullement indigne ou répréhensible* (збентеження, зніяковілість, каяття, яке відчувається докорами сумління або боязкістю за те, що не є негідним) [96].

Le péché nom masculin (іменник *гріх* у франц. мові ч. р.) має такі синоніми: *mal* (зло), *chute* (падіння); *faute* (вина), *manquement* (недотримання), *offense* (à Dieu) (образа, злочин перед Богом), *sacrilège* (святотатство, богохульство), *transgression* (порушення), *violation* (порушення, вторгнення), *erreur* (помилка), *écart* (розрив), *errements* (помилки), *impénitence* (некаяття), *débauche* (розпуста), *luxure* (жадання похить), *stupre* (littéraire) (брудна розпуста літ.); *péché mignon*: *faible* (слабкий), *faiblesse* (слабкість) [98].

La honte nom féminin (іменник *сором* у франц. мові жін. р.) має синоніми: *déshonneur* (безчесття), *abjection* (ницість), *humiliation* (приниження), *ignominie* (ганьба), *infamie* (ганьба, мерзенність), *indignité* (негідність), *opprobre* (littéraire) (літ. сором, ганьба), *turpitude* (littéraire) (літ. мерзенність, непорядність); *embarras* (збентеженність), *gêne* (незручність), *réserve* (стриманість), *retenue* (стриманість), *timidité* (сором'язливість); *pudeur* (скромність), *scrupule* (сумнів), *vergonne* (arch.) (стид);

Avoir honte (соромитися): *vouloir être à cent pieds sous terre (familier)* (розм. заритися під землю від сорому), *ne plus savoir où se mettre* (не знати куди себе подіти); *avoir honte de* (соромно за), *se repentir de* (розкаятись), *rougir de* (червоніти); *faire honte à* (посоромити, зганьбити) *humilier* (принизити),

embarrasser (бентежити); *couvrir de honte* (покрити соромом), *bafouer* (ігнорувати), *honnir* (littéraire) (літ. соромити) [98].

Слово *le péché* (гріх) має антоніми: *pureté* (чистота), *sainteté* (свистість), *innocence* (невинність), *pénitence* (каяття).

Слово *la honte* (сором) має антоніми: *audace* (смівливість), *fierté* (гордість), *gloire* (слава), *honneur* (честь), *impudeur* (безсоромність), *indécence* (непристойність), *orgueil* (гордість).

Мова є проєкцією культури і відображає не тільки реальний світ, реальні умови життя конкретно взятої людини, але і цілісну соціальну самосвідомість народу, його світосприйняття, етнічний характер, традиції, звичаї, сукупність цінностей, уявлення світу. В специфіці мови і мовлення матеріалізується система цінностей, суспільна етика, ставлення до життя, до людей своєї або іншої національності. Як об'єкт дослідження розглянемо прислів'я та приказки французькою мовою, що відображають концепти ГРІХ та СОРОМ у французькій лінгвокультурі.

1. «*Qui demeure dans la Terre Sainte est délivré de tout péché*» (Той, хто живе в Святій Землі, звільняється від усякого гріха). Proverbe juif ; Les sentences et proverbes du Talmud et du Midrasch (1878).

2. «*Le péché des mauvais nuit aux bons plusieurs fois*» (Гріх поганого багато разів шкодить доброму). Proverbe français; Le Livre des proverbes français (1842).

3. «*Grand péché ne peut demeurer caché*» (Великий гріх не може залишатися прихованим). Proverbe français; Les meilleurs proverbes français (1864).

4. «*Eloigne-toi du pervers, et le péché s'éloignera de toi*» (Відійди від збоченця, і гріх відійде від тебе». Proverbe de la Bible ; L'Ecclésiastique - IIe s. av. J.-C.

5. «*Chacun décharge son péché, et charge le péché d'autrui*» (Кожен звільняє свій гріх і заповнює гріх інших). Proverbe français; Le recueil d'apophtegmes et axiomes (1855).

6. «*La luxure commence en péché véniel et finit en péché mortel*» (Похіть починається з прощеного гріха і закінчується смертним гріхом). Proverbe français; Le livre des milles proverbes (2008).

7. «*Lorsque tous les péchés sont vieux, l'avarice est encore jeune*» (Коли всі гріхи старі, жадібність ще молода). Proverbe provençal; Les dictons d'oc et proverbes de Provence (1965).

8. «*Qui n'a conscience n'a honte ni science*» (Хто не має совісті, той не має ні сорому, ні науки). Proverbe français; Les proverbes communs du XV-e siècle.

9. «*La mort la plus cruelle est moins dure à l'homme digne que la honte d'être le jouet de ses ennemis.*» (Найжорстокіша смерть менш важка для гідного чоловіка, ніж сором бути іграшкою його ворогів) Proverbe français; Le recueil d'apophtegmes et axiomes (1855).

10. «*Qui a honte de manger a honte de vivre.*» (Хто соромиться їсти, соромиться жити) De Proverbe français.

11. «*Quand orgueil chevauche devant, Honte et dommage suivent de près.*» (Коли гордість попереду, сором і жалість ідуть слідом) De Proverbe français [97].

Отже, наш аналіз паремій показав, що вони відображають основні концепти, властиві українській та французькій національній культурі світу. Формування концепту - це процес узагальнення результатів досвідченого пізнання дійсності, співвідношення їх з раніше засвоєними ціннісними домінантами, вираженими в релігії, ідеології, мистецтві і тощо. Він існує в свідомості, детермінується культурою і вербалізується за допомогою мовних засобів. Ці та інші концепти культури та риси національного характеру і

багатовікова культура українців та французів знаходять своє відображення в численних пареміологічних одиницях.

У нашій роботі задля моделювання концептуальної метафори концепту «гріх» була використана методика, запропонована Дж. Лакоффом і М. Джонсоном [61, с.130-153]. В рамках дослідження метафоричні вирази, за допомогою яких актуалізується концептуальна метафора, були співвіднесені з елементами метафоричної структури (метафоричними проекціями). Аналіз показав, що в свідомості носія української мови, ГРІХ - ЦЕ ВАНТАЖ, БРУД, ЗЛОЧИН, ТАЄМНИЦЯ. (Вектор напрямку дії (грішити) – вниз). У французькій мовній свідомості ГРІХ - ЦЕ ВАНТАЖ, БРУД ЗЛОЧИН. (Вектор напрямку дії (грішити) – вниз). Результати дослідження метафоричного уявлення концепту «гріх» свідчать про те, що метафорична структура концепту аналогічна у представників українських і французьких спільнот. Основні відмінності полягають в тому, що концепт української лінгвокультури має додаткову метафоричну проекцію ТАЄМНИЦЯ: *Нічого гріха таїти*. Тобто, пропонується визнати та обнародувати свій гріх, привселюдно просити прощення та покаятися, адже відтоді гріх може бути зменшеним, пройде процес очищення і визнання своєї провини перед людьми, що дасть можливість залишитися в соціумі та дивитися людям в очі.

Конфігурації метафор, що відносяться до однієї і тієї ж лексичної одиниці, можна розглядати у вигляді символічного образу, що міститься в підсвідомості носія мови (мовної конотації). Мовна конотація концепту «гріх - péché» аналогічна в українській і французькій лінгвокультурах: це образ тваринної, змієподібної істоти. Символ *змія* пов'язує злочин з дияволом, персоніфікацією «нечистої сили». Відмінності в образах концепту полягають в тому, що уявлення *змія* в українській лінгвокультурі має більш конкретні риси, причому не тільки візуальні, а й, наприклад, нюхові (смердючий) і особистісні (агресивний). У

французькій лінгвокультурі образ змія неявний, гріх асоціюється в першу чергу з брудом.

Таким чином, структура французьких концептів характеризується відносною простотою, нейтральною оцінкою. Концепт ГРІХ в українській лінгвокультурі має більш «розмиту» структуру, ніж лінгвокогнітивна структура у французькій. Дана властивість визначається смисловими зв'язками концепту з різними сторонами повсякденного життя носіїв мови. Варто підкреслити такий факт, що вигук, який вимовлявся католиками під час сповіді починаючи з XV століття - «Pecavi!», дослівно означає «J'ai péché» (Я згрішив) і прирівнюється до таких слів, як «*confession, contrition, repentir*» (сповідь, розкаяння, каяття). Можна провести подібну паралель, що слугує вагомим аргументом до моделювання фреймів «гріх - сором - сповідь (покаяння)» і «*péché – honte-confession (contrition)*».

3.2. Лінгвістична класифікація одиниць які виражають концепти ГРІХ та СОРОМ в обох мовах.

На основі інформації із використаних джерел, що носять універсальний характер (загальнонаукових енциклопедій, енциклопедичних і тлумачних словників), а також спеціальних філософських і релігійних видань, було проаналізовано зміст культурного концептів ГРІХ та СОРОМ. В роботі показано, що гріх співвідноситься з порушенням морального (релігійного) закону, сором із почуттям провини, порушення моральних та етичних норм. Французьке католицьке і українське православне розуміння гріха базуються на новозавітних визначеннях. У католицькій культурі гріх отримує чітке визначення, гріхи можуть бути класифіковані. Результатом такої класифікації став список семи смертних гріхів, що відображено таблицею (Додаток Г).

Православ'я визнає існування смертних гріхів, проте в даному типі культури концепт гріха невизначений, «розмитий». Цей факт пояснюється і тим, що православний гріх може бути не тільки довільним, свідомим (як в

католицтві), але і мимовільним. У свою чергу таке розуміння гріха впливає і на поняття безгрішності: представник української культури не може визнати себе безгрішним, не претендує на цю якість. Якщо католицьке ставлення до гріха можна оцінити як раціональне, діяльно-практичне, юридичне, то православне - як ірраціональне, консервативне, пов'язане з давно встановленими постулатами.

Лінгвістична класифікація одиниць є важливою, оскільки вона дає більш конкретне уявлення про вираження концептів ГРІХ ТА СОРОМ в українській і французькій мовних картинах світу. За допомогою класифікації одиниць ми можемо порівняти світогляди різних народів через мову. Аналізуючи як поняття ГРІХ та СОРОМ відображаються у людей із різними поглядами, ми можемо також побачити характер суспільства, їхнє ставлення до релігії, політики, до культури інших народів та до світу взагалом.

Здійснене дослідження актуалізації концепту «гріх - péché» в різних типах дискурсу показує, що в українському релігійному дискурсі фреймова структура концепту «гріх» представлена вершинними ядрами, серед яких найбільш значимі - «порушення релігійних норм», злочин «божественних законів».

Це становить 33,2 % від загального числа вивчених слововживань: *«Кожен, хто чинить гріх, чинить і беззаконня. Бо гріх то беззаконня (1 Ін 3, 4)»*. Поряд з даним вершинним ядром, високий ступінь актуалізації мають вершинні ядра *«властивість, характерна для людини»* (21%), *«підстава для покарання»* (19,5%), *«нечиста сила»* (10%), *«ворог»* (8, 2%), *«хвороба»* (5,7%), *«помилка»* (1,2%), *«біда, нещастя»* (1,2%). При цьому перший з перерахованих вершинних ядер має чітко обумовлені одиниці *«сором», «прощення», «викупна жертва», «смертний гріх»*. У свою чергу значення «смертний гріх» співвідноситься з такими одиницями як *«гордия», «перелюб», «гнів»*.

У французькому релігійному дискурсі фрейм концепту «гріх» складається з кількох вершинних ядер, серед яких «порушення релігійних норм» має найбільший ступінь актуалізації (52,7%): *Voici quelques définitions de péché: -*

L'accumulation des dettes à l'égard de Dieu. - La transgression de la loi divine [evangelisation]. - Ось кілька визначень гріха: - накопичення боргів перед Богом, - порушення божественного закону. Виявлено й інші вершинні ядра: «властивість, характерна для людини» (17,7%), «помилка» (9,5%), «зло» (7,3%), «підстава для покарання» (6,8%), «бруд» (6%). Вершинне ядро «порушення релігійних норм» представлено одиницями «сором», «прощення», «викупна жертва», «смертний гріх», причому найбільш актуалізованою є одиниця «гординя».

Відзначимо збіг основних фреймів в українському і французькому релігійному дискурсі. У той же час спостерігається ряд відмінностей: вершинне ядро «порушення релігійних норм» у французькому дискурсі більш репрезентативне, ніж в українському. Французьке значення «смертний гріх - *le péché mortel*» в структурі даного ядра не має великої кількості одиниць, на відміну від українського (Додаток А). Однак, в обох лінгвокультурах одиниця «гординя - *la fierté*» відрізняється значною репрезентативністю (*arrogance - hauteur - infatuation - morgue - orgueil - suffisance - superbe - vanité - amour - propre - dignité*). Важливо відзначити, що одиниця «перелюб – *adultère*» (*altérer - avilir - corrompre - dénaturer - falsifier - fausser - frelater - gâter*) знаходить відображення в релігійному дискурсі в обох мовах (на відміну від інших типів дискурсу): «*Ne jetez pas la pierre à la femme adultère, je suis derrière*». — *Georges Brassens* («Не кидайте камінням в жінку-перелюбницю, я за вами» - Жорж Брассенс); «*Un mari trompe sa femme, et après l'aime davantage. C'est le côté moral de l'adultère du mari*». — *Alfred Capus*. («Чоловік зраджує дружині, а потім любить її більше. Це моральна сторона перелюбу чоловіка» - Альфред Капус) [103] ; «*Qui jette un regard de convoitise sur la femme d'autrui est déjà adultère dans son cœur*». - Citation de *Saint François de Sales* ; *Le traité de l'amour de Dieu* (1616). («Той, хто кидає хтивий погляд на чужу дружину, це вже перелюб в його серці». (*Saint Francis de Sales*; *Трактат про Божу любов* (1616)) [97] ; «*De tous les*

sentiments, le plus difficile à feindre c'est la fierté. — François Gaston de Lévis. (З усіх почуттів найважче сфальшувати гордість - Франсуа Гастон де Левіс) [103]; «*Trop de fierté devient hauteur*». Les proverbes et dictons communs (1611). (Занадто багато гордості стає висотою. Французьке прислів'я; Поширені прислів'я та приказки (1611)); «*D'autant plus l'homme est vil, d'autant plus il est fier.*» Proverbe français ; Les proverbes et dictons communs (1611). («Чим підліший чоловік, тим гордовитіший він». Французьке прислів'я; Поширені прислів'я та приказки (1611)) [97].

Найбільші відмінності в структурі фреймів пов'язані з вершинним ядром «*помилка*» - в українському релігійному та культурологічному дискурсі він має помірно виражений характер, а у французькому, навпаки, представлений порівняно великою кількістю слововживань. В українській частині «*підстава для покарання*» набагато більш актуалізована, ніж у французькій.

В релігійному дискурсі покаюння (confession, contrition), що підтверджує поняття як «*виправлення наслідків, ліквідування гріха*» (5,5% слововживань в українській лінгвокультурі, 8% - у французькій). Перемогти зло, виправити життя можна усвідомленим, глибоким покаюнням, зміною всього ладу життя, поверненням на шлях добра і правди, тобто до Бога (Кураєв) [65]. *Le mot "confession" indique ... l'aveu des péchés [catholique-nanterre]*. - Слово «покаюння» означає визнання гріхів.

Наше дослідження концептів ГРІХ та СОРОМ та відображення мовними одиницями показано діаграмою (Додаток А). Тому, в українській мові ГРІХ виражає 33% лексичних одиниць, СОРОМ – 33%, у французькій мові RÉCHÉ – 13%, HONTE – 21% опрацьованих та проаналізованих одиниць.

Результати аналізу показали, що носії української мови співвідносять гріх з моральними нормами і негативною оцінкою. До числа гріхів відносять в першу чергу *зрада, вбивство, обман і розпуста*. Французи розуміють під гріхом в першу чергу помилку і асоціюють ім'я концепту з такими християнськими

поняттями, як гріхопадіння і образа Бога. Відзначимо також, що французи схильні асоціювати ім'я концепту «гріх» зі словами-символами, пов'язаними з релігійним розумінням гріха.

Ми провели опитування носіїв французької мови, щоб встановити різницю поглядів на концепт ГРІХ та СОРОМ та побачити їхню мовну, концептуальну, ціннісну та релігійну картину, з'ясувати їхнє світобачення, зрозуміти характер сприйняття таких понять. Ми дослідили якими лексичними та синтаксичними одиницями носії мови виражають «гріх» та «сором», їхнє ставлення до наших досліджуваних концептів, якими прислів'ями та приказками вони володіють, їхні погляди на релігію свого народу, та релігію інших народів, їхні моральні цінності. Для опитування респондентів ми затвердили питання зазначені в додатку (Додаток В). У нашому дослідженні приймали участь носії французької мови, як і корінні французи, так і мусульмани, оскільки французька мова існує поза межами Франції (*la France d'outre mer*). Для порівняння було проведено аналіз релігійних поглядів та вираження «гріха» та «сорому» двох корінних французів та франкомовного мусульманина. Нам вдалося опитати автохтонного француза *Thibault, professeur de français, 29 ans* (Тібо, вчитель французької мови, 29 років) та *Borhàne, etudiant à l'université de mentouri Constantine, Algérie, 23 ans* (Боран, студент університету Мантурі міста Константина, 23 роки), *Arnaud, 23 ans, étudiant en commerce en dernière année d'étude (Master 2), Lille* (Арно, 23 роки, студент університету міста Ліль).

Респондент Тібо стверджує, що гріх (*le péché*) - це обман жінок, які вам довіряють; якщо зроблено цей поганий вчинок, з цього моменту, людина не матиме чистої совісті, це вплине на сімейне життя та довіру свого чоловіка чи жінки. На його думку, в основному французи-католики, вчиняють маленькі гріхи, намагаються їх виправити, але це залежить від особистості, та її моральності. ГРІХ виражається лексемою «*перелюб*» (Додаток Г). Тібо не є релігійною людиною, випадки, які сталися в його релігійному житті, віддалили

його від віри в Бога. Ставлення до інших вір є негативним, в основному до ісламу. Респондент стверджує, що іслам є великою проблемою для Франції. Він не може влитися в життя країни, не викликаючи серйозних проблем. Іслам провокує такі проблеми, як неінтеграція частини молоді, зазначаючи, що в деяких регіонах Франції поліція намагається не втручатися (Додаток Д). Люди з його оточення не є релігійними, хоча жінки є більш релігійними. На запитання чи впливає політика на релігію, говорить, що релігія та політика повинна бути окремо, оскільки населення змішується, тому складно пов'язати політику та релігію у Франції. Французьке коріння є католицьким, це може створити проблеми інтеграції з мусульманськими громадами на французькій території. Влада Франції не заважає сповідувати католицизм (Додаток Г). Тібо вважає, що 50% французів ходять до церкви помолитися Богу, а інші 50 % вважають це традицією. СОРОМ для нього це помилитися в колі близьких людей. Цінностями для Тібо є дружба, вірність та повага (Додаток Г).

Респондент Боран є франкомовним мусульманином. Його свідчення в деяких питаннях різняться. Гріх для нього більш стосується Бога, аніж людей, як зазначав перший респондент, тому гріхом є непослух Богу, або пророку (le prophète), гріхи які вчинені, вони намагаються виправити молячись Богу, який їх помилує. Що стосується людини, якщо вони скоїли поганий вчинок, вони просять вибачення (Додаток Д). Він є віруючою людиною, але не є дуже релігійним. Відвідування мечеті має проходити 5 разів на день, Боран відвідує 2 рази, тому що навчається в університеті. Його цінностями є його сім'я, бажання працювати, щоб допомагати своїй сім'ї, бути доброю людиною, робити добро навколо себе, допомагати іншим, робити світ кращим. Любов для нього не важлива, важлива довіра та вірність, жити хорошим, спокійним життям, там де менше людей (Додаток Д). Респондент стверджує, що сім'ї навчають релігійності своїх дітей, а також школа та університет. На запитання політики та релігії, відповів неоднозначно, це для нього важкі проблеми, але вважає, що

політика в більшості впливає на релігію. Влада не заважає сповідувати іслам, оскільки у владі переважно мусульмани. Ставлення до інших релігій: їхня релігія каже, що в кожного своя релігія. Влада дає країні свободу. На його думку СОРОМ - це робити погані вчинки, запевняє, що сором не має нічого спільного з гріхом, іноді людині стає соромно, коли вона грішить. (Додаток Е).

Відповіді респондента Арно є більш ідентичні з респондентом Тібо. На його погляд, гріх пов'язаний з поняттям релігії. Гріх - це діяти проти Бога, це не дотримуватися його божественного закону. Поза релігією, це слово не вживається у французькій мові, є вислів «*réché mignon*» або «*réché gourmand*» означає, що це улюблена страва. Слова які виражають ГРІХ, це сім смертних гріхів: *похоть, лінь, скупість, обжерливість, гордість, гнів, заздрість*. Його головні цінності - це альтруїзм, наполегливість, самопожертва, чесність. Загалом, французи дуже прив'язані до цінностей, пов'язаних із сім'єю та роботою, а також все більше і більше прихильні до цінностей індивідуалізації. Він не вірить у Бога, оскільки не виріс у релігійній сфері, але має друзів та членів сім'ї, які сповідують релігію. Арно не вірить в Бога, тому що Він міг би зробити світ кращим і допомогти людям укласти мир, зупинити війну та покласти край бідності, якби він існував. Однак йому цікаво, бо він багато спілкувався з друзями, які вірять у Бога, і вони висловлювали свою точку зору. Стверджує, що все більше французів перестають вірити в Бога, і все менше людей, які сповідують (тобто вони все менше ходять до культових будівель, таких як церкви). Підтверджує, що жінки є більш релігійні ніж чоловіки. Але на його думку, трохи менше половини французького населення вірить у Бога. Існують сім'ї, які сповідують релігію зі своїми дітьми. Арно вважає, що політика та релігія не повинні змішуватися, вони повинні бути двома окремими утвореннями. У Франції відокремлення Церкви від держави датується 1905 роком, і, на його думку держава не повинна надавати перевагу якійсь одній релігії. У Франції це принцип свободи совісті, і він це підтримує. Влада не

заважає сповідувати релігію. В даний час існують суперечки, зокрема щодо терористичних актів, або щодо закриття церков через Covid-19. Свобода думок та сповідання обраної релігії є основним принципом Французької Республіки. Арно запевняє, що французи вітають протестантів, немає відторгнення чи ненависті. У XVI-XVII століттях у Франції відбувалися напади на протестантів, були також масові погроми (різанина в Сен-Бартелемі 24 серпня 1572 р.). Але сьогодні протестанти можуть вільно сповідувати свою релігію. На запитання, що є спільного між гріхом та соромом, Арно говорить, що в плані релігії важливо в душі визнати, що ти зробив помилку, тому що не слідував за Богом, але публічно це не визнається. Йдеться про те, що нема бажання слідувати Богу, свідомо робити помилки і не визнавати, що не йдеш за Богом. Французи ходять до церкви все рідше, люди, які все ще ходять до церкви небагато, є невелика частина, яка йде молитися, але на його думку більшість люди ходять до церкви на Різдво, Великдень та на День всіх святих, оскільки це традиція. Для Арно *сором* - це не публічне визнання помилок вашої поведінки та ідей, бажання приховати те, що ви хочете робити і що робите це добровільно. Для нього слова, які виражають сором - *ховатися, боятися, дивитись на інших, неприйняття самого себе*. Іноді йому соромно за те, що він не робить того, що йому потрібно робити, чи не отримує оцінок, які хотілося б в навчанні, не здійснює певних спортивних досягнень. Він вважає, що в загалом французи більш відкриті, вони голосно виступають у громадських місцях, вони легко висловлюють свою думку з будь-яких тем, їм подобається дискутувати. Отже, Арно зазначає, що нам соромно в житті тоді, коли ми не можемо відповідати своїм очікуванням чи очікуванням своїх близьких, яке не визнане в суспільстві або оточенні (сім'я, друзі, релігія) (Додаток Є).

Отже, ментальність народу залежить від віросповідань певної конфесії, оскільки релігія впливає на виховання нації, погляди на світ та на світосприйняття. Розбіжність поглядів спричиняє деякі проблеми, тому що

релігія кожного народу виховує людину на всій лад, тому змішення націй спричиняє суперечки та навіть війни, адже кожна нація має свою мораль, етику та свої правила та закони, які виховують людину з дитинства. Концепти ГРІХ та СОРОМ є майже схожими в трактуванні як у носіїв французької мови, так і української мови.

ВИСНОВКИ

Розуміння мовної картини світу як системи уявлень, що є результатом духовної активності народу, вираженої в мові, що відображає і формує національну ментальність, дозволило визначити етичну концептосферу як сукупність концептів, що містять в собі моральний, пізнавальний і культурно-історичний досвід народу. Морально-етичні концепти представляють собою константи ментальності, так як вони володіють стійкістю, незмінною значимістю в концептосфері мовної картини світу нації.

Вивчення думок авторитетних філологів і філософів показало, що в основі української та французької ментальності та їхньої моральності, тобто національного способу вираження і сприйняття світу, лежать християнські ідеали духовного життя.

На підставі аналізу концептів, що виділяються дослідниками при розгляді української та французької ментальності, з огляду на їх віднесення до етичної сфери, визначено ряд базових морально-етичних концептів ГРІХ та СОРОМ мовної картини світу: *благо, віра, добро, Дух-душа-духовність, істина-правда, любов, милосердя, мудрість, мужність, надія, доля-промисел, святість, смиренність, соборність, совість, страждання, сором, цнотливість, чесність, честь, чудо, щедрість*, що містять ідеальні ціннісні орієнтири, властиві як українській, так і французькій ментальності.

Виявлення та опис морально-етичних концептів ГРІХ та СОРОМ дозволило класифікувати їх за характером етичної значущості та функцій. Морально-етичні концепти поділяються на еклезіологічні, релігійні, пов'язані з духовним світом, і власне етичні концепти, що представляють собою необхідні якості для досягнення ідеального у відносинах людина - людина, людина - суспільство (природа, тваринний світ, речовий світ).

Власне етичні концепти, в свою чергу, діляться на морально-етичні концепти, або чесноти, необхідні для досягнення гармонії (*лагідність, любов, милосердя, мудрість, мужність, терпіння, совість*) і вітальні (*життя, надія, радість, доля, щастя*). Дані концепти є основними концептами етичної концептосфери і включають в своє поле мікроконцепти і концептуальні поняття (*лагідність - смиренність - тихість - спокій - покаєння, милосердя - щедрість, мудрість - цнотливість, мужність - богатирство - твердість - сила, терпіння - сила духу, совість - честь - благочестя - чесність, життя - Воскресіння - Порятунок, радість - турбота, провидіння, щастя та ін.*).

Опис морально-етичних концептів ГРІХ та СОРОМ передбачав, по-перше, поетапне виділення етичних смислових частин з урахуванням всіх дериватів домінантного слова-концепту, їх синтагматических і парадигматических зв'язків (стійких поєднань, синонімічних і антонімічних відносин); по-друге, звернення до внутрішньої форми слів, вербалізація концепту, і встановлення первинних етичних значень, тобто звернення до церковної традиції, що зіграло ключову роль в становленні української етичної концептосфери; по-третє, звернення до тлумачних словників різних епох, що зафіксувало «стан» концепту (перш за все домінантних дериватів) на певному етапі; по-четверте, вивчення розуміння слів-вербалізаторів концепту, тобто звернення до даних соціолінгвістичних опитувань.

Аналіз значень основних вербалізаторів концептів ГРІХ та СОРОМ підтвердив, що майже всі етичні концепти сходяться до християнських доктрин: «життя» - «вічне блаженство в раю, дароване Богом», «надія» - «радість перебування в гармонії з навколишнім світом», «дбати, піклуватися про ближнього, трудитися для чиеїсь радості», «покаєння» - «дотримання Божих заповідей». Аналіз власне лінгвокультурного концепту «гріх - péché» і «сором-honte» в роботі починається з дослідження особливостей ядерної структури розглянутого феномена. Ми встановили, що внутрішня форма концепту ГРІХ і

СОРОМ – базовий пласт концепту, який визначає структуру феномена, - аналогічна в українській та французькій мовах. Так, аналіз звукової сторони призводить до асоціювання слова «гріх» з поняттям «печіння» (совісті). Зокрема, в етимологічних словниках знаходимо безпосередній зв'язок слова «гріх» зі старослов'янським «*grъx'*», дериватів слов'янського «*grěx'*» зі значенням «*гріти, палити*». У той же час дослідники стверджують, що українському слову «гріх» відповідає грецьке *αμαρτία*, яке перекладається як «помилка», «омана», «проступок». Звідси: «грішити» - значить «не потрапляти в ціль», «промахуватися», «помилятися», «відхилятися від істини». Ім'я концепту у французькій мові - «*réché*» походить від латинського «*peccatum*», що означає «*faute*», в свою чергу утвореного від дієслова «*peccare*», передає значення «*broncher, faire un faux pas*» (спотикатися, помилятися, робити невірний крок). «Сором» запозичення з церковнослов'янської мови; цел. стсл. *срамъ* відповідає укр. *сóром*; р. *срам*, [*страм*], бр. [*страм*, *страмнік*], др. *срамъ* «сором, ганьба; образа, наплюження», у французькій мові *сором* «*la honte*» походить із франкського діалекту - *haunira*, de même radical que *honnir*, означає неприємність в душі, страждання розгубленістю, деякою зневагою до людей, і яка виражається почервонінням, що з'являється на обличчі.

Відзначимо, що при загальній схожості внутрішньої форми назви концептів, фонетична близькість слову «гріти» надає додатковий відтінок значенню концепту у французькій лінгвокультурі. Даний факт інтерпретується як асоціативний зв'язок між поняттями гріха і совісті («печіння» совісті), сором відіграє вагомую роль у житті совісної людини. У французькій мові відзначається зв'язок гріха зі свідомістю, а сором - із скоєними поганими вчинками. Ми зазначили проведення подібної паралелі, що слугує вагомим аргументом до моделювання фреймів «гріх - сором - сповідь (покаяння)» і «*réché – honte-confession (contrition)*».

Отже, дослідження показало, що в різних мовах концепти ГРІХ та СОРОМ є спільні за значенням, але можуть трактуватися по-різному за релігійним вченням, і у різних народів, оскільки українці є православними, а французи – католиками. Варто врахувати той факт, що як в Україні, так і у Франції існують різні конфесії та люди які є позаконфесійними. Поняття ГРІХ та СОРОМ можуть сприйматися людьми поза релігійних уподобань. Результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що концепт «*grix - réché*» і «*сором - honte*» відносяться до числа основних для української і французької лінгвокультур і представляють важливу складову картин світу українців і французів, пов'язану з морально-етичними релігійними нормами та нормами поведінки. Репрезентація у двох типах дискурсу, фольклорі, багате інтерпретаційне поле, співвіднесеність з символами християнської культури свідчать про актуальність концепту ГРІХ та СОРОМ у свідомості носіїв української та французької культур (Додаток Б).

Таким чином, ми дослідили національну специфіку мовних засобів вербалізації морально-етичних концептів ГРІХ і СОРОМ як представників української та французької мовних картин світу. В ході дослідження реалізували такі завдання:

- теоретично обґрунтували поняття «концепт» та морально-етичні концепції в мовних картинах світу.
- довели різнобічний характер морально-етичних концептів ГРІХ і СОРОМ у національній лінгвоментальності;
- розкрили специфіку мовних концептів ГРІХ і СОРОМ в українській та французькій лексичній системі та фразеології, знайшли вербальне зображення у текстах художньої літератури;
- розглянули семантичне наповнення мовних одиниць з поняттям ГРІХ та СОРОМ у французькій та українській мовах;

- дослідили семантику слів, що виражають концепти ГРІХ і СОРОМ;
- проаналізували когнітивну будову концептів ГРІХ та СОРОМ, що відображаються у свідомості носіїв мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Боднар І. М. «Концептосфера ОБІТА в англійській мові (національно-маркований та індивідуально-авторський аспекти)». – Львів, 2019 р., - с.304.
2. Братко-Кутинський О. Феномен України. – К.: «Вечірній Київ», 1996, - с. 64-65.
3. Вдовиченко Н. В. «Морально-етичні концепти як лінгвокультурні універсалії». – Одеса, 2015 р., с.212.
4. Грицак Я. Чи варто штовхати під руку? / Я. Грицак // Поступ. – 2001. – 16–17 січня.
5. Грушевський М. С. На порозі Нової України. Гадки і мрії / [упоряд. А. П. Демиденко] // Великий Українець: матеріали з життя та діяльності М. С. Грушевського. – К.: Веселка, 1992. – С. 133–178.
6. Добровіної К. О. «Філософія серця в українській культурній традиції». Мультиверсум. Філософський альманах. - К.: Центр духовної культури, - 2006. - № 52.
7. Достоевський Ф. М. Повн. зібр. Тв. у 30 т. – Т.14. – Л., 1976 – с.114
8. Етимологія української мови. За заг. редакцією О. І. Потапенка – К.: Міленіум, 2002. – 204 с.
9. Етика: Навч. посіб. / В. Л. Лозовой, М. І. Панов, О. А. Стасевська та ін.; За ред. проф. В. О. Лозового. – К.: Юрінком. Інтер, 2002. – 224 с. – Бібліогр., с. 219-221.

10. Єрмоленко С. І. Мовна картина світу М. Гоголя та її сучасне "бачення" / С. І. Єрмоленко // Література та культура Полісся. - 2009. - Вип. 50. - С. 69-74.
11. Іващенко В.Л. Типологічна диференціація концептуальних структур як одиниць ментального простору / В.Л. Іващенко // Мовознавство. – 2004. – № 1. – С. 54 – 61.
12. Косьмій М. М. Мораль і право: питання розмежування та взаємодії / М. М. Косьмій // Науково-інформаційний вісник Право. – 2011. – № 3. – С. 33–38.
13. Кагановська О. М. Розгортання текстових концептів французької художньої прози: морфосинтаксичний аспект / О. М. Кагановська // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія : Філологія. - 2019. - Т. 22, № 1. - С. 45-55.
14. Кочерган М. П. Зіставне мовознавство і проблема мовних картин світу // Мовознавство. – 2004. – № 5-6. – С. 12-30.
15. Кульчицький О. Світовідчуття українця / О. Кульчицький // Українська душа: Збірник наукових праць. – К. : МП “Фенікс”, 1992. – С. 49 – 65.
16. Колодій А. Ф. Український регіоналізм як стан культурно-політичної поляризованості / А. Ф. Колодій // АГОРА. Вип. 3 : Україна – регіональний вимір. – Київ : Стилос, 2006. – С. 69–91.
17. Катехизис. – К. Издание украинской православной церкви. 1991. – с.151.
18. Красовська К. В. «Зв'язок коцептуальної та мовної картини світу з етнічною ментальністю». Вопросы духовной культуры – Филологические науки. – с.120-122.

19. Крупа М. Лінвістичний аналіз художнього тексту: [посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів] / Марія Крупа. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2010. – 496 с.
20. Лисяк-Рудницький І. Україна між Сходом і Заходом / І. Лисяк-Рудницький // Історичні есе : в 2 т. / [пер. з англ. М. Бадік, У. Гавришків, Я. Грицака, А. Дешиці, Г. Киван, Е. Панкеевої]. – К.: Основи, 1994. – Т. 1. – 554 с. 115
21. Лисиченко Л. А. Структура мовної картини світу / Л. А. Лисиченко // Мовознавство. – 2004. – № 5 – 6. – С. 36–41.
22. Лінгвокультурологічний аспект мовознавчих досліджень: навчально-методичний посібник до спецкурсу філологічного факультету. Наталія Венжинович. – Ужгород: ФОП Сабов А. М., 2015. – 267с.
23. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури / Є. Маланюк. – К.: АТ “Обереги”, 1992. – 80 с.
24. Мультиверсум. Філософський альманах. – К.: Центр духовної культури. – 2006. - № 52.
25. Мацьків П. Концептосфера БОГ в українському мовному просторі: [монографія] / Петро Мацьків. – Дрогобич: Коло, 2007. – 332 с.
26. Мочалова Н. С. Концепт «Біль» у мовній картині світу Андрія Гудими. Наукові праці. Філологія. Мовознавство. Вип. 92. Том 105. 2009. С. 97–101.
27. Нариси з етно- та соціолінгвістики / О. Ф. Пінчук, П. І. Червяк. - К. : Просвіта, 2005. - 151 с.
28. Огар А. Суперечливі аспекти поняття "концепт" / А. Огар // Проблеми гуманітарних наук. Філологія. - 2013. - Вип. 32. - С. 242–252.

29. Прислів'я та приказки : взаємини між людьми. Упоряд. М. М. Пазяк. - Київ : Наукова думка, 1991. - 439 с.
30. Радзієвська, Т. В. (1998). Концептуалізація ментального простору в українській мові. Мовознавство, 2-3, С. 107-117
31. Соколовська Ж. П. Картина світу та ієрархії сем // Мовознавство. – 2002. – № 6. – С. 87-91.
32. Григорій Сковорода. Повне зібрання творів: У 2-х т. — К., 1973. — Т. 1. — С. 411-463.
33. Терещенко К. В. Мовне втілення концептуальної картини світу / К. В. Терещенко // Перекладацькі інновації : матеріали II Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, (Суми, 15–16 березня 2012 р.). – Суми: СумДУ, 2012. – с.27-30.
34. Аристотель. Большая этика. Сочинения: в 4 т. / Аристотель; [перевод]. – М.: Мысль. – Т. 4 / [ред. и автор. вступ. ст. А. И. Доватур, Ф. Х. Кессиди; примеч. В. В. Биbihина и др.]. – 1983. – 830 с.
35. Антология мировой философии: в 4 т. – М.: Мысль, 1969. – Т. 1: Философия древности и средневековья. Ч. 2 [ред.-сост. и авт. вступ. статьи В. В. Соколов]. – 1969. – 576 с.
36. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. – 2-е изд., испр. – М.: “Языки русской культуры”, 1999. – 896 с.
37. Бушакова М.Н. Концепт «Грех» как отражение национально-культурного менталитета (на материале лексикографических источников) / М.Н. Бушакова // Национально-культурный компонент в тексте и языке: Материалы 111 Междунар. научной конф. — Минск: МГЛУ, 2005. — С. 145-146. - [Тезисы. - 0,12 п.л.].

38. Бушакова М.Н. Концепт «Грех» как отражение основ православной культуры в русском языке [Текст] / М.Н. Бушакова // Актуальные вопросы изучения духовной культуры: Материалы междунар. научно-практ. конф. «Славянская культура: истоки, традиции, взаимодействие. XI Кирилло-Мефодиевские чтения». - М.; Ярославль: Ремдер, 2010. - С. 16-20. - [Статья.—0,31 П.Л.].
39. Бабушкин А.П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка, их личносная и национальная специфика: дисс. ... доктора филол. наук: 10.02.19 / Бабушкин Анатолий Павлович. – Воронеж, 1997. – 330 с.
40. Бардина Н. В. Когнитивная конденсация как принцип этнолингвального варьирования / Н. В. Бардина // Слов'янський збірник. – Вип. 111. – Одеса, 1997. – С. 8–14.
41. Белова А. Д. Языковые картины мира в рамках когнитивнодискурсивной парадигмы. Культура народов Причерноморья. 2002. № 29. С. 17–23.
42. Белова А. Д. Номинативные процессы в современном английском языке как отражение эволюционного и инновационного развития объектов. Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи / НАН України, Центр наукових досліджень і викладання іноземних мов; редкол.: А. Д. Белова (голова ред.) та ін. Київ: Логос, 2011. С. 65–74.
43. Библия, или Книги Святого письма Старого и Нового Завета. – М.: Изд. Москов. Патриархата, 1988. – 296 с.
44. Бубер М. Два образа веры / М. Бубер: пер. с нем./ под ред. П. С. Гуревича, С. Я. Левит, С. В. Лёзова. – М.: Республика, 1995. – 464 с.

45. Барт Р. (1994) Семиотика. Поэтика: Избранные работы: [пер. с фр.]. Москва: Прогресс Универсус. Береговская, Э. М. (1984). Экспрессивный синтаксис. Смоленск: Смоленск. гос. пед. ин-т им. К. Маркса.
46. Весник Нижегородского университета. Н. И. Лобачевского, 2014, №1 (1), с. 437-441
47. Воркачев С. Г. Счастье как лингвокультурный концепт / С. Г. Воркачев. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2004. – 192 с.
48. Вежбицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов / Пер. с англ. А.Д.Шмелева. – М.: Языки славянской культуры, 2001. – 288с.
49. Гак., В. И. Французский язык в современном мире/ В. И. Гак // Иностранные языки в школе. — 2002. № 2. — с.80.
50. Гусейнов А. А. Краткая история этики / А. А. Гусейнов, Г. Иррлитц. – М.: Мысль, 1987. – 589 с.
51. Гоббс Т. О гражданине. Соч.: в 2 т. / Т. Гоббс; [пер. с лат. и англ.] / [сост., ред. изд., авт. вступ. ст. и примеч. В. В. Соколов]; АН СССР, Ин-т философии. – М.: Мысль, 1989. – Т. 1. – 1989. – 621 с.
52. Даниленко В. П Языковая картина мира в теории Л. Вайсгербера. / В. П. Даниленко // Филология и человек. – М., 2009. - №1. – С. 7-18.
53. Жинкин Н. И. Четыре коммуникативные системы и четыре языка. О кодовых переходах во внутренней речи / Н. И. Жинкин // Межкультурная коммуникация. Практикум. – Часть I, Нижний Новгород, 2002. – С. 18-19.
54. Зинченко В. Г. Межкультурная коммуникация. Системный подход / В. Г. Зинченко, В. Г. Зусман, З. И. Кирнозе: учеб. пособие. – Нижний Новгород, 2003. – 192 с.

55. Костомаров Н. И. Исторические монографии и исследования: В 4 т. / Н. И. Костомаров. – СПб.: 1863. – Т.4: Типография К. Вульфа, 1868. – 402 с.
56. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.
57. Кубрякова Е.С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкрац, Л.Г. Лузина; [под общей редакцией Е.С. Кубряковой]. – М., 1997. – 245 с.
58. Карасик В. И., Слышкин Г. Г. Лингвокультурный концепт как единица исследования. Методологические проблемы когнитивной лингвистики: сб. науч. тр. / под ред. И. А. Стернина. Воронеж: ВГУ, 2001. С. 75–80.
59. Кант И. Антропология с прагматической точки зрения. Соч.: в 6-ти тт. / И. Кант; под общ. ред. В. Ф. Асмуса и др.; вступ. ст. Т. И. Ойзермана; АН СССР. Ин-т философии. – М.: Мысль, 1963 – Т. 6 / ред. Т. И. Ойзерман. – 1966. – 743 с.
60. Красавский Н. А. Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах: Монография / Н. А. Красавский. – Волгоград: Перемена, 2001. – 495с.
61. Лакофф Джордж, Джонсон Марк. Метафоры, которыми мы живем: Пер. с англ. / Под ред. и с предисл. А. Н. Баранова. — М.: Едиториал УРСС, 2004. — 256 с.
62. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика: учеб. пособие / В.А. Маслова. – Минск: Тетра Системс, 2008. – 272 с.
63. Попова З.Д. Очерки по когнитивной лингвистике / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – Воронеж: Истоки, 2001. – 192 с

64. Пименова М.В. Коды культуры и проблема классификации концептов / М.В. Пименова // Язык. Текст. Дискурс: Научный альманах Ставропольского отделения РАЛК. – Выпуск 5 / [под. ред. проф. Г.Н. Манаенко]. – Ставрополь: Изд-во ПГЛУ, 2007. – С. 79 – 86.
65. «Православие точки роста». Розговор со своими. – А. В. Кураев. Издатель: Нижея. -2011. – 207 с.
66. Степанов Ю. С. Константы: Словарь русской культуры. Опыт исследования / Степанов Ю. С. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1997. – 824 с.
67. Сепир Э. Статус лингвистики как науки. Избранные труды по языкознанию и культурологии. Москва: Прогресс: Универс. 1993. С. 259–265.
68. Стернин И.А. Методика исследования структуры концепта/ И.А. Стернин//Методологические проблемы когнитивной лингвистики: научное издание / [под ред. И.А. Стернина]. – Воронеж: Воронежский государственной университет, 2001. – С. 58 – 65.
69. Слышкин Г. Г. От текста к символу: лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе / Г. Г. Слышкин. – М.: Academia, 2000. – 128 с.
70. Трубецкой Е. Избранные произведения. – Ростов: «Феникс», 1998. – с.212.
71. Толочко О. В. Образ как составляющая концепта «школа» / О. В. Толочко // Языковая личность: проблемы лингвокультурологии и функциональной семантики. – Волгоград: Перемена, 1999. – С.178-181.
72. Фуко М. Археология знания / М. Фуко; [пер. с фр.] – Киев, 1996. – 214 с.

73. Фреге Г. Смысл и денотат / Г. Фреге // Семиотика и информатика: Вып. 35, М.: 1997. – 354 с.
74. Хайдеггер М. Время и бытие: Статьи и выступления / М. Хайдеггер. – М.: Республика, 1993. – 447 с.
75. Шпенглер О. Закат Европы / О.Шпенглер. – Новосибирск, 1993. – 142 с.
76. Шопенгауэр А. Мир как воля и представление / А. Шопенгауэр. – М.: Наука, 1993. – Т. 1. – 672 с.
77. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса: Монография / Е. И. Шейгал. – Волгоград: Перемена, 2000. – 368 с.
78. Le journal «La croix». Des Français plus loin des religions mais toujours spirituels. Arnaud Bevilaqua. – la France. – 2019. <https://www.la-croix.com/Religion/Francais-loin-religions-toujours-spirituels-2019-05-25-1201024395>
79. Picoche, J. et Marcello-Nizia C. Histoire de la langue française/J. Picoche. — Paris, 1991. — P. 31.
80. Les valeurs des français / Les résultats français son apalisés dans le livre publié sous la direction de Pierre Bréchon./ - Évolution de 1980 à 2000. Arnaud Colin. – la France. – 280 p., 140 F.

Словники

81. Бурячок А. А. та ін. Словник синонімів української мови : В двох томах. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні ; Інститут української мови ; НАН України. - К. : Наук. думка, 2001. – 1040 с. – (Словники України).
82. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Редкол. О. С. Мельничук (головний ред.)

та ін. — К.: Наук. думка, 1982. Т. 1: А — Г / Т. 5: Р — Т. Укл.: Р. В. Болдирєв та ін. — 1982. — 632 с. 704 с.

83. Літературознавчий словник-довідник / [ред. Р. Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів, В.І.Теремок]. — К.: ВЦ “Академія”, 2006. — 752, [373] с.
84. Словник української мови: в 11-ти т. / ред. кол.: І. К. Білодід (голова) та ін. — К.: Наук. думка, 1970 — Т. 2. — 1971. — 490 с.
85. Словник української мови: в 11 томах. — Том 2, 1971. — Стор. 171.
86. Словник української мови: в 11 томах. — Том 9, 1978. — Стор. 464.
87. Філософський енциклопедичний словник / наук. ред.: Озадовська Л. В., Поліщук Н. П.; НАН України. Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди. — К.: Абрис, 2002. — 742 с.
88. Філософський енциклопедичний словник / Нац. акад. наук України, Ін-т філософії ім. Г. Сковороди (Довідкове вид.); [ред. кол.: В. І. Шинкарук (голова ред. кол.), Є. К. Бистрицький, М. О. Булатов та ін.]. — К.: Абрис, 2002. — 742 с. — (Б-ка держ. фонду фундамент. досліджень).
89. Фразеологічний словник української мови / АН України, Ін-т укр. мови ; [уклад.: В. М. Білоноженко та ін., редкол.: Л. С. Паламарчук (голова) та ін.]. - Київ : Наук. думка, 1993. Кн. 1 . — 1993. — 528 с. Кн. 2 . — 1993. — 980 с. [с. 198-199].
90. Анцупов А.Я. Словарь конфликтолога // [Электронный ресурс] — URL: <http://vocabulary.ru/dictionary/887/> word
91. Березин с. В., Лисецхий К.С., Серебрякова М.Е. Словарь психологических терминов//[Электронныйресурс][URL:http://vocabulary.ru/dictionary/22/wor](http://vocabulary.ru/dictionary/22/wor)
[d/obraz-mira](http://vocabulary.ru/dictionary/22/wor)

92. Дудьев В.П. Психомоторика: словарь-справочник // [Электронный ресурс]
— URL: <http://vocabulary.ru/dictionary/893/word/obraz-mira>
93. Этика: Энциклопедический словарь / под ред. Р. Г. Апресяна и А. А. Гусейнова. – М.: Гардарики, 2001. – 671 с.
94. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. Т.3. – М.: Прогрес.
– 1987. – с. 380, 387.
95. Dictionnaire Littré. <https://www.littre.org>.
96. La dictionnaire « Larousse ». <https://www.larousse.fr>.
97. Mon Poeme.fr. Dictionnaire des meilleures citations et proverbes du monde
ainsi que des poèmes français. <https://www.mon-poeme.fr>
98. Le Robert et CLE International - Dictionnaire du français langue étrangère
Collection : Dictionnaires. Auteur(s) : Josette Rey-Debove.
99. L'encyclopedie universelle. https://encyclopedie_universelle.fracademic.com

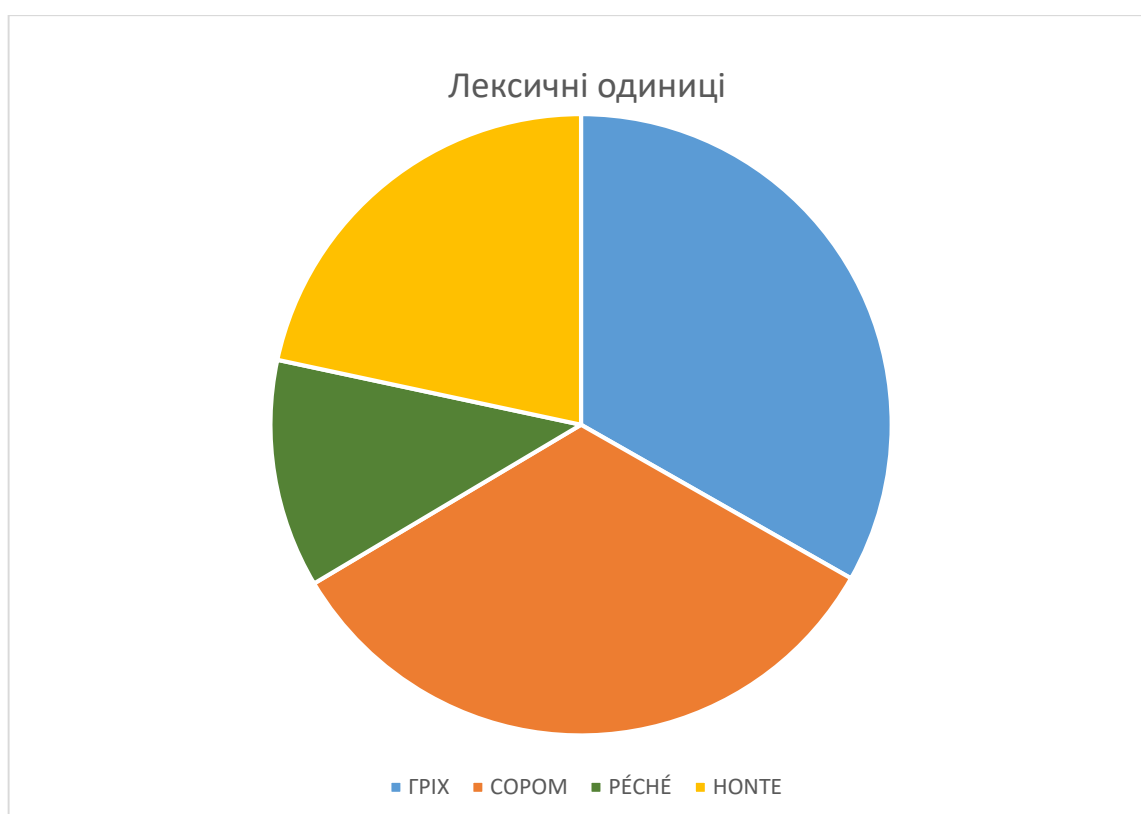
Интернет ссылки

100. <https://www.moluch.ru>
101. <https://www.studyrama.com/formations/specialites/psychologiesociologie/les-religions-en-france-etat-des-lieux-44861>
102. <https://sites.google.com/site/frenchlanguy/frankofoniaifracia/rol.francuzskogo-azyka-v-mire>
103. <https://qqcitations.com>

ДОДАТКИ

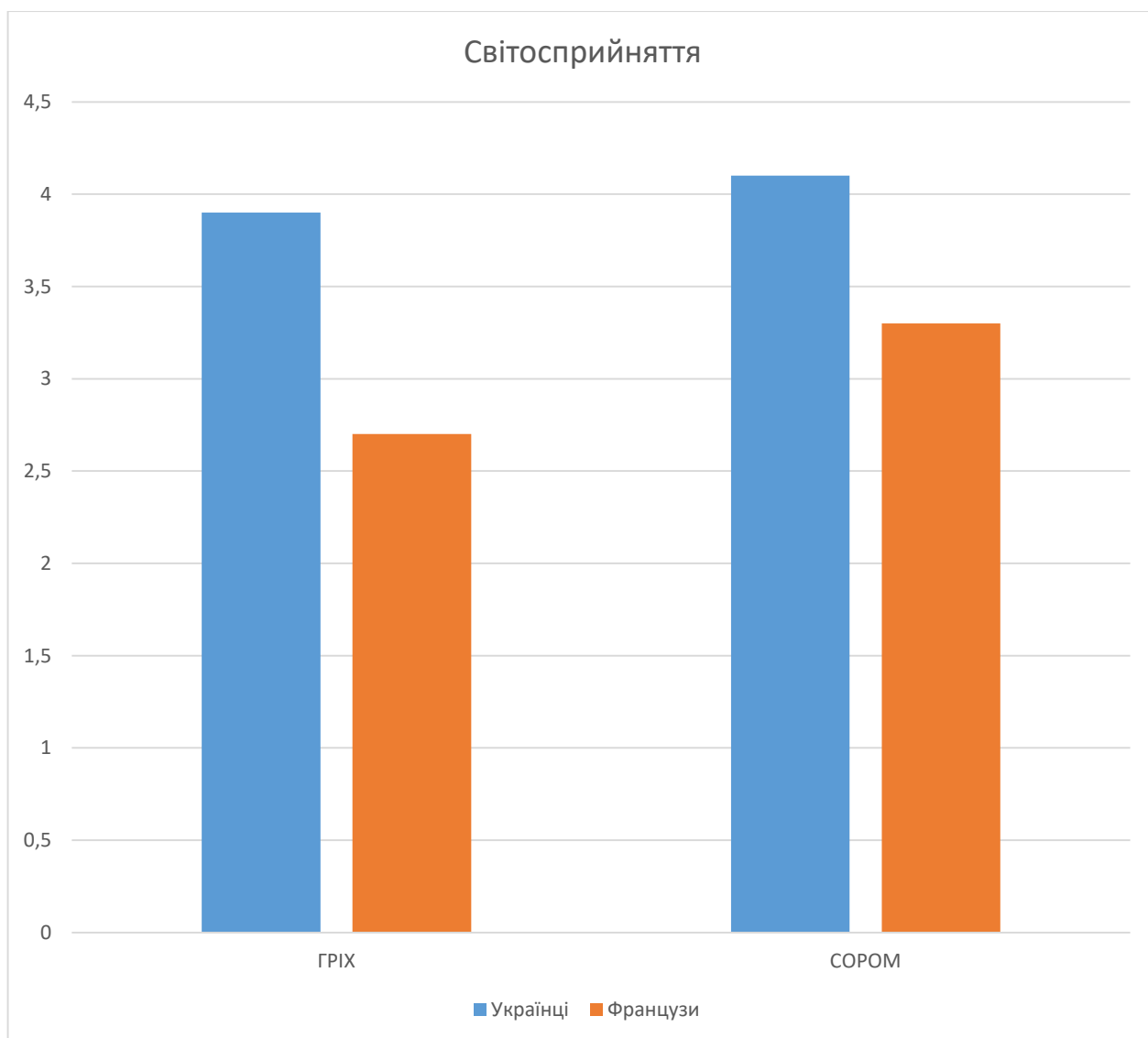
Додаток А

Діаграма 1

Додаток Б

Діаграма 2

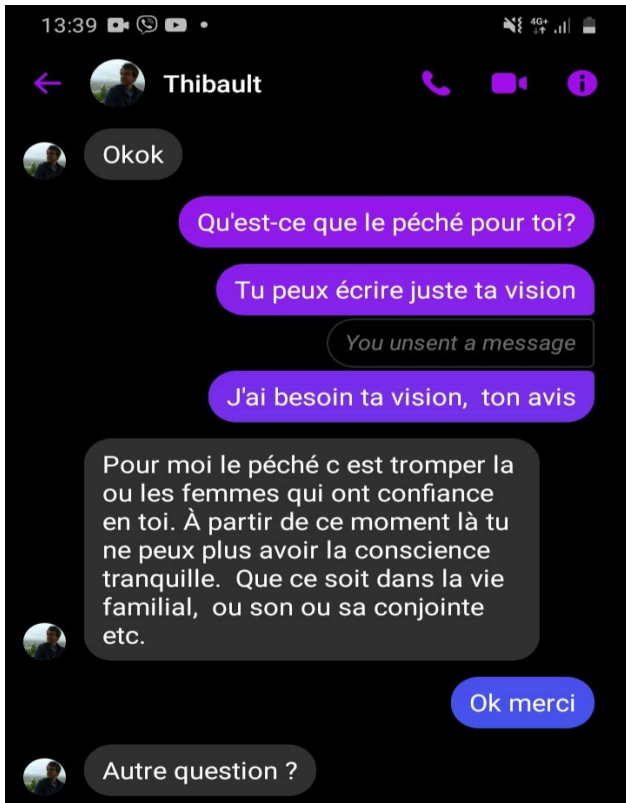
Додаток В

1. Que'est ce que c'est le péché pour toi ?
2. Quels mots expriment le péché? Connais- tu les proverbes ou les dictons ou la phraséologie avec ce mot ?
3. Quelle sont tes valeurs, et les valeurs des français en général?
4. Tu crois en Dieu ? Si non, expliques pourquoi.
5. Tu es une personne religieuses? Si non, dis pourquoi? Si oui, quelle religion pratiques- tu ?
6. Dis si les français (ou tes amis) sont religieux ? Ce sont des femmes ou des hommes?
7. Connais-tu les familles françaises qui pratiquent avec leurs enfants la religion ?
8. La politique et la religion ? Qu'en penses-tu ?
9. Le pouvoir empêche les pratiquants ou pas ?
10. Comment est l'attitude des Français à l'égard des protestants ?
11. Le sentiment de honte et du péché, qu'est ce qu'il y a de commun ?
12. Si les Français vont à l'église, ils vont prier Dieu ou c'est plutôt la tradition ?
13. Qu'est ce que la honte pour toi ?
14. Quels mots expriment la honte ? Connais -tu les proverbes ou les dictons ou la phraséologie avec ce mot ?
15. Si ca arrive parfois, tu as honte de quoi ?
16. Les Français sont plus ouverts ou plus timides ?
17. Si tu as honte, dans quels cas de ta vie ?

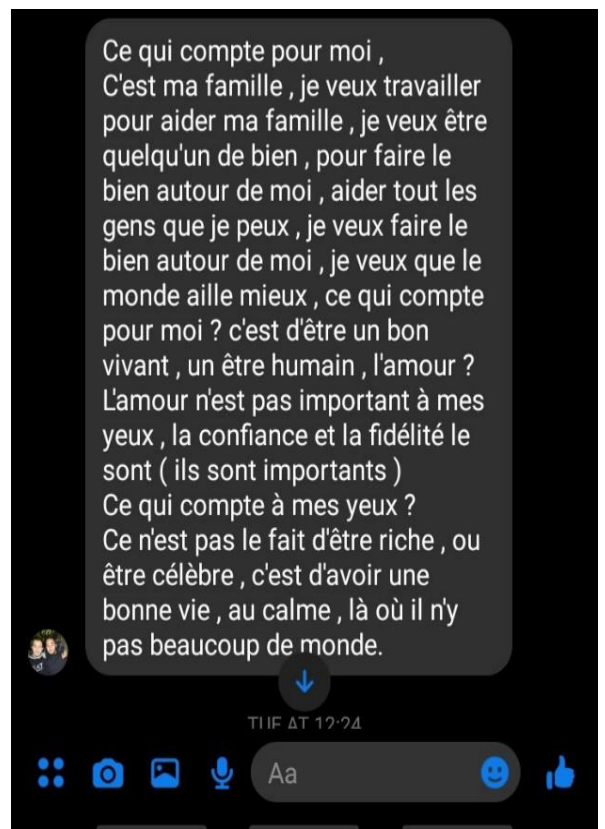
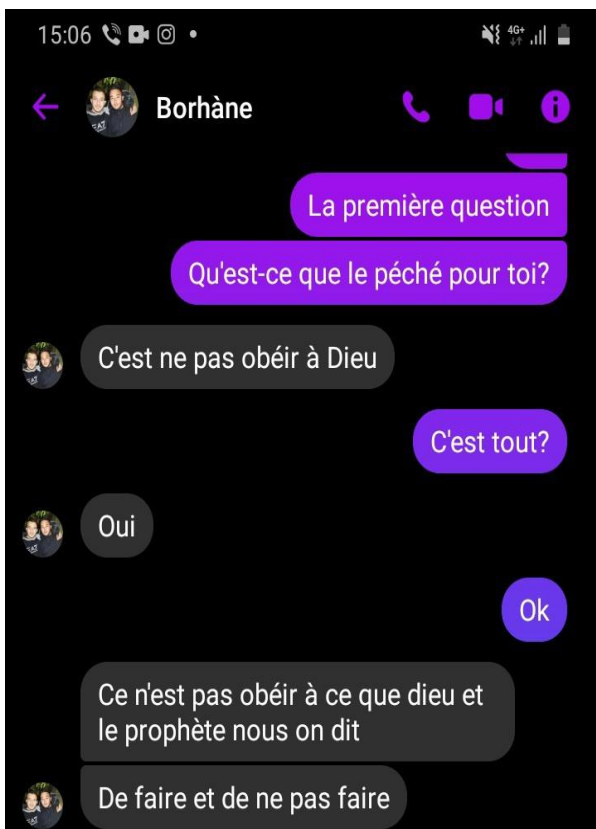
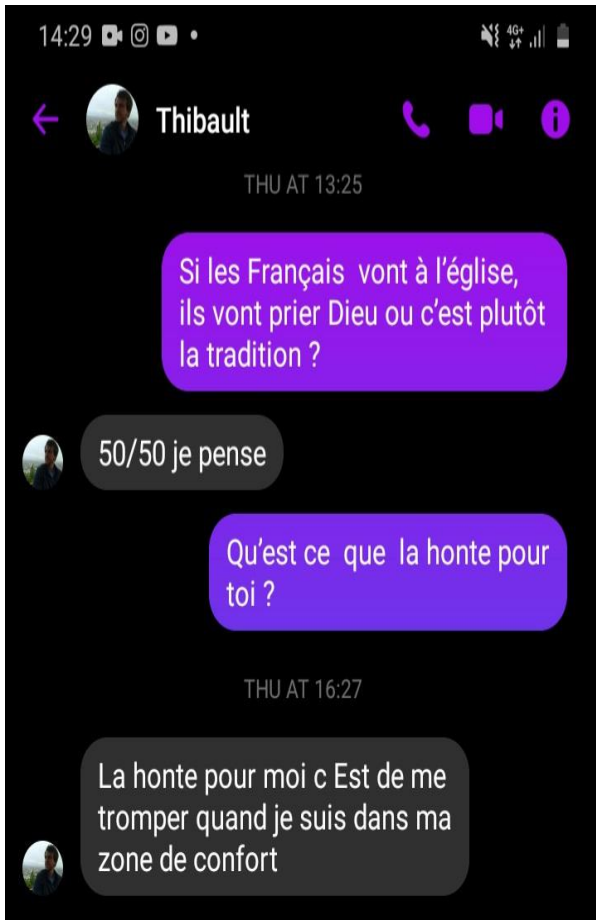
Додаток Г

Смертні гріхи – le péché mortel			
Візантійське богослів'я / Православ'я	Католицизм	Характеристика	
		Православ'я	Католицизм
Гордия	Гордия <i>Fierté</i>	непоступливість, нездатність бачити власні недоліки	надмірна віра у свої можливості
Марнославство		потяг до земної слави, залежність від думки інших людей	
Жадібність (скупість, користолюбство, срібллюбство)	Жадібність <i>Avarice</i>	бажання матеріального багатства з нехтуванням багатством духовним	
Гнів	Гнів <i>Colère</i>	обурення, спрямоване на шкоду іншим людям	
Блуд (хтивість, розпуста)	Блуд <i>Fornication</i>	бажання плотських задовольень, часто — статевая активність, що виходить за межі шлюбу, і помисли про неї	
Чревоугодництво (чревоугіддя, зажерливість)	Чревоугодництво <i>Gourmandise</i>	споживання більшої кількості матеріальних благ, ніж необхідно, часто — конкретно їжі, надмірна вибагливість у ній	
Зневіра (відчай, нудьга, лінощі)	Зневіра <i>Abattement</i>	уникання належної фізичної і духовної діяльності	
Сум	Заздрість <i>Envie</i>	пригніченість від нездатності задовольнити свої пристрасті	бажання чужих якостей, статусу, можливостей

Додаток Г

Додаток Д

Додаток Е

Додаток Є

Arnaud, 23 ans, étudiant en commerce en dernière année d'étude (Master 2),

Lille.

1. Que'est ce que c'est le péché pour toi ?

Selon moi, le péché est lié à la notion de religion. Le péché, c'est le fait d'agir contrairement à ce qui a été énoncé par Dieu, c'est ne pas suivre sa loi divine. Pour moi, en dehors de la religion, ce n'est pas un mot qui est beaucoup utilisé en français. En dehors de la religion, il y a une expression, « péché mignon » ou « péché gourmand », qui signifie qu'il s'agit de ton plat préféré en cuisine.

2. Quels mots expriment le péché? Connais- tu les proverbes ou les dictons ou la phraséologie avec ce mot ?

Pour moi, je pense directement aux sept péchés capitaux : luxure, paresse, avarice, gourmandise, orgueil, colère, envie. En revanche je ne connais pas de dictons autour du péché, à part celui cité en question 1 mais qui n'a aucun rapport avec la religion.

3. Quelle sont tes valeurs, et les valeurs des français en général?

Mes principales valeurs sont l'altruisme, la persévérance, le don de soi, l'honnêteté. En général, les Français sont très attachés aux valeurs autour de la famille, et du travail, mais aussi de plus en plus des valeurs d'individualisation.

4. Tu crois en Dieu ? Si non, expliques pourquoi.

Non je ne crois pas en Dieu, je me pose des questions au sujet de son existence. Je n'ai pas grandi dans un contexte religieux, mais j'ai des amis et des membres dans ma famille qui le sont. Je ne crois pas en Dieu car je pense qu'il pourrait rendre le monde meilleur et aider les hommes à faire la paix, arrêter la guerre et la pauvreté s'il existait. Cependant je me pose des questions car j'ai beaucoup discuté avec des amis qui croient en Dieu et ils m'ont expliqué leur point de vue.

5. Tu es une personne religieuses? Si non, dis pourquoi? Si oui, quelle religion pratiques- tu ?

Non je ne suis pas une personne religieuse, je ne suis pas pratiquant car je ne suis pas croyant.

6. Dis si les français (ou tes amis) sont religieux ? Ce sont des femmes ou des hommes?

De plus en plus de Français ne croient plus en Dieu, et de moins en moins de personnes sont pratiquantes (c'est-à-dire qu'elles vont de moins en moins dans les édifices

religieux, comme les églises). Je pense que ce sont autant des femmes que des hommes. Mais il y a toujours un peu moins de la moitié de la population française, je pense, qui croit en Dieu.

6. Connais-tu les familles françaises qui pratiquent avec leurs enfants la religion ?

Oui je connais des familles qui pratiquent avec leurs enfants la religion.

7. La politique et la religion ? Qu'en penses-tu ?

Je pense que la politique et la religion ne doivent pas se mélanger, elles doivent être deux entités séparées. En France la séparation de l'Eglise et de l'Etat date de 1905, et je pense que l'Etat ne doit pas mettre en avant une religion plus qu'une autre. En France, c'est ce qu'on appelle le principe de la laïcité, que je défends.

8. Le pouvoir empêche les pratiquants ou pas ?

Selon moi, le pouvoir n'empêche pas les pratiquants. Il y a actuellement des polémiques, avec les attentats terroristes notamment, ou avec la fermeture des églises du fait du Covid-19, mais je ne pense pas que le pouvoir empêche les gens de pratiquer la religion. La liberté de pensée et de pratiquer la religion de son choix est un principe fondamental de la République française.

9. Comment est l'attitude des Français à l'égard des protestants ?

Les Français accueillent favorablement les protestants, il n'y a pas de rejet ou de haine envers eux. Au XVIème et XVIIème siècle en France, il y a eu des attaques contre les protestants, il y a eu des massacres également (Massacre de la Saint-Barthélémy 24 Août 1572) mais aujourd'hui les protestants peuvent pratiquer librement leur religion.

10. Le sentiment de honte et du péché, qu'est ce qu'il y a de commun ?

Dans le contexte religieux, je pense que ce qui est de commun est de reconnaître intérieurement d'avoir fait une erreur, de ne pas avoir suivi Dieu, mais de refuser de l'affirmer publiquement. Je pense aussi qu'il s'agit de ne pas vouloir suivre Dieu, de continuer à faire des erreurs volontairement mais de ne pas vouloir admettre qu'on ne veut pas suivre Dieu.

11. Si les Français vont à l'église, ils vont prier Dieu ou c'est plutôt la tradition ?

Les Français vont de moins en moins à l'Eglise. Dans les personnes qui vont encore à l'Eglise, il y a une petite partie qui y va pour prier Dieu, mais je pense que la plupart des personnes vont à l'église parce que c'est la tradition, lors des cérémonies importantes (Noël, Pâques, Toussaint).

12. Qu'est ce que la honte pour toi ?

Pour moi, la honte, c'est ne pas reconnaître publiquement ses comportements et ses idées, c'est vouloir cacher quelque chose qu'on a pourtant envie de faire et que l'on fait volontairement.

13. Quels mots expriment la honte ? Connais -tu les proverbes ou les dictons ou la phraséologie avec ce mot ?

Pour moi, les mots qui expriment la honte sont : cacher, peur, regard des autres, non-acceptation de soi-même. Je ne connais pas la phraséologie de ce mot.

14. Si ca arrive parfois, tu as honte de quoi ?

Parfois j'ai honte de ne pas réussir ce que je dois faire au travail, ne pas avoir les notes que je veux dans mes études, ne pas réussir des objectifs sportifs.

15. Les Français sont plus ouverts ou plus timides ?

Je pense que globalement, les Français sont plus ouverts, ils parlent forts dans les lieux publics, ils expriment facilement leur opinion sur plusieurs sujets, ils aiment débattre.

16. Si tu as honte, dans quels cas de ta vie ?

Comme pour la question 14, je pense qu'on a honte dans la vie quand on n'arrive pas à répondre aux attentes de nos proches ou de nous-même, quand on fait quelque chose qui n'est pas reconnu comme bien dans la société ou dans son entourage (famille, amis, religion).